Brangm. Prelatui
prof. Kaz. Šauliui
siunčia
1939.IX.26
autorius

VYSK. M. REINYS

RASIZMO PROBLEMA

KAUNAS — — — — 1939 — — — — METAI

Atspausta iš „Tiesos Kelio“

Spaudė „Šviesos“ spaustuvė, Kaune, Jakšto g-vė 2 telef. 2-66-65

Rasizmo problema

Dabar mūsų gyvenamajame šimtmetyje, o ypatingai po Pasaulinio Karo, labai suaktualėjo žmonių rasių mokslas. Šio dalyko literatūra nepaprastai gausinga. Tokio suaktualėjimo svarbiausios priežastys bus dvi. Viena — bendras biologinių studijų pagyvėjimas; o juk rasių klausimas ir yra vienas iš biologijos dalykų. Antra priežastis yra ta, kad iš rasių mokslo kai kurie rašytojai, politikai ėmė daryti ypatingas išvadas, vadinamąsias rasistines, pagal kurias viskas iš žmogaus organinio, psichinio, kultūrinio gyvenimo pareiną nuo rasės, tiksliau sakant, nuo kraujo, ir nordinė (germanų) rasė esanti skirta būti žmonijos vadu.

Kai kurie rasizmo teoretikai taip toli savo pažiūrose nuėjo, kad jose randama užmaskuotas materializmas, aiškus panteizmas, kraštutinis valstybinis totalizmas. Tokios pažiūros sueina į konfliktą su filosofija, krikščioniškąja doktrina. Todėl nenuostabu, kad Seminarijų ir Universitetų Kongregacija, kurios pirmininkas yra patsai Šv. Tėvas, 1938 m. balandžio 13 d. paskelbė dekretą, kuriuo smerkia 8 rasistines tezes ir kviečia mokymo įstaigas, pasinaudojus biologijos, istorijos, filosofijos, apologetikos, teisių ir doros mokslais, atremti sakytąsias rasizmo paklaidas.

Rasizmo kraštutiniai teigimai sukėlė daug opių klausimų, rūpimų visuomenininkams, religininkams, psichologams, teisininkams, pedagogams. Todėl, manau, bus naudinga plačiau susipažinti su rasizmo pažiūromis bei jų kritika. Bet pačioje pradžioje teks padaryti trumpą rasių mokslo apžvalgą, kad būtų galima orientuotis dabartinėje padėtyje ir geriau įvertinti, kiek rasizmas derinasi su rasių mokslo išdavomis.

I. Rasių mokslo apžvalga

Aptarimas. Rasės žodis yra kilęs iš arabų žodžio „ras“, reiškiančio galvą — svarbiausią dalį. Antropologijoje rasę galima

nusakyti kaip grupę žmonių su paveldimų kūno žymių kompleksu, skirtingu nuo kitos grupės. Vadinasi, kalbant apie rasę, visų pirma tenka turėti galvoje kūno (somatines) žymes, ne sielos. Tiesa, rasės psichikos klausimas irgi dabartiniu laiku pradedamas kelti, bet tai visai naujas ir skirtingas dalykas, kai tuo tarpu visa rasės klausimo istorija, nors ir trumputė, liečia vien somatines žymes. Antra. Kalbama apie paveldimas žymes, vadinasi, kiek pastovias, bet šis pastovumas nėra didelis, nes pasitaiko tam tikri pasikeitimai (mutacijos). Trečia. Kalbama apie žymių kompleksą, ne atskiras žymes, ir šiuo visu žymių kompleksu viena žmonių grupė (rasė) skiriasi nuo kitos.

Rasės sąvoka visai skiriasi nuo tautos sąvokos, nes šioje pastarojoje, be somatinių žymių, dar turi daug svarbos lingvistinės, kultūrinės, psichinės. Šį skirtumą patvirtina ir gyvi faktai, iš kurių matyti, kad tos pačios rasės žmonės sudaro visai atskiras tautas.

M e t o d a i. Rasės sąvokai sudaryti tenka pavartoti aprašymų metodas ir bandymų metodas. Vadinasi, visų pirma reikia pavartoti dabartinių gyvenimo faktų stebėjimas, istorinis praeities žmonių grupių apžvelgimas ir to viso išdavų aprašymas bei išvadų padarymas. Antra. Tenka pavartoti ir bandymai gaunami, kai skirtingų rasių žmonės sueina į moterystę ir susilaukia naujos kartos arba, kai tos pat rasės susituokusi žmonių pora persikelia gyventi į tolimą vietą visai skirtingomis geografinėmis sąlygomis tarp skirtingos rasės žmonių ir ten po kiek laiko susilaukia naujos kartos. Tuo būdu, panaudojus vieną ir kitą metodą, gaunami tikresni rezultatai.

I š i s t o r i j o s. Nors nuo pat žilos senovės atrandame įvairių mokslininkų pastabas, kuriomis liečiami atskiri rasių klausimai, kaip tai darė Herodotas, Hipokratas, Aristotelis, tačiau tik mūsų eros XVIII-tame šimtmetyje, būtent, jo pabaigoje, gydytojas J. F. Blumenbach († 1840), laikomas kraniologijas kūrėju, pradėjo visus žmones skirstyti į 5 rases, kaip antai: baltąją — Kaukazo, geltonąją—mongolų, juodąją — Etiopijos, rusvai tamsią—malajų ir raudonąją—Amerikos indijonų. Šis skirstymas ir dabar nėra nustojęs reikšmės, nors ir laikomas perdaug bendru.

Apie 1840 m. anatomas Anders Retzius nustato galvos ilgio-pločio indeksą, pagal kurį žmonės skirstomi į ilgagalvio ar plačiagalvio tipus; ši žymė yra labai svarbi ir dabartiniame rasės tipo nustatyme.

Apie 1850 m. rasių tyrimas pasidaro visiškai mokslinis Antropologas J. Deniker († 1918) pradėjo skirstyti rases pagal įvairias kūno savybes, kaip antai: plaukų formą ir spalvą, galvos kiaušo formą, akių spalvą, nosies formą, odos spalvą, ūgį ir t. t. Denikerio supratimu Europoje gyvenantieji žmonės esą šešių rasių: nordinės, alpinės, mediteranės, dinarinės, Baltijos rytų ir mišrosios rasės.

Ikšiol rasių mokslas, arba somatinė antropologija, vartojo aprašomąjį metodą. Bet štai vokiečių antropologas Eugen Fischer'is 1913 m. išleidžia Jenoje veikalą „Die Rehobother Bastards und das Bastardierungs problem beim Menschen". Šiame veikale E. Fischer'is panaudoja bandymų metodą: jisai konstatuoja rezultatus keliose kartose iš labai skirtingų rasių moterysčių, būtent tarp nordinės rasės būrų su juodųjų rasės hotentotų moterimis. Šio metodo pavartojimas davė E. Fischer'iui moderniojo rasių mokslo kūrėjo vardą.

B i o l o g i n i a i r a s i ų p a g r i n d a i. Rasių mokslo kūrybai yra be galo svarbūs mendelizmo daviniai. Biologas G. Mendel († 1884) darė bandymus su įvairių rūšių žirniais, jų apdulkinimus kryžiuodamas, pav. baltažiedžių su raudonžiedžiais, ir gavo pirmąją generaciją su vienos rūšies žymėmis tapatingomis su viena rūšimi iš sukryžiuotųjų. Pirmoje generacijoje pasireiškusi žymė yra vadinama dominantinė, pasislėpusioji gi — recesyvinė. Antrojoje generacijoje, kilusioje iš pirmos generacijos individų, tarpusavyje apdulkintų, pasireiškia charakteringas, vadinamas mendeliškasai, sukryžiuotųjų žymių skilimas. Antrosios generacijos individų $^1/_4$ turės žymę vienos rūšies, kuri buvo sukryžiuota gauti pirmajai generacijai, antras $^1/_4$ turės žymę antros rūšies, kuri buvo sukryžiuota gauti pirmajai generacijai, o likusieji $^2/_4$ turės pirmosios generacijos žymes. Trečiojoje generacijoje pirmasai ketvirtadalis, apdulkintas tik savo individų tarpe, duos tik grynus savo žymės individus. Antrasai ketvirtadalis — irgi panašiai. Likusieji $^2/_4$ skils taip, kaip antroji generacija yra skilusi. Ir tokia eiga bus toliau. Jei bus sukryžiuoti individai, turintieji daugiau skirtingų žymių, tai išdavoje bus didesnis komplikuotumas pagal sakytąją eigą. Tolimesnėje mendelizmo plėtotėje yra pastebėtų faktų, kad pirmojoje generacijoje kartais gaunama žymė, kuri yra vidurinė tarp tųjų, kurios buvo sukryžiuotos pirmajai generacijai gauti. Bet toliau plėtojasi pirmoji generacija pagal tokias pat taisykles, kaip aukščiau buvo minėta

Jau aukščiau minėti E. Fischer'io tyrimai, liečią būrų santuokas su hotentotėmis, patvirtina mendeliškojo skilimo tikrumą. Iš tų tyrimų E. Fischer'is daro išvadas, kad nėra rasių žymių prepotencijos ar dominacijos, bet yra atskirų žymių prepotencija, kad tokių žymių su prepotencija yra visose žmonių rasėse (žiūr. H. Muckermann: Grundriss der Rassenkunde, 26 pusl. 1935. Paderborn, F. Schöningh).

Organizmų skirtumams aiškinti svarbūs yra, be mendelizmo, dar ir Fr. Galton'o († 1911), anglų antropologo, tyrimai. Fr. Galtonas 1875 m. parašė dvynių istoriją (The history of twins), iš kurios matyti, kad jisai ištyrė 94 dvynių poras. Iš tyrimų paaiškėjo, kad dvynai buvo tarp savęs visai panašūs, jei buvo kilę iš vieno kiaušinio, nepanašūs — jei iš dviejų.

Aplinka irgi daro įtakos organizmų skirtumams. Amerikos antropologas Fr. Boas (*1858 m.) ištyrė, kad tos pat rasės žmonės, gimę ir gyvenantieji kalnuose, yra mažesnio ūgio, gyvenantieji klonyse yra didesni.

Be to, Boas ištyrė, kad Neapolio ir Sicilijos ilgagalvių tėvų vaikai gimę Š. Amerikos didmiesčiuose, yra trumpesnės galvos, kad Europos rytų plačiagalvių žydų vaikai, gimę Š. Amerikos didmiesčiuose, suaugo mažiau plačiagalviais asmenimis.

Iš sakytųjų faktų mokslininkai daro išvadą, kad aplinka, vadinasi, žemės paviršius, klimatas, maistas ir t.t., daro bent netiesioginės įtakos organizmo žymėms, atrodančioms pastoviomis.

Praeities rasės. Dabartiniais laikais daug priskaitoma žmonių rasių, bet mokslininkai nori sužinoti apie praeitį, net ir tolimiausią, apie pirminius žmones. Tik visas vargas, kad juo tolyn, tuo žinios eina mažyn ir atsiveria plačiausios durys visokiems spėliojimams. Pav., kilus klausimui, kur yra pirminė indoeuropiečių tėvynė, mokslininkai sugalvojo įvairiausių hipotezių. Jų sumini net 17 prof. J. Žilinskas savo knygoje „Lietuvių protėviai“ (39—40 p. 1937, Kaunas). Panašiai yra ir su pirminiais žmonėmis, jų rasiniais skirtumais. Tas pats univ. prof J. Žilinskas, anatomas, kalbėdamas apie žemės gelmėse rastus dokumentus pirminiam žmogui charakterizuoti, taip rašo: „Bet šitų, patekusių į mokslininkų rankas, dokumentų dar maža, radinių objektai labai skirtingi savo amžiumi, jų istorija visiškai nenustatyta, kai kurie radiniai rekonstruoti, todėl apie žmogaus kilmę ir jo plitimą padaryta daug spėliojimų, prieita prie įvairiausių išvadų, ir todėl dar nepasisekė grafiškai atvaizduoti žmogaus genealoginio medžio šaknų, jo nepertraukiamo kamieno ir jo šakų ir šakelių vie-

tų. Dėl to esame dar toli, kad suprastume svarbiausią žmogaus egzistavimo linijos formą nuo pat jos pradžios iki šių laikų" (Dr. J. Žilinskas: Akmens periodo (mesolithicum-neolithicum) žmogus Žemaitijoj ir Suvalkijoj, jo kilmė ir jojo ainiai. 3 pusl. 1931. Kaunas, Medic. Fakult. leidinys).

Iš tikrųjų. Apie pirminiusˇžmones tenka spręsti iš menkų liekanų: kur koks galvos kiaušas, kur dantis, kur blauzdikaulis.

Dabarties rasės. Apie dabarties žmonių rases tenka spręsti iš kūno žymių. Čia visai teisingai sako biologas H. Muckermann: „Pagal tyrimo padėtį iki šiol tik kūno, ne sielos, žymės yra padėtos rasių suskirstymo pagrindan" (jo op. c. 72 psl.). Kai jau rasės žinomos, suskirstytos, tada jau galima mėginti charakterizuoti rases psichiniu atžvilgiu.

Somatinės žymės, kurios imamos domėn, sudarant rasių tipus yra iš labai įvairių sričių. Pirma. Bendra kūno išvaizda: ūgis, kojų ir rankų ilgis, pečių plotis, liemens santykis su galūnėmis. Antra. Galvos kiaušo indeksas (rodiklis), sudarytas iš santikio tarp galvos pločio (tiesios linijos tarp galvos šonų iškyšulių) ir galvos ilgio (tiesios linijos tarp antakių duobutės ir pakaušio tolimiausio iškyšulio pagal formulę $\frac{\text{plotis X } 100,}{\text{ilgis}}$ apatinės žiaunos masyvumas, dantų retumas ar tankumas, pakaušio ypatingas išsikišimas. Trečia. Veidas pailgas ar platus, smakras atsikišęs ar ne, lūpos storos ar plonos, skruostų kaulas išsikišęs ar ne, ausys mažos ar didelės, mėsingos. Ketvirta. Nosis tiesi, riesta, lenkta, plati, siaura, smaili, buka. Penkta. Kakta plati, siaura, stati, ar lenkta; antakiai daugiau ar mažiau lenkti. Šešta. Akys: jų spalva, įdubimas, horizontalumas ar įstrižumas, spindėjimas. Septinta. Plaukai: jų spalva, gausumas, kietumas ar minkštumas, susiraitę ar ne. Aštunta. Oda: jos spalva, raukšlės, gyslų ryškumas (Cfr. prof. Br. Petermann: Das Problem der Rassenseele. 12—15 p. 1935. Leipzig, Barth).

Turint galvoje sakytąsias somatines žymes rasės sąvokai susudaryti, darosi aišku, kad J. F. Blumenbach'o padarytas žmonių paskirstymas į penkias, vadinamąsias didžiąsias rases pagal odos spalvą — baltąją, geltonąją, juodąją, raudonąją ir rusvai tamsiąją — yra jau nebepakankamas: reikia smulkesnio, tikslesnio. Čia ir susiduriame su didžiausiu sunkumu: nėra vienos, visų mokslininkų priimtos, žmonių rasių klasifikacijos. Šito labai svarbaus teigimo teisingumu įsitikriname, pasižvalgę specialistų veikaluose: etnologijos prof. G. Montandon'o (La race, les races, 1933, Paris),

prof. J. Millt'o ir P. Lester'io (Les races humaines, 1936, Paris), H. Muckermann'o (op. cit.), prof. Br. Petermann'o (op. cit.), prof. Fr. H. Hankins'o (La race dans la civilisation, 1935, Paris).

Kadangi mums rūpi rasizmo klausimas, tai svarbu atkreipti dėmesys į Europoje gyvenančias rases. Ne Europos kraštų rasių suskirstymas nesvarbus rasizmo klausimo svarstymui ir vertinimui, išskyrus Šiaurės Ameriką.

Europos rasės. Žmonijos istorijoje Europa sudaro centrinę sritį. Panašiai yra ir kultūros atžvilgiu, nors tuo atžvilgiu naujojoje istorijoje Šiaurės Amerika, sudaryta iš Europos emigrantų, eina visai lygiagrečiai. Europoje gyvena įvairios rasės, būtent, nordikai, felikai, alpinai, dinarai, mediteranai ir Baltijos rytiečiai. Čia tenka bandyti charakterizuoti šias rases pagal skirtingą jų somatinį kompleksą, kuriuo skiriasi vienos nuo kitų, tačiau reikia įsakmiai pabrėžti, kad jų somatinėje charakteristikoje yra daug svyravimų. Jų buvimas yra gerai suprantamas, turint galvoje tautų kraustymąsi Europoje, karus, susisiekimui patobuėjus emigraciją, imigraciją, prekybinius santykius ir kitas kultūrinio gyvenimo apraiškas, kurios suartino įvairių rasių asmenis, palengvino mišrų rasių asmenų santuokas. Todėl, charakterizuojant rases, tenka vis turėti prieš akis terminą „maždaug". Šios charakteristikos daromos pagal H. Muckermann'o ir Br. Petermann'o veikalus.

1. — Nordikų rasė turi tokias kūnines žymes. Vidutinis vyro ūgis 173 cm. Stuomuo laibas. Galvos forma — ryškus ilgagalvis su galvos indeksu 76—79. Plaukai šviesūs, kartais lininiai, ploni. Akys žydrios. Kakta siaura, atlošta, antakiai mažai lenkti. Nosis tiesi, siaura, nemaža, kiek linkus į smailumą. Lūpos plonos, kiek sučiauptos. Smakras smailesnis, kiek atsikišęs. Veidas pailgas, žandai siauri. Pakaušis žymiai išsikišęs. Oda šviesi, su raudoniu skruostuose, gan greit saulės nudeginama. Pačio prof. Br. Petermann'o labai palankaus nordikams, pasakymu, nordikuose esą tik apie 50% vokiško kraujo (žiūr. jo op. cit. 14 p.).

Nordikai esą suvaidinę vokiečių istorijoje patį žymiausią vaidmenį, kaip sako H. Muckermann (op. cit. 86 p.). Nordikų apgyventos vietos esančios žymesnės šios: Hannover'io sritis, Skandinavija, Škotija, Islandija. Srityse į rytus nuo Elbės, H. Muckermann'o pasakymu (jo op. cit. 87 p.), jau esą negalima kalbėti apie nordikų rasės vyravimą. Į šias sritis priklauso ir Berlynas. Iš tikrųjų. Vokiečių Putzgers'o istorinis atlasas (prieškarinio leidimo) rodo, kad kadaise slavai dabartinėje Vokietijoje gy-

veno net už Berlyno, iki Elbės upės. Bendrai pastebima, kad nordinė rasė gyvenusi lygumose.

2. – Felikų (arba dalonordikų) rasė yra tokios sudėties. Ūgis tarp 175—178 cm., pečiai platūs, sąnariai sunkesni, kaklas daugiau suspaustas. Ilgagalviškumas mažesnis, negu nordikuose, linksta į vidutiniškumą. Pakaušis smarkiai išsikišęs, net kiek kampuotas. Apatinis žandikaulis platus. Veidas žemesnis, platesnis, masyvus. Smakras stambus. Burna plati, lūpos tiesios, plonos. Nosis platesnė, bukesnė, tiesi ar kiek lenkta. Kakta vidutinio aukštumo, daugiau iškilusi prie antakių, patys gi antakiai beveik tiesūs. Akys dažniau pilkos, negu žydrios, giliau įdubusios, atrodo mažesnės. Plaukai būna ir šviesūs, bet dažniau rusvi, kieti, tankesni. Oda šviesi, bet storesnė ir raudonesnė, negu nordikuose.

Felikų rasė daugiausia gyvena Vestfalijoje, Olandijos pasienyje šiauriniame Hessen'e.

3. — Alpinų rasė yra tokių žymių. Ūgis 163 cm., trumpakaklis, trumpakojis, trumpapirštis, iš viso kaulėtas, sunkokas. Galva plačiagalvio tipo su 85—87 indeksu, pakaušis beveik neišsikišęs, dantys reti, apatinis žandikaulis trumpas ir platus. Veidas platus su pilnais skruostais, smakras apskritas su linkimu į dvilypį smakrą. Ausys plačios. Nosis trumpesnė, kiek buka, lyg kiek riesta. Kakta plati, stati, antakiai daugiau lenkti. Akys rudos, kiek iššokusios. Plaukai tamsūs ar juodi, stori, tankūs; barzda nesmarkiai išaugus. Oda gelsvai rusva, mažiau ryšku kraujo, saulė jos spalvos nepakeičia, senatvėje greit raukšlėjasi.

Alpinai daugiausia gyvena Šveicarijoje, Vokietijos pietų vakaruose, kiek Aukštojoje Silezijoje.

4. — Dinarų rasėje randama daugiausia tokių žymių. Ūgis tarp 168—174 cm. Kojos ilgos, rankos trumpos, liemuo laibas, kaklas storas. Galva trumpa, plati su indeksu 85—87, pakaušis, kaip nukirstas, apatinis žandikaulis aukštas. Veidas ilgas, siauras, senatvėje subliūškęs; smakras platus, apskritas; burna plati; lūpos storos. Ausys didelės, mėsingos. Nosis ilga, žemyn lenkta („erelio"), smaila, labai ryškaus profilio. Kakta aukšta, plati, atvošta; antakiai tankūs, kiek lenkti. Akys didelės, juodos, įdubusios. Plaukai juosvi ar juodi, ploni, minkšti, kiek garbanoti, smarkiai auga; barzda gražiai suaugus. Oda rusva.

Dinarai daugiausia gyvena Balkanuose ir pietų rytų Vokietijoje.

5. — Mediteranė rasė yra tokių somatinių žymių. Ūgis žemas, c. 161 cm., liemuo laibas, kaklas irgi laibas, bendrai sakant,

organizmas rodo ankstyvesnį suaugimą. Galvos forma ilgagalvė su indeksu 73; pakaušis netaip išsikišęs. Veidas ovalinis, švelnus, smakras mažiau ryškus; burna platesnė, lūpos lyg patinusios. Nosis siaura, tiesi, kartais su kiek iškilusia nugarėle. Kakta stati ir žemesnė negu nordikų; antakiai tirštesni ir daugiau gaubti. Akys juodos, giliau įdubusios. Plaukai nuo tamsiai rusvų iki juodų, jie minkšti, jų gausu, yra ir garbanų. Oda kiek tamsesnė, švelni. Lūpos stipriai raudonos.

Mediteranai daugiausia gyvena Italijoje; bet yra kiek ir apie Trier'ą, Pfalcą, šiaurinėje Afrikoje bei kitur.

6. — Baltijos rytų rasė turi tokių žymių. Ūgis vidutinis apie 164 cm.; pečiai platūs; kaklas neilgas, gan platus; liemuo ilgas, galūnės neilgos. Galvos forma — plačiagalvis; pakaušis nedaug išsikišęs; apatinis žandikaulis platus, masyvus. Veidas ryškus, masyvesnis; smakras neatsikišęs; burna plati. Nosis platesnė, vidutinio dydžio, bukesniu galu. Kakta plati, kiek atlošta; antakiai netiršti, mažiau lenkti. Akys šviesios, nuo pilkų iki žydrių. Plaukai peleniniai, kartais šviesūs, kietesni, barzda nedidelė. Oda šviesi su kai kuriuo linkimu į gelsvumą.

Baltijos rytiečiai daugiausia gyvena Lietuvoje, Lenkijoje, Baltgudijoje, Prūsuose ir daug kur kitur.

Europos žydai yra iš kitur atkeliavę. Jie yra orientalinės rasės ir armedidų mišinys.

Anksčiau suminėjome kiekvienos europinės rasės somatines žymes. Iš to susidarė, sakytume, kiekvienos rasės tipas. Bet kyla klausimas, ar, konkrečiai dalykus imant, daug randama tokio tipo asmenų? Deja, konkretaus gryno tipo nerandame. Iš tikrųjų. Jei imsime domėn tik vieną kurią žymę, tada rasime daug tokių asmenų. Jei imsime dvi žymes, tada rasime daug mažiau. Jei imsime tris, keturias, penkias žymes drauge, tokių asmenų skaičius begaliniai mažas. O ką kalbėti, jei žymių turėsime 15 ar 20? Kai ontropologas W. L. Ripley užklausė kitą antropologą Ammon'ą († 1916), ar yra grynų alpinų tipų, ar galima gauti jo fotografiją, tai šis pastarasis, kuris matavo daug tūkstančių Reinlando kareivių, atsakė, kad iki šiol nei vieno gryno tipo asmens nerado; vis atrandąs visokių priemaišų (Cfr. Northamptono univ. prof. Fr. H. Harkins: La race dans la civilisation. 214—5 p. 1935. Paris, Payot). Šis faktas pirštu prikišamai parodo, kiek yra netikrumo rasės tipo nustatyme ir koks yra rasių mišinys Europoje.

II. Rasizmo kilmė ir pagrindai

Išdėstymas. Nors antropologijos moksle gana drąsiai kalbama apie didžiąsias rases bei jų suskirstymą į mažesnes (kai kurie jų viso priskaito net iki 34), tačiau yra nepamirštinas dalykas, kad šiuo klausimu yra taip daug nuomonių, svyravimų ir abejonių, jog reikalingas labai didelis atsargumas su rasės žymių, grynumo, geografinio paskirstymo teigimais. Priešingu atveju susidaro pavojus remtis grynais fantazijos padarais. Ypač svarbu žiūrėti, kad rasės ir tautos sąvokos nebūtų suplakamos. Rasės sąvoka remiasi fizinėmis žymėmis, tautos gi sąvoka susiformuoja iš komplekso: bendra kalba, istorija, kultūra, dvasia. Iš tautos pažymių negalima spręsti apie asmenų priklausomybę vienai ar kitai rasei.

Daug painiavos į rasės klausimo sprendimą įnešė ir kalbos klausimas: iš tam tikros kalbos vartojimo buvo kartais norima spręsti apie žmonių priklausymą tam tikrai rasei. Tai buvo didelė klaida, nepaisymas istorijos, kuri pirštu prikišamai rodo apie visokiausius kalbų pasikeitimus.

Apie 1788 m. mokslininkas William Jones atkreipė kalbininkų dėmesį į tai, kad pastebima giminystė tarp sanskrito, graikų, lotynų, vokiečių, anglų ir keltų kalbų. Apie 1808 m. Friedrich Schlegel skelbia, nors ir be pakankamo pagrindo, kad sanskritas esąs sakytųjų kalbų motina. Bendras joms pavadinimas atsiranda netrukus toksai: „indoeuropiečių“ kalbos. Šį platesnį pavadinimą J. von Klaproth pakeičia siauresniu indogermanų vardu, o lyginamosios filologijos šulas Berlyno prof. Franz Bopp, 1833 m. parašęs „Vergleichende Grammatik“, tą indogermanų terminą užfiksuoja ilgam laikui ir padaro jį populiarų. Tačiau garsus visame pasaulyje Oxford'o lyginamosios filologijos prof. Friedrich Max Muller, vokietis, apie 1861 m. pasiūlė vietoje indoeuropiečių ar indogermanų termino vartoti arijų terminą, nes, anot jo, šiuo vardu vadinosi žmonių grupė, kuri užėmė Indiją dar prieš tautų iškeliavimą į Europos kraštus. Taigi išeina, lyg būtų buvęs laikotarpis, kuriame drauge būtų gyvenę ir sudarę vieną rasę protėviai indų, persų, graikų, romėnų, slavų, keltų ir germanų.

Praslinkus kokiai 20 ar 30 metų ir pagausėjus lyginamosios filologijos ir etnologijos daviniams, iš kurių buvo matyti, kad nėra galima sutapdinti rasę su tautybe, ir patsai F. Max Muller aiškiai pasisakė; jo pažiūras štai kaip nusako prof. E. H. Hankins: „Max Muller griežtai atmetė rasės sąvoką, kuri būtų

įpinama į „arijų“ ir aryas terminus. Arijai, sako jisai, yra tie, kurie kalba arijų kalbomis, kokia bebūtų jų odos spalva ar jų kraujas“. Kitoje vietoje Max Muller taip sakąs: „Aš nesilioviau teigęs, kad, kai aš vartoju „arijų“ terminą, aš nemanau nei kraujo, nei kaulų, nei smegenų, nei kiaušo; aš tada turiu galvoje tik tuos, kurie kalba arijų kalba“. Pagaliau dar: „etnologija, kuri kalba apie arijų rasę, kraują, akis, plaukus, padaro didelį nusikaltimą, kokį padarytų lingvistai, kalbėdami apie dolichocefališkąją (=ilgagalvių. M. R.) ar brachicefališkąją (=plačiagalvių. M. R.) gramatiką“ (F. H. Hankins: „La Race dans la civilisation“ 34—35 p.). Vadinasi, arijų termino kūrėjas pats aiškiai pasisako, kad nėra arijų rasės, tik yra arijų kalbos.

Prancūzų rašytojas ir diplomatas grafas Arthur de Gobineau († 1882) parašė veikalą, dedikuotą Hanovero Jurgiui V, apie žmonių rasių nelygybę („Essai sur l'inégalité des rasses humaines“) keturių tomų, išleistų 1853—5 m. A. de Gobineau buvo ir jautėsi aristokratas, nors buvo kilęs iš XVII šimtmečio turtingos buržuazijos. Jisai daug metų dirbo, kol išleido veikalą 1879 m. apie Norvegijos piratą Ottar Jarl, esą kadaise užkariavusį Normandijos dalį Bray. Iš to pirato ir išveda jisai su pasididžiavimu „savo kilmę. A. de Gobineau pažiūras prof. F. H Hankins šiaip sutraukia: „štai istorijos filosofijos esmė pagal de Gobineau. Kilniausioji žmonių rasė yra ariškoji, kurios gryniausi modernieji atstovai yra vokiečiai. Visos civilizacijos kilo iš to, kad arijai užkariavo silpnąsias tautas. Tos civilizacijos ėmė nykti, kai arijų kraujas buvo praskiestas susikryžiavimu“ (Op. cit. 56 p.).

A. de Gobineau veikale buvo taip daug fantazijos ir visokių prieštaravimų, kad niekas nekreipė ypatingo dėmesio į jį. Bet praslinkus 25 metams po jo veikalo pasirodymo, muzikas Richard Wagner ėmė 1879 m. kelti laikr. „Bayreuther Blätter“ A. de Gobineau pažiūrų reikšmę, prof. L. Schemann įkūrė 1894 m. Badeno Freiburge „Gobineau Vereinigung“. Iš čia ilgainiui susidarė beveik ištisas kultas Gobineau pažiūroms apie germaniškąją viršenybę pasaulyje: jie esą iš prigimties skirti vadovauti pasauliui.

Šią pažiūrą apie viršenybę paėmė kitas žymus asmuo. Tai buvo Houston Stewart Chamberlain († 1927), suvokietėjęs anglų filosofas, kritikas, publicistas, vedęs Rich. Wagnerio dukterį, gyvenęs ir miręs Vokietijoje, rašęs vokiškai, pasaulinio karo metu gynęs vokiečius ir puolęs anglus. H. St. Chamberlain 1899 m.

yra parašęs „Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts". Šios knygos išplatinimui imperatorius Vilius II yra paskyręs 10.000 markių. Knygos antraštėje minimieji pagrindai yra šie: a) Graikijos menas, literatūra ir filosofija, b) teisė, autoritetas ir idealas „Civis Romanus", c) Kristaus atperkamas apreiškimas, d) žydų ir judaizmo svetima ir tvirkinanti įtaka, e) teutonų išganingoji, atnaujinančioji, reorganizuojančioji ir kilninančioji jėga (Cfr. F. H. Hankins, op. cit. 88 p.).

Nors H. St. Chamberlain vartoja arijų terminą, bet patsai išreiškia didelį abejojimą šiuo klausimu. Jisai nukreipia visą dėmesį į teutonus. Kas jie? Patsai H. St. Chamberlain pasako, kad teutonais jisai vadinąs visas šakas tos didelės rasės, kuri gyvenanti Europos šiaurėje ir vadinosi teutonais, imamais siauresne prasme pagal Tacitą, ar keltais ar net autentiškais slavais, tačiau šie pastarieji esą skirtingi nuo moderniųjų slavų, kilusių iš susikryžiavimo.

H. St. Chamberlain paneigė mokslinės antropologijos davinius ir siūlė naudotis intuicija rasės klausimui spręsti. Pritaikęs šį metodą, H. St. Chamberlain sako, kad tas esąs vokietis, kuris pasireiškęs vokiečio veiksmais, be jokios atodairos į jo genealogijos medį.

H. St. Chamberlain'o pažiūrą į teutonus, kaip kilniausius pasaulyje skirtus jam vadovauti, uoliai perėmė ir iki kraštutinumo išryškino Ludwig Woltmann, kuris teutonams priskyrė net tokius asmenis, kaip: Leonardo da Vinci, Galilei, Voltaire, Dante, Rafaelo, Michel-Angelo, Shakespeare, Julius Caesar, Aleksandras Didysis ir Napoleonas (Cfr. F. H. Hankins, op. c. 106-7 p). Kaip toli nueita teutonų apoteozėje, pakankamai parodo suminėtieji faktai.

Pradedant XIX-to šimtmečio pabaiga ir XX-ju šimtmečiu A. de Gobineau ir H. St. Chamberlain'o pažiūros randa vokiečiuose didžiausių rėmėjų. Dabar Vokiečiuose tomis idėjomis tiesiog gyvenama ir veikiama.

Po pasaulinio karo Vokietija, nugalėta ir susilpninta, atsidūrė labai sunkioje būklėje, kuri visai nesiderino su Gobineau bei Chamberlain'o jai skirtąja pasauline misija.

Pasaulinio karo dalyvis Adolf Hitler (gim. 1889 m. šiaurinės Austrijos miestely Braunau), iškentėjęs viso karo baisenybes, 1916 m. rudenį sužeistas, 1918 m. rudenį gazais apnuodytas, gyvai pajuto savo parinktosios tėvynės Vokietijos pažeminimą (Austrijos jisai nekentė ir nepripažino jai buvimo teisių) ir visu

savo dinamišku ir kietu temperamentu ryžosi atstatyti Vokietiją ir iškelti ją į pirmutinę Europos galybę, kuri dominuotų pasauliui, tuo būdu tikrai įgyvendintų himno žodžius: „Deutschland über alles in der Welt". Tam tikslui 1920-II-24 paskelbiama nacionalsocialistų (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), arba nac., partijos programa, sudaryta iš 25 punktų, kurie laikomi nekeičiamais visiems laikams (žiūr. Dipl. Ing. Gottfried Feder: Das Programm der N. S. D. A. P. und seine Weltanschaulichen Grundgedanken. 8⁰ 60 p. 1938, München, F. Eher). Ši programa yra, be ko kita tuo skirtinga nuo kitų partinių programų, kad ji laikoma ištisa pasaulėžiūra, nekeičiamu dalyku.

Patsai A. Hitler 1926 m. parašė knygą „Mein Kampf" (782 pusl, du tomu, bet viena paginacija, München, F. Eher), kurioje aprašė savo gyvenimą, politinę veiklą ir savo nusistatymus. Šios knygos per keliolika metų jau esą išėję, anot sakytojo G. Feder, 3,7 milijonų egzempliorių. Kad tai ir didelis skaičius, tačiau tas negali stebinti, kai žinoma, kad partiškai valstybinė jėga turi priemonių pasiteirauti, ar pilietis įsigijo vado išleistą knygą, ypač jei ji pasaulėžiūrinė, kad Vokietijoje buvo apie 70 mil. gyventojų Juk prieš keletą metų Rusijos komunistų laikraščiuose buvo minėta, kad Stalino kurios tai knygos buvo išleista keli milijonai egzempliorių. Knygos „Mein Kampf" turinys ir paginacija, be atodairos į įvairių metų leidinius, nėra keičiama.

Programa ir „Mein Kampf" sudaro nac. pažiūrų ir veikimo pagrindą.

Nac. pasistatė tikslą sujungti visus vokiečius pagal rasę ir kalbą į vieną bendruomenę. Joje visas teises, taigi ir politines tegali turėti tik piliečiai (Staatsbürger), kuriais gali būti tik nac. nusistatymo asmenys, kiti Vokietijos vokiečiai nuolatiniai gyventojai, teturi civilines teises (Staatsangehörige), pagaliau, eina trečia rūšis — svetimšaliai (Fremde).

A. Hitleris prikiša pokarinei Vokiečių vyriausybei, kad ji abejutiškai žiūri į H. St. Chamberlain'o skelbtas pažiūras (žiūr. „Mein Kampf" 296 p.), ir pats, regimai, gyvai jomis persiima ir gyvena. K. Darwin'o pažiūra apie kovą už būvį ir natūralinę atranką irgi, regimai, davė gilaus įspūdžio A. Hitleriui, kaip tai matyti iš jo veikalo, kur jisai kalba apie tą kovą ir ją iškelia į principą, kai jisai sako: „Stipresnis turi viešpatauti ir nesusimaišyti su silpnesniuoju" (op. c. 312 p.).

H. St. Chamberlain'o bei Gobineau ir K. Darwin'o pažiūromis persiėmęs, A. Hitler'is teigia visai kategoriškai, kad egzistuo-

janti baltoji arijų rasė, kad ji esanti kilniausia, gabiausia, gryniausia, kad ji esanti tikriausia kultūros kūrėja, kad vokiečiai esą jos geriausi reprezentantai; teigia, kad vokiečiams užkariavus pasaulį, būsianti įgyvendinta taika, ką patvirtina šie žodžiai: „Kas, pav. tikrai nuoširdžiai norėtų, kad pacifistinė mintis imtų viršų šitame pasaulyje, tasai privalėtų visas priemones panaudoti, kad vokiečiai užkariautų pasaulį“ (op. c. 315 p.).

Anot A. Hitler'o, rasės jėga esanti jos kraujuje, būtent, jo grynume, kaip matyti iš tokio pasakymo: „Kraujomaiša ir jos žeminamas kultūrinis lygmuo yra vienatinė senųjų kultūrų žlugimo priežastis, kadangi žmonės sumenkėja ne dėliai pralaimėtų karų, bet prarasdami pasipriešinimo jėgą, kuri tegali būti gryname kraujuje“ (op. c. 324 p.). Taigi arijų kraujomaiša su žemesnėmis tautomis esanti arijų rasės žeminimas, žlugdymas, tikra kūno ir dvasios atžanga (op. c. 314 p.).

Dar prieš Pasaulinį karą A. Hitleris, gyvendamas Austrijoje, jau labai nekentė žydų: juose matė socializmo bei komunizmo nešėjus, tautybės neigėjus, tautų išnaudotojus kapitalizmo pagalba, siekiančius viešpatauti pasaulyje. Karinį Vokietijos pralaimėjimą A. Hitleris priskyrė žydams, sukurščiusiems revoliuciją Vokietijoje. Pagaliau, A. Hitlerį paveikė faktas, kad po Pasaulinio karo Vokietijoje buvo žydų tikybos asmenų vos 0,9% (1924 m.), tuo tarpu Berlyne, sostinėje žydų advokatų ir gydytojų esą buvę 42 – 46% (c. 1933 m.), kai kurių inteligentų teigimu. Bankuose ir spaudoje žydų galybė buvusi dar didesnė.

1933 m. patekęs į valdžią, A. Hitler'is ėmėsi kovos prieš žydus, kuri pastaruoju laiku pasidarė labai žiauri ir net sukėlė pasaulyje pasipiktinimo bangą. A. Hitleris nepripažįsta, kad žydas gali suvokietėti, todėl jį traktuoja kaip svetimą ir išguitiną iš Vokietijos, visai nesivaržant priemonėmis ir nepaisant juridinių ar dorovinių normų, kurių laikosi ikšiolinės kultūros pasaulis socialiniuose santykiuose.

Nuodugnus Europos gyvenimo stebėtojas Šveicarijos univ. prof. Gonzague de Reynold, sintetizuodamas nacių užsimojimus, sako: „Vokiečių revoliucijos veikiamoji mintis yra germanų viršenybės mitas, germanų teisė viešpatauti ir organizuoti pasaulį. Tą mitą sukūrė XIX amžiaus eigoj filosofai, profesoriai, poetai (žiūr. jo veikalą „Tragiškoji Europa“, vertė Br. Stočkus, II – III dal. 60 p. 1938, Kaunas). Kitoje vietoje taip išsitaria: „Kur yra vokiečių tėvynė? Ji visur, kur kalba vokiškai“ — ta liaudies daina mums patiekia germanų patriotizmo formulę. Rasės, lingvistinis patrio-

tizmas. Vokiečių esama iš kraujo teisės, ne iš žemės teisės" (op. cit. 68 p.).

Kadangi nac. ima rasę savo pasaulėžiūros pagrindu, tai jie yra vadinami ir rasistais (nacizmas=rasizmas). Bet ne vien nac. yra rasistai: jų yra ir daugiau. Štai, pav., italas prof. G. Cogni 1937 m. išleido Milane veikalą „Il Razzismo". Šiame veikale G. Cogni nueina daug toliau, negu nac. Jisai pakartoja nac. teigimus apie arijus, vokiečius, bet apie rasės kraujo svarbą daug daugiau pasako, nes teigia, kad nuo kraujo pareina visos vertybės, kaip antai sveikata, inteligentiškumas, dora, religija, kad medžiaga patampa dvasia ir atvirkščiai, kad nėr esminio skirtumo tarp Dievo ir gamtos, kad nėr prasmės kalbėti apie gimtąją nuodėmę, kad religija nereikalinga ir t. t. Čia visoje pilnumoje skelbiamas evoliucionistinis monizmas. Šitie iš rasistinio pagrindo imti teigimai, iš esmės palietę religijos sritį, susilaukė to, kad Kat. Bažnyčia pasmerkė, kaip jau esu minėjęs, aštuonias rasizmo tezes.

Kritika. Kaip matėme, rasizmo pagrindiniai teigimai eina iš savotiško rasės supratimo. Todėl ir tenka antropologijos mokslo šviesoje pažiūrėti į rasizmo teigimus, kiek jie derinasi su mokslu. Ar baltosios rasės įvairios šakos yra grynos? Kiekvienam, prisiminusiam istorijos faktus apie begalo didelį skaičių karų, paėmimų į nelaisvę, amatininkų ir pirklių keliones, vedybas ir tolygius bendravimo veiksnius, darosi suprantama, kad didžiosios baltosios rasės įvairiose šakose yra didelis kraujo mišinys. Prof. F. H. Hankins sako: „baltosios rasės įvairios šakos jungėsi praeityje įvairiomis laimingomis proporcijomis ir šiandien jos yra pasaulio resursų organizacijos priešakyje" (op. cit. 330 p.). Dar stipriau pasako kitas biologas, agrikultūros instituto Oka (Kanadoje) prof. Louis-Marie: „Kita tiesa, kuri išeina irgi aiškiai iš žmonių, kaip ir gyvulių bei augalų, genetikos, kad rasės arba didžiųjų žmonių grupių diduma — neatsirado lėtos ar staigios evoliucijos keliu iš grynų kamienų (prigimtų), bet greičiau hibridacijos keliu (egzogamija), po kurios ėjo atranka ir intensyvi inogamija (=jungimasis savosios rasės ribose. M. R.). Kilniosios baltosios rasės yra, daugiau negu kas kita, hebridų išdavos. Gal vien negrai turi teisę girtis, kad jie nepriklausą bastardiniam kamienui" (jo veik. „Hérédité, Manuel de Génétique" 398 p. 1936, Institut Agricole d'Oka). Bet ir ši pastaroji galimybė yra gan menka, jeigu Biotipologijos draugijos archivistas bibliotekininkas Eugène Schneider sako: „dabar nežinoma grynų rasių" (jo veik. „Les types

humains, I partie: les types somatiques“ 12 pusl. 1937, Paris, Herman). Arba vėl jau minėtas prof. F. H. Hankins taip išsireiškia: „Ar yra grynų rasių? atkreipiant dėmesį, kad „grynumas“, priskiriamas rasei, yra relatyvus terminas, ir kad, kas liečia Europą, jei yra nuosaikiai (=modérément) grynų rasių, jos kitaip negali egzistuoti, kaip tik šen bei ten, izoliuotose dalyse“ (op. c. 221 p.).

Kalbėti apie arijų rasę, kaip kad daro nac., yra visiškas nekreipimas dėmesio į antropologijos davinius. Juk net patsai arijų termino kūrėjas Europoje Max Muller griežtai atmetė arijų terminą, rasės prasme imamą. Iš tikrųjų, ne kitaip pasisako ir mokslininkai. Prof. H. Hankins štai ką sako: „reikia padaryti išvadų su daktaru Emile Houzé, garsiu naujausios kartos belgų antropologu, kad „kaip etniškas tipas arijas yra lingvistų sugalvotas vaikas; antroposociologija jam patarnavo kaip prieglauda“ (op. c. 163 p.).

O kaipgi yra su teutonais, germanais, vokiečiais? Šiuo klausimu vaizdžiai pasako šveicarietis prof. Gonzague de Reynold: „Kas buvo Vokietija prieš vienijamai įsikišant Prūsijai? Amorfinė masė, tik apdovanota dinamiška anarchija. Ta masė ryškėja IX amžiuj. Ji — tautų rezervuaras, tautų tauta. Ji neturi net vardo... Slavai ir germanai maišosi (op. c. II-III d. 71 p.). Toliau tas pats G. de Reynold vėl sako: „Ši valstybė neturi tautos. Ją sudaro per kolonizaciją. Ji kviečia visus pas save, priima visus, kurie jai gali būti naudingi... Atšaukus Nantes ediktą, ji masėmis priima prancūzų kalvinistus, iš kurių bus karininkai, mokslo žmonės, pirkliai. Priima sektas-menonitus, husitus. Visai nebūdama antisemitiška ji padeda įsikurti žydams Berlyno sostinėj, kurie ją beveik iš naujo sukūrė, ir nuo to laiko Berlyne visados buvo žydiška aristokratija turtinga ir išlavinta... Didysis austrų dramaturgas Grillparzer sakė: „Berlynas supras vis geriau, kad savo kultūra jis skolingas prancūzams ir antros klasės žydams“ (op. c. II-III d. 75 p.).

Kad Vokietijos gyventojai rasiniu atžvilgiu sudaro didelį mišinį, tas nesukelia mokslininkams jokios abejonės. Štai, pav., kaip prof. F. H. Hankins sako: „Toks pat rasės suplakimas su tautybe yra įrodytas Leono Dominian'o (jo veikale „The Frontiers of Language and Nationality in Eurofe“, New York, 1917 m. M. R.), vieno iš didžiausių autoritetų apie rases ir tautybes Europoje. Jisai teigia, kad „šiaurinė Prancūzija yra gal teutoniškes-

nė, negu Vokietijos pietų vakarai ir, iš kito šono, Vokietija daugelyje savo dalių yra slaviškesnė, negu Rusija". Manomasai nordiškas tipas yra retai sutinkamas Vokietijoje, išskyrus Hanoverį, ir jisai tikrai daugiau paplitęs Prancūzijos šiaurėje, negu Bavarijoje (op. c. 24 p.).

Kad šitie pasakymai nėra be tvirto pagrindo, galima matyti iš pačių vokiečių pareikštų nuomonių dar iš to laiko, kai nebuvo kilusios politinės akcijos kitaip dalykus nušviesti. Anos nuomonės nebuvo vien mokslininkų tarpe gvildenami dalykai, bet buvo laikomi net jau elementarinėms žiniomis, privalomomis mokyklų mokiniams. Štai, pav., F. W. Putzgers'o „Historischer Schul-Atlas" herausgeg. von A. Baldamus u. E. Schwabe, XXX Aufl. 1906, Leipzig, Verhagen. Penkioliktame žemėlapyje, vaizduojančiame padėtį iš 1000 m., slavai yra Vokietiją apgyvenę net iki Elbės upės, liečiančios net Hamburgą.

Taigi sakyti, kad vokiečiai sudaro gryną rasę, yra teigimas be mokslinio pagrindo.

Kaip žiūrėti į rasių skirtumus, ar jie yra esminiai, kokybiniai, kaip tai teigia rasistai, ar priešingai, jie yra tik kiekybiniai, vadinasi, laipsnio dalykas. Antropologai laikosi šios pastarosios pažiūros. Čia galima, pav., suminėti Paryžiaus antropologijos mokyklos etnologijos prof. G. Montandon'o, veikalo „La Race, les Races, mise au point d'Ethnologie somatique" (8⁰ 299 p. 1933, Paris, Payot) autoriaus pasakymą, sutinkantį ir su prof. F. H. Hankins'o nuomone: „vienos rasės viršenybė ant kitos yra komplikuota kiekybinė viršenybė kokybinės išvaizdos (apparence)" (įvade į F. H. Hankins'o veikalą „La Race dans la civilisation" 8 p.).

Rasistai labai giria rasės grynumą, peikia įvairių rasių kraujomaišą per vedybas. Šitie teigimai neranda atbalsio mokslininkuose. Amerikos Jungtinės Valstybės yra gera dirva šitam klausimui tirti. Štai NewJork'o Columbia univ. prof. A. Anastasi mums rūpimuoju klausimu taip rašo: „Rasinis grynumas yra dažnai susijęs su tikrai žemu kultūrinės plėtotės lygmeniu. Taip, tarp rasiškai gryniausių žmonių grupių tenka suminėti Indijos aukštumų tautas, Andamanų saliečius ir kai kurias eskimų grupes. Mūsų savame krašte didžiausias priartėjimas rasinio kamieno grynumui yra ir gali būti randamas tarp pietinių kalniečių, labai atsilikusių socialinėje ir intelektualinėje plėtotėje. Priešingai, moderniojo pasaulio žymūs darbai (achievements) yra randami kaip kultūrinė hibridų kamienų išraiška. Visos didžiausios

tautos Europoje rodo rasinės sudėties kompleksą. Suvienytųjų Valstybių istorija pateikia ypač reikšmingą žymių darbų pavyzdį, duodamą labai maišytų grupių. Irgi galima nurodyti, kad daug didžių vyrų yra kilę iš skirtingų kamienų susikryžiavimo (A. Anastasi: „Differential Psychology", 467 p. 1937 m. New Jork, Macmillan).

Jau minėtasis Eugen Fischer, tyręs būrų ir hotentočių vedybinę kraujomaišą keliose kartose, 1913 m. pareiškė, kad hibridai ainiai yra sveiki, stiprūs ir vaisingi (Cfr. H. Muckermann, o. c. 119 p.). Mat iš gyvenimo faktų paaiškėja, kad kiekviena tauta turi tam tikrų vertybių, kurios ir gali būti paveldimos, įvykus hibridacijai tarp tų tautų asmenų. Visai teisingai sako biologas H. Muckermann: „aš norėčiau visų pirma labai pabrėždamas pasakyti, kad aš nei šią, nei kitą tautą, kaip mažavertę, nenorėčiau laikyti. Visos tautos žemėje turi savo vertę" (jo op. c. 120 p.).

Aukštos kultūros atsirado ten, kur yra rasių mišinys. Prof. F. H. Hankins sako: „Mūsų tezė yra tokia, kad istorinės svarbios grupės, be išimties, buvo heterogeniškų rasių junginiai ir kad aukštos kultūros visi kraštai pažinojo didelius gyventojų pasistūmimus ir patyrė didelį rasių maišymąsi" (op. c. 11—12 p.).

Mokslininkai eina dar toliau: jie sako, kad žymūs žmonės, genijai faktiškai atsirado tuose kraštuose, kur yra didelių rasių ar tautų mišinys. Štai kaip sako prof. F. H. Hankins: „Šiuo klausimu įdomu pažymėti, kad, pagal Havelock Ellis („A Study of British Genius", London, 1904), senovine provincija „Rytų-Anglija" (rytinis iškišulis, kur dabar yra Norfolk, Suffolk M. R.), kraštas, iš kurio kilo Amerikos kolonistų dauguma, yra viena iš trijų sričių, kurios buvo ypatingai vaisingos aukštos kokybės anglais. Jisai irgi konstatavo, kad šitas kraštas buvo ištisais amžiais išstatytas invazijoms ir imigracijoms, būtent, Britų, Romėnų, Anglų, Danijos, Vikingų, Normanų, Olandų, Flamandų, Valonų ir Prancūzų: „Rytų-Anglija davė didelių valstybės vyrų ir didelių dvasiškių; tai irgi didelių mokslininkų kraštas" (op. cit. 294—5 p.). Pagaliau. tasai pats prof. F. H. Hankins, dalyką apibendrindamas, pareiškia: „Galima teigti, be baimės apsirikti ir visai mažoms išimtims esant, kad viso pasaulio genialūs žmonės buvo maišyto kraujo ir yra gimę kraštuose, kuriuose rasės yra susikryžiavusios" (op. c. 328 p.).

Svarstydamas politinių rasistų pažiūras į pagrindinį dalyką — rasę, — sąmoningai darau, leisdamas išsitarti mokslininkams, dalyko specialistams. Jie atmeta rasistų pažiūras. Iš to galiu da-

ryti išvadą, kad politinių rasistų pažiūra į rasę yra priešinga mokslui. Šitokią išvadą daro ir gamtininkas Sorbonos prof. J. Millot ir gamt. P. Lester: „Rasizmas, kuris atsirado mūsų laikais kai kuriuose kraštuose, gali tad būti pasmerktas kaip antimokslinė doktrina“ (jų veikale „Les races humaines“, 208 p. 1936 m. Paris, A. Colin). Panašų žodį taria ir Sorbonos biologijos prof. Maurice Caullery, Mokslų Akademijos narys: „Šiandien, kiekvienu atveju, kiekvienoje didžioje grupėje ir ypač baltojoje rasės yra susimaišiusios iki begalybės ir rasizmas, dabar madoje už už Reino, jei jisai yra politinės ir socialinės kovos mašina, neturi jokio tvirto mokslinio pagrindo. Iš atžvilgio į primityvias rases, visi individai rodo labai aukštą heterozigotijos (= skirtingų savybių susikryžiavimo. M. R.) laipsnį“ (jo veikale „Les conceptions modernes de l'hérédité“ 277 p. 1935 m. Paris, Flammarion).

III. Rasizmas ir psichologija

Rasistai, skelbdami savo pažiūras, ypatingu būdu dviem klausimais paliečia psichologijos mokslą. Kadangi rasistai nepaprastai kelia aukštyn šiauriečių (nordikų) rasę, indoeuropiečius ar bendrai sakant, baltąją rasę, o spalvotas rases žemina, kartais net iki gyvulio, tai visų pirma kyla klausimas apie psichinį skirtumą tarp anųjų giriamųjų ir žeminamųjų rasių arba net tarp žeminamųjų rasių ir bezdžionių psichikos. Antra. Rasistai, garbindami kai kurias rases, jų jėgą ir kilnumą atremia į organizmo kraują, nuo kurio, esą, pareiną visos kilniausios savybės, kurios tik priskiriamos žmogui, kaip antai dorinės, religinės, intelektinės ir t.t. Svarbu išnagrinėti, ar yra tiesos tokiose rasistų pažiūrose.

A. — Civilizuotas, primityvus ir bezdžionė. Rasistai, be jokios atodairos į antropologijos ir lyginamosios psichologijos davinius, labai kelia aukštyn baltosios rasės savybes ir niekina spalvotąsias rases, tuo būdu darydami didžiausią skirtumą, net esminį, tarp vienų ir kitų. Rasistams atrodo baltoji rasė civilizuota ir kultūringa, skirta savo prigimtimi vadovauti pasauliui, tuo tarpu spalvotosios rasės esančios primityvios, skirtos būti kitų vadovaujamos.

Rasistų pažiūrų pagrinde galima įmatyti evoliucionistinį bruožą, būtent, primityvių žmonių suartinimą su antropoidėmis bezdžionėmis.

Kai kurie rasistai savo rasistiniuose teigimuose taip toli nueina, kad laiko šiauriečių rasę psichiniu atžvilgiu daugiau nutolusią, jų manymu, nuo žemiausios žmonių rasės, negu žemiausioji žmonių rasė nuo antropoidžių bezdžionių.

Kritika. Sakytieji rasistų teigimai apie santykius tarp civilizuotų, primityvių ir antropoidės bezdžionės nesiderina su dabartiniais mokslo daviniais.

a. — Besilaikant mokslo davinių nėra galima operuoti šiauriečių rasės kilnumu, kadangi grynų rasių nėra Europos žinomajame ir veikliajame kontinente. Štai, pav., kaip antropologas Fritz Lenz rasių grynumo klausimu pasisako: „Irgi sąlyginai »gryniausios« rasės vis dar yra sudarytos iš didelio įvairių paveldėjimo kamienų (Erbstämme) skaičiaus. Todėl rasių suskirstymas nėra tikslus; jisai visuomet yra iki tam tikro laipsnio savavalis (willkürlich) (Baur- Fischer- Lenz; Menschliche Erblehre. IV Auf. Bd. I, 714 p. 1936 München. Citata imta iš prof. Werner Sombart: Vom Menschen. Versuch einer geistwissenschaftlichen Antropologie. 354 p. 1938, Berlin, Buchholtz). O kitas iš sakytosios antropologų trijulės, Erwin Baur, apie žmonijos rasinį sąstatą taip atsiliepia: „Kultūrinė žmonija rodo... ne, kaip va šunes, kiaulės, galvijai ir tt., ryškiai skirtingus veislinius rasių tipus, bet rodo »berasinį« mišinį, kuris mums krinta į akis ypatingai pasibaisėtinu pavidalu tarptautiniuose susisiekimo centruose“ (Baur-Fischer- Lenz: op. cit. 90 p. Imta iš W. Sombart, op. cit. 358 p.).

Rasistai nepaprastai giria ir kilnina šiauriečių rasę; ją stato pirmoje vietoje. Anot jų pačių, anglai priklauso šiauriečių rasei. Tuo tarpu iš istorijos ir gyvųjų faktų aiškėja, kad anglų žymybės yra mišruoliai iš įvairių rasių. Štai kaip Berlyno prof. W. Sombart apie tai rašo: „taip naujieji anglų mokslininkų tyrimai parodė, kad beveik visi žymieji anglai yra mišruoliai“ (op. cit. 359 p.). Panaši nuomonė, pareikšta Northamptono univ. prof. F. H. Hankins'o, apie pasulio genijus jau buvo anksčiau nurodyta.

Iš to, kas čia buvo pasakyta, galima daryti visai pamatuotą išvadą, kad rasiniai psichiniai skirtumai yra tik kiekybiniai, o ne esmės skirtumai.

b. — Lyginamoji psichologija yra jau nuo kelių dešimčių metų susidomėjusi necivilizuotų žmonių grupių gyvenimu, ypač psichiniu gyvenimu. Psichinis gyvenimas gali būti stebimas gyvo žmogaus reakcijose ir bendrai sakant, visame poelgyje; be to, jisai gali būti nustatomas ir iš jau mirusiųjų žmonių liekanų,

kaip antai raštų, ginklų, statybos, padargų, indų bei kitų įrankių, kuriais naudojosi gyvenę žmonės.

Ne tik lyginamoji psichologija tyrė necivilizuotus žmones, bet ir kiti mokslai, kaip va antropologija, etnologija, praistorija, archeologija. Visų šitų mokslų tyrimo išdavos nušviečia necivilizuotų arba, bendriau sakant, primityvių žmonių gyvenimą ir psichiką.

Koks gi vaizdas susidaro apie primityviuosius? Berlyno univ. prof. R. Thurnwald kolektyviniame veikale, redaguotame prof. G. Kafka, įvardytame „Handbuch der vergleichenden Psychologie" (3 tomai, 1922, München, Reinhardt), dalyje „Psychologie des primitiven Menschen" (veikalo I t. 147—320 p.) nuodugniai nušviečia primityviųjų gyvenimą. Ten atrandame išnagrinėta, kad primityvūs žmonės gyvena tam tikra bendruomene, naudojasi gamta, turi tam tikrą techniką, ūkio santvarką, turi supratimą apie teisę, dorą, meną, naudojasi kalba, turi matus ir skaičius, laikosi religijos, parodo tokią dvasios stuktūrą, kuri yra savo pagrinduose bendra visiems žmonėms. Baigdamas primityvių žmonių gyvenimo apžvalgą, prof. R. Thurnwald sako: „Nevalia pamiršti, kad primityvusis mąstymas, kad ir su nugaištančiomis šakomis, yra plačiai įsiskverbęs į mūsų kultūrą... Tik iš dvasinių aukštybių yra oficialiai šitas metodas pašalintas, nors patys tų aukštybių vadai jo prisilaiko srityse, kurios nesudaro jų specialybės" (Kafka, op. cit. I t. 300—300 p.).

Dar daugiau, negu prof. R. Thurnwald, primityvių žmonių psichikos turtingumą pabrėžia visam mokslo pasauliui žinomas etnologas prof. Wilhelm Schmidt (jo stambieji veikalai: a) Der Ursprung der Gottesidée, 6 tomai, 5669 pusl. 1937, Münster i. W. Aschendorff, b) Ursprung und Werden des Religionen, 296 p. 1930, Münster i. W., c) Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie, 338 p. 1937, Münster i. W.). Jisai savo veikalams parašyti išnagrinėjo begales etnologinės medžiagos ir priėjo tvirto įsitikinimo, kad primityvusis savo psichikoje rodo dvasinių sugebėjimų buvimą, kaip ir civilizuotasis žmogus, nors sakytieji sugebėjimai nėra tiek išplėtoti.

Praistorijos tyrinėtojai irgi nemaža atskleidžia dvasinių primityvaus žmogaus sugebėjimų, kai ištiria, aprašo ir įvertina tuos įrankius, kuriuos giliausios senovės žmonės pasigamino ir vartojo. Šiuo dalyku įsitikinti pakanka peržvelgti Paryžiaus prof. L. Capitan'o veikalą „La Préhistoire" (III édit. 223 p. 1931, Paris,

Payot), iš kurio matyti, kiek sumanumo ir meniško supratimo pasireiškia įrankiuose ir jų pagražinime, įvairiuose rėžiniuose ir tt.

Tiesa, buvo laikotarpis, kuriame kai kurie mokslininkai, kaip antai Paryžiaus prof. L. Lévy- Brühl, buvo perdaug pasidavę evoliucionistinėms idejoms ir todėl teigė, kad primityvaus žmogaus mąstymas esąs alogiškas. Tačiau šitokia pažiūra susilaukė kieto pasmerkimo iš tų mokslininkų, kurie, ne kabinetuose sėdėdami kūrė teorijas apie primityviuosius, bet patys asmeniškai įvairiose vietose gyveno su šių laikų necivilizuotais, ištyrė jų psichinį gyvenimą. Prie šios rūšies mokslininkų priklauso St. Louis univ. antropologijos prof. Albert Muntsch. Jisai savo veikale „Cultural Anthropology" (XXIV — 421 p. 1934, Milwaukee, Bruce) aprašo primityviųjų šeimos ir socialinę organizaciją, dorą, kalbą, meną, religiją, bendrai sakant, dvasios pasireiškimą ir plėtotę (Cfr. žurn. „Revue des Questions Scientifiques" 1934 m. juillet, 143-4 p. Lauvain). Taip dalykams esant negali būti ir kalbos apie primityviųjų alogiškumą. Šitaip į dalyką žiūri ir Jale univ. prof. G. P. Murdock savo veikale „Our primitive contemporaries" (XXII — 614 p. 1934, New York, Macmillan Cfr. žurn. „Revue des Questions Scientifiques" 1934 an. juillet, 144—5 p.). Pagaliau, sakytąsias Muntsch'o ir Murdock'o mintis labai įtikinamai paremia prof. Pr. Dovydaitis savo straipsniu „Šių dienų mokslo persiorientavimas kai dėl žmogaus dvasios prigimties praeity ir dabarty", kurį jisai baigia tokiu pasakymu: „Trumpai sutraukiant, išvada iš visa pasakyta yra ta, jog šių dienų etnologija persiorientuoja tąja prasme, kad primityvųjį žmogų jo dvasinio pajėgumo atžvilgiu vis didesnis tyrinėtojų skaičius pripažįsta esant tikrą, pilną žmogų,..." (žurnale „Sotere" 1930 m. 18 psl. Kaunas).

Tokiems esant daviniams iš antologijos, lyginamosios psichologijos ir tolygių mokslų apie žmogaus psichinį gyvenimą ir ypač apie dvasinį gyvenimą, be mokslinio pagrindo yra rasistų pažiūra apie esminį psichinį skirtumą tarp baltosios ir spalvotųjų rasių.

c. Rasistinis teigimas, kad kai kurios spalvotosios rasės savo psichika esančios artimesnės antropoidėms bezdžionėms, negu baltajai rasei, irgi neranda moksle atramos. Šitas klausimas trumpai ir aiškiai yra pastatomas kai užklausiama: ar gyvuliai turi protą?

Kai keliamas klausimas apie protą, tai šiuo pastaruoju žodžiu—protu—suprantame sugebėjimą pasigaminti sąvokas, žinonoma, ir jas vartoti. Sąvoka yra sintezė žymių, kurios yra es-

minės visai daiktų rūšiai. Vadinasi, sąvoka išreiškia daikto esmę. Sąvoka yra abstraktas, žymių apibendrinimas. Sąvoka yra pritaikoma visiems tos pat rūšies individams.

Kai klausiame „ar gyvuliai turi protą?", tada turime galvoje mintį, ar gyvuliai gali sudaryti sąvokas ir jas naudoti.

Kai moksle kalbame apie gyvulių protą, tada jo buvimui įrodyti negalime remtis populiariais žmonių pasakymais, kuriuos kartais tenka išgirsti „mūsų šuo protingas", vadinasi, greit išdresiruojamas, greit sudaro vaizdų asociacijas, bet reikia nustatyti, ar gyvulys sudaro sąvokas, tikrus apibendrinimus, ar turi abstraktišką orientaciją; čia konkretaus susivokimo, paremto vaizdais nepakanka.

Gyvulių protingumo klausimą tyrė įvairūs mokslininkai įvairiais atžvilgiais ar įvairiomis priemonėmis. Tokius tyrimus darė, pav., W. Köhler, R. M. Yerkes, P. Guillaume, I. Meyerson, J. A. Bierens de Haan. Ir kas gi tuose tyrimuose pastebėta? Tyrimai buvo daromi su antropoidėmis bezdžionėmis, kurios laikomos artimiausiomis žmogui morfologiniu ir psichiniu atžvilgiais. Tyrimuose pastebėta, kad bezdžionės atlieka juslėms prieinamus konkrečius veiksmus, kaip antai: naudoja mimiką, turi pakankamus organus garsams, ištraukia pašiną, įkanda votį, slepia lazdutę, prisitraukia dėžutę su maistu, panaudodamos tam tikslui lazdutę ar dvi, sukrauna dėžes ant vieną kitos, kad priliptų maistą, tuo ne tik naudodamos, bet ir lyg gamindamos įrankius, reiškia afektivinę emociją ir tolygius veiksmus atlieka. Visa tai konkretu, juslėms prieinama; sąvokos ir abstraktaus supratimo nerandame, jokio protavimo nepastebima.

Aukščiau buvo kalba apie primityvių žmonių reagavimus, poelgius, veiklą. Čia dabar suminėta, ką nuveikia antropoidės bezdžionės. Koks begalinis skirtumas tarp vienų ir kitų veiklos! Ten atrandame visam civilizuotam gyvenimui pagrindus, čia gi nieko panašaus, vien konkretus juslinis veikimas.

Šiąja proga iškyla aikštėn vienas labai įdomus dalykas evoliucionizmo nenaudai. Evoliucionistai teigia žmogaus ir bezdžionės giminystę, o kartais net ir žmogaus kilimą iš bezdžionės, kadangi žmogaus morfologinis panašumas yra didesnis su bezdžionėmis, negu su kuriais kitais gyvuliais. Iš morfologinio panašumo sprendžia ir apie psichinį panašumą ir net, kaip minėjau, apie giminystę, bendrą kilimo kamieną. Vadinasi, evoliucionistai pripažįsta paralelizmą tarp morfologinės ir psichinės plėtotės, tačiau faktai šitokio manymo neremia. Štai kaip šituo klau-

simu atsiliepia Amsterdamo univ. zoologijos prof. J. A. Bierens de Haan: „Jeigu negalima teigti, kad gyvulių psichinė plėtotė būtų, bendrai sakant, lygi jų morfologinei plėtotei (vabzdžių psichinis gyvenimas yra turtingesnis negu žuvų ir roplių, pav.), atrodo, kad irgi negalima sakyti, jog jų konkretus inteligentiškumas atitiktų jų morfologinę plėtotę. Yra žemesnių gyvulių [pav. Procyonidų (= meškų rūšis, vok. Waschbär. M. R.)], kurie tam tikromis aplinkybėmis parodo žymesnį konkretų suvokimą, negu kai kurie aukštesnieji gyvuliai (bezdžionės ir net antropoidės bezdžionės)" (J. A. Bierens de Haan: str. "Du degre d'intelligence chez les animaux et de leur place dans le septeme zoologique" žurnale „Journal de psychologie" XXXIV an.—1937 — p. 374—5. Paris, Alcan).

Lyginant žmogaus ir antropoidžių bezdžionių psichinį gyvenimą, tiesiog bedugnę sudaro kalbos klausimas. Iš esmės kalba yra sąvokų, sprendimų, protavimo, bendrai sakant, minčių išreiškimas garsais ar gestais ar raštu. Net ir primityviausi žmonės kalbą vartoja. Gyvulių tarpe kalbos nėra; yra tik naturali visai negausi reakcija, kai patiria skausmo, pasitenkinimo, džiaugsmo ar tolygios apraiškos. Todėl visai teisingai yra pasakęs Paryžiaus Sorbonos univ. prof. Henri Delacroix: „Naujieji tyrimai priėjo paradoksalinių išdavų; jie iškasė griovį, kuris skiria žmogų nuo aukštesniųjų gyvulių iš atžvilgio į kalbą" (žurnale „Journal de psychologie" XXX an. 9 p. 1937. Paris).

Kol buvo imama domėn, kalbant apie žmogų ir gyvulį, vien morfologiniai sumetimai, tol artėjo žmogus prie antropoidžių bezdžionių; bet kai pradėta svarstyti psichines apraiškas ir jomis paremtą veikimą socialinį, meninį, dorinį, religinį, ūkinį, tada paaiškėjo esminis skirtumas, tiesiog bedugnė: mažesnis ir silpnesnis žmogus apvaldo ir panaudoja savo reikalams už save didesnį ir galingesnį arklį, kupranugarį, dramblį. Visai teisingai skirtumą tarp žmogaus ir gyvulio pabrėžia garsus biologas Hermann Muckermann: „Gili, neperžengiama praraja skiria visas šiandien gyvenančias žmonių rases, net ir primityviausias, kurias tik žinome, nuo visų ant žemės gyvenančių gyvulių, net nuo labiausiai specializuotų, vadinamųjų antropoidžių bezdžionių. Žmogui ir tik jam vienam nuolatos tenka būti dalyviu Dievo dovanos, dvasinės sielos. Ji yra tas bendras dalykas, kuris visus žmones suartina ir ji juos iškelia ant visa, kas tik gyvena ant žemės" (jo veikale „Grundriss der Rassenkunde" 54—5 p. II Aufl. 1935. Paderborn, F. Schoningh).

Turint prieš akis, kas buvo pasakyta apie rasių skirtumus, apie primityviųjų psichinį gyvenimą ir apie primityviųjų psichinio gyvenimo lyginimą su gyvulių psichiniu gyvenimu, aiškėja, kad rasistų teigimai sakytaisiais klausimais visai nesiderina su mokslo daviniais.

B. Kraujas ir psichika. Rasistai, ypatingu būdu girdami šiauriečių (nordikų) rasę, visą jos jėgą ir veikimą priskiria kraujui. Kraujo grynumo palaikymas palaikąs rasės kilnumą ir gajumą; kraujo maišymas su kitomis rasėmis silpninąs šiauriečių rasę ir ją žeminąs. Tokią pažiūrą pareiškia ir patsai Adolf Hitler. Jisai rašo: „Kraujo maišymas ir tuo nulemiamas rasių lygmens kritimas yra vienatinė senųjų kultūrų žlugimo priežastis, kadangi žmonės išnyksta ne pralaimėdami karus, bet prarasdami tą atsparumo jėgą, kuri tik gryname kraujuje tegali būti“ (jo veikale „Mein Kampf“ 324 p. 1933, München, Eher). Iš to pasakymo matyti, kad rasės jėga ir vertė slypi, rasistų manymu, gryname kraujuje.

Kad nacių rasistai visą rasės prasmę suveda į kraują ir kad nuo kraujo ar nuo kūno prigimties esą pareinanti žmogaus dvasia su visu jos kultūriniu veikimu, matyti jau iš to, kad taip šią rasistų pažiūrą suglaustą pateikia ir enciklopedinis veikalas „Der Grosse Herder“, kuriame be ko kita rašoma: „Rasės („kraujo“) sąvoka dažnai kaip išraiška nesenai pradėto didžiai vertinti žinojimo apie dvasios ir net aukščiausio žmonių kultūrinio veikimo priklausomybę nuo kūno prigimties ir jos gyvybiškojo ritmo“ (IV Aufl. Bd IX, 1428—9 p. 1934 Freiburg i. Br.)

Kraštutinių rasistų yra toks nusistatymas: nuo kraujo, kuris esąs rasės charakterio šaltinis, esą pareinančios visos žmogaus intelektinės ir moralinės savybės irgi kaip iš kokio pirmutinio šaltinio.

Kritika. Sakydami, kad nuo kraujo pareinančios visos intelektinės ir moralinės žmogaus savybės, rasistai neparemia savo teigimų jokiais moksliniais daviniais. Be to, yra visai pozityvių davinių, iš kurių aiškėja, kad rasistų teigimai yra klaidingi.

Moksliškai nagrinėjant žmogų, tenka jame rasti dvejopos rūšies apraiškas, vienas fiziologines, kitas psichines. Nuodugniau išnagrinėjus psichines apraiškas, pastebima, kad kai kurios iš jų yra labiausiai nutolusios savo savybėms nuo fiziologinių apraiškų. Tai yra mąstymas ir norai.

Medžiaginiais daiktais fizika vadina tokius, kurie pareina nuo erdvės ir laiko. Mąstymas ir norai nėra matuojami erdvėje: jie neturi nei ilgio, nei pločio, nei storio. Mąstymas ir norai nėra pagaunami juslėmis: neturi nei spalvų, nei garso, nei skonio, nei spaudimo, nei kitų juslinių savybių. Taip dalykams esant, visai pamatuotai sakome, kad mąstymas ir norai nėra materialiniai veiksmai.

Pasakymą apie mąstymo ir norų nematerialumą paremia dar ir tas faktas, kad mąstymo ir norų objektas, į kurį jie gali būti nukreipti, gali būti visai medžiaginis. Pav., galima mąstyti apie tiesą, teisybę, galima norėti dorybės, laimės; visi tie objektai nėra materialiniai.

Nors mąstymas ir noras nėra materialiniai veiksmai, tačiau jų jėga ir galybė žmogui yra daug didesnė, negu kuris fiziologinis veiksmas. Pav., neteisingai patekęs į kalėjimą žmogus kartais paskelbia bado streiką, kad tuo iškovotų tam tikras teises. Ir savo nusistatyme ištesi. Vadinasi, dvasinis veiksmas nugali fiziologinį reikalą maitintis. Tokių pavyzdžių ir daugiau randame.

Šitokių faktų akivaizdoje kaip galima teigti, kad nuo kraujo pareina intelektinės savybės?

Ne tik fiziologinių ir intelektinių apraiškų išnagr inėjimas ro do jų esminį skirtumą, bet ir mokslininkų pasisakymas šiais klausimais tą patį pasako. Štai kaip fizikas prof. V. Čepinskis pasisako: „Pasirodo, kad psichiniai reiškiniai visatoje nėra medžiaginių procesų epifenormenai, bet pasižymi bent tokiu pat savarankiškumu, kaip ir medžiaginiai procesai“ (straipsnyje „Mokslo krizė“ mėnraštyje „Židinyje“ XXVII t. 198 p. 1938. Kaunas). Iš šito pasakymo matyti, kad savo srities specialistas, fizikas, negali laikyti psichinių reiškinių—čia turima galvoje intelektines apraiškas — išdavomis iš fiziologinių apraiškų, kadangi intelektinėse apraiškose įmato visai kitokias savybes, kurios iš esmės skiriasi nuo fizologinių.

Mąstymo ir norų apraiškoms nesant medžiaginėms, savaime supantama, kad negalima ieškoti žmogaus smegenyse medžiaginio taško, per kurį kaip ir jungtųsi fiziologinės apraiškos su intelektinėmis. Šiuo klausimu visai teisingai sako Washington'o univ. psichologijos prof. Thomas Verner Moore, medicinos ir filosofijos daktaras, savo veikale „Conscrousness and the Nervous System“: „nervų sistemoje nėra vietos, kurioje mes galėtume tikėtis rasti mentalinio gyvenimo centrinį tašką, į kurį visos percepcijos turi būti nukreiptos ir iš kurio turėtų eiti viso-

kia elgesio kontrolė“ (Citata imta iš filos. žurn. „The New Scholasticism“ vol. XII. p. 300. 1938, Washington, D. C.). Šisai prof. T. V. Moore'o pasakymas gana gerai nušviečia intelektinių veiksmų prigimtį, neprieinamą erdviniam matavimui ar taško suradimui. Nors žmonėms, iš prigimties turintiems kūną ir psichiką, nelengva tiksliai perprasti intelektinis veikimas, tačiau tas nepaneigia jo buvimo tikrumo.

Koks yra be galo didelis skirtumas tarp fiziologinio veikimo ir intelektinio, gyviausiai galima įsitikrinti iš tokio mokslui gero žinomo dalyko. Visi astronomai gyveno ant žemės kamuolio tam tikrose vietose. Ten vyko ir visos jų fiziologinės funkcijos. Niekas tuo neabejoja. Mat, kur yra medžiaga, ten ji ir veikia. Tuo tarpu žinome, kad astronomai tiksliai daug dalykų žinojo apie saulę: jos atstumą nuo žemės, jos didį, jos temperatūrą, jos protuberansus ir t.t. Kaip jie galėjo sužinoti tokius dalykus? Juk jie nebuvo priskridę prie saulės jai išmatuoti, jos temperatūrai nustatyti. Tačiau apie tas jos savybes žino. Iš to eina būtina išvada, kad astronomų intelektinis pažinimas yra erdvės nevaržomas; fiziologiniai gi veikimai vyksta erdvėje, jos matuojami. Šitie skirtumai pirštu prikišamai rodo, kad fiziologiniai vyksmai ir intelektiniai vyksmai yra iš esmės visai kitokios prigimties ir todėl jie negali būti laikomi iš esmės pareinamais nuo vienas kito. Štai kodėl tomistai psichologai žmogaus smegenų nelaiko organų žmogaus dvasiai, bet tik dabartinio veikimo sąlyga. Iš tikrųjų. Juk organas veikia tik ten, kur jisai yra, tuo tarpu mąstymas, kaip matėme, pažįsta saulės dydį, atstumą ir t.t.

Platus ir nuodugnus žmogaus mąstymo ir norų išnagrinėjimas veda į tai, kad žmogus yra verčiamas pripažinti, jog yra žmoguje mąstymo ir norų — tų dvasinių veiksmų — energijos centras, kurį ir vadiname dvasine siela. Ar ne tą patį tik kitais žodžiais pasako garsus fizikas prof. O. D. Chwolson, apie kurį vysk. Petras Pr. Būčys taip rašo: „Tą skirtumą, kurio nepastebėjo pedagogas Paulsen'as, regėjo fizikas O. D. Chwolson'as, buvęs Rusijos Mokslų Akademijos narys ir Peterburgo universiteto profesorius... Taigi Chwolson'as neįtariamo gamtininko lūpomis sako, kad žmoguje prie visų cheminių ir fizinių dalykų, dar viršaus šis tas. Chwolson'as tą pavadino Das Etwas, ką krikščionija vadina siela (žiūr. Das Problem der Wissenschaft und Religion. Braunschweig. Vieweg u. Sohn. 1925, p. 11 sq)“ (str. „Nemarumas“ žurn. „Tiesos Kelias“ 1938 m. nr. 10 400 p. Kaunas).

Pastaraisiais laikais yra įvykęs mokslininkuose persiorientavimas sielos klausimu jos naudai. Tą galime matyti iš Giessen'o univ. psichologijos prof. netomisto August'o Messer'o tokio pasakymo: „Visai atitiko tikrą »mokslą ir sąžiningumą«, jei kurį laiką sielos klausimas buvo išskirtas iš empirinio tyrimo ir pagal Friedrich'o Albert'o Lange's patarimą buvo sudaryta »psichologija be sielos". Bet kadangi dabar rūpestingas sąmonės faktų persvarstymas pateisina pasąmonės hipotezę, net jos tiesiog reikalauja, turime teisės nebūti metafizikos nubauginami irgi mokslinėje psichologijoje vėl sielai garbės vietą pripažinti" (jo veik. „Psychologie" V Aufl. 349 p. 1934, Leipzig, F. Meiner).

Kaip matome, mokslinio pagrindo nėra rasistų pažiūrai pripažinti, kad, esą, kraujas nustatąs intelektines žmogaus savybes.

IV. Rasizmas ir kosmos

Turint galvoje, kas buvo pasakyta apie rasę, rasizmo kilmę ir jo santykius su psichologija, galima patį rasizmą nusakyti, arba aptarti, kaip pažiūrą, pagal kurią rasė esanti pati didžiausia vertybė, nuo kurios esą pareinančios visos kitos vertybės.

Vokiečių nacional-socializmas, arba nacizmas, yra žymiausias ir tipiškiausias rasizmo atstovas, nors, kitą vertus, reikia pažymėti, kad rasistai yra nevien nac. Jau anksčiau minėtas prof. G. Cogni daug toliau nueina, negu nac., bet jo teigimai jau pasidaro ne tik tipingi rasizmui, nes perdaug susižavi evoliucionistiniu monizmu ir tuo slopina rasės idėjos reikšmę.

Kosmos reiškia pasaulį, kuriame randama tvarka, tikslas ir grožis. Tokio pasaulio buvimas kelia klausimą, kaip yra su pasaulio atsiradimu: ar jisai pats susiformavo ar jį Dievas sukūrė ar kaip ten yra.

R a s i s t ų p a ž i ū r a į k o s m ą. Nac. aiškiai pasisako, kad jų programa sudaro pasaulėžiūrą. Dipl. inžin. Gottfried Feder parašė „Das Programm der N. S. D. A. P. und seine weltanschaulichen Grundlagen" (8^0 60 p. 187-as leid. 1938, München, Eher). Patsai G. Feder pasisako, kad jo redaguojami leidiniai išreiškia nac. partijos pažiūras. Štai jo pačio žodžiai „Adolf Hitler pavedė man leisti raštų seriją. Šitie sąsiuviniai sudaro oficialinius partijos raštus" (G. Feder, op. c. 5 p.). Čia suminėtoje knygutėje G. Feder rašo: „Nacionalsocializmas yra pasaulėžiūra, kuri yra griežčiausioje opozicijoje dabartiniam kapitalizmo pasauliui ir jo marksistiniams bei buržuaziniams palydo-

vams“ (op. c. 60 pusl.). Kadangi sakytieji G. Feder'o žodžiai yra oficialinis programos aiškinimas, tai jų svarumas yra pakankamai aiškus. Pati nac. partijos programa, sudaryta iš 25 straipsnių ir 1920 m. vasario 24 dieną priimta Münchene, yra laikoma visiškai pastovia ir nekeičiama. Sakytoje knygutėje rašoma: „Šita programa yra nekeičiama... Šios programos pagrindai ir pagrindinės mintys negali būti pajudinamos“ (op. c. 18 p.). Visi šie pasakymai aiškiai nurodo, kad nacizmas yra, jų šalininkų nuomone, pasaulėžiūra. Kiekviena pasaulėžiūra, kaip žinoma, turi apimti visas svarbiąsias pasaulio ir gyvenimo problemas ir duoti į jas atsakymą.

Patsai nac. vadas A. Hitler nedaug pasisako kosmo klau simu. Kalbėdamas apie Vokietiją, A. Hitler mini misiją, kurią Vokietijai esąs skyręs visatos Kūrėjas („Schöpfer des Universums“. Žiūr. „Mein Kampf“ 234 p.). Kaip matome, čia išsireikšta taip, kaip ir kiekvienas krikščionis galėtų sakyti, nes visatos Kūrėjas yra, aišku, skirtingas nuo pačios visatos, ar pasaulio.

Visai kitaip šiuo klausimu išsitaria nac., kurie save laiko uoliausiais A. Hitler'io gerbėjais. Į jųjų tarpą, be abejo, priklauso gen. H. Goering ir Hitlerio jaunimui vadovauti skirtas vadas Baldur von Schirach. Gen. H. Goering'o organas Essen'e „Nationalzeitung“ 1937. III. 31 rašė: „Konfesinių organizacijų neprileidimas į Hitlerio Jaunimo organizaciją reiškia, kad valstybė ateityje bus palaikoma kartos, kuri, kaip ir Führeris, nebus susieta su jokia konfesija nei su jokia žmonių klase, tik vien su Vokietija ir kuri bus gaivinama vienatinio tikėjimo, formuluoto Baldur von Schirach'o žodžiais: »Kas tarnauja Führeriui Adolfui Hitle-r'iui, tas tarnauja Vokietijai; kas tarnauja Vokietijai, tas tarnauja Dievui« (Cit. „L'Osservatore Romano“ Nr. 79 iš 1937. IV. 5/6 d. Vatikano). Čia, kaip matome, yra visiškas suplakimas į vieną: A. Hitlerio, Vokietijos ir Dievo. Šis suplakimas nėra koks atsitiktinis, bet kaip pasakyta, formuluotas į vienatinį tikėjimą, kurio bus pamokomas visas jaunimas. Tokiu būdu, čia turime nacistų pareikštą visiškai panteistišką pažiūrą. Tiesa, ji skiriasi nuo jau minėtojo pačio A. Hitlerio pasakymo apie visatos kūrėją, bet tikrieji gyvenimo faktai rodo, kad nac. jau nuėjo savo plėtotėje ir išvadose toliau, negu pats A. Hitleris buvo nustatęs savo veikalu „Mein Kampf“. Ir tas darosi visai suprantama, nes, atsistojus ant slidaus kelio, tenka slįsti toliau.

Daug aiškiau ir išsamiau, negu nac. rasistai, pasisako italas prof. G. Cogni savo veikale „Il rasizmo“ (1937, Milano) ra-

sės ir kosmo klausimu. G. Cogni teigia, kad nuo rasės, tiksliau sakant nuo kraujo, kuris yra jo laikomas aukščiausia vertybe, pareina visos kitos vertybės, kaip antai medžiaginės, intelektinės, dorinės, religinės. Pagal G. Cogni'o pažiūrą, medžiaga bendroje pasaulio plėtotėje pakylanti iki dvasios, dvasia gi įsikūnijanti medžiagoje, tuo būdu nėsą skirtumo tarp medžiagos ir dvasios, siela be kūno esanti nesuprantama ir vien tuščias žodis. Pagaliau, G. Cogni'o pasakymu, Dievas susiliejąs su žmogumi, gamta ir visu pasauliu. Trumpai tariant, G. Codni'o pažiūra yra grynas evoliucionistinis monizmas (Cfr. žurnalą „Documentation Catholique" t. XXXVIII, p. 56, Paris, Bonne Presse, 1937).

Be to, G. Cogni teigia, kad aktyvi medžiaga ypatingu būdu pasireiškia drąsiuose, išdidžiuose germanuose šiauriečiuose, kurių rasė yra skirta vadovauti, kad šventųjų gyvenimas menkinąs rasę ir kraują, kad gimtoji nuodėmė neturinti prasmės, kad religija esanti nereikalinga, kad Jėzus nekentėjęs, kad visa galų gale reikią vertinti pagal fizinę jėgą, medžiaginį pasisekimą ir laimėjimą fizinėje gyvenimo kovoje.

Atbaigtas rasistų nusistatymas kosmo klausimu taip galima nusakyti: tėra kosmos, arba pasaulis, vienatinė gyva būtybė; visi daiktai, drauge ir žmogus, tėra įvairios formos, kuriomis amžių bėgyje pasireiškia sakytoji būtybė.

Kritika. Nac. G. Feder jau minėtoje knygutėje, išdėstęs nac. partijos programą ir ją paaiškinęs, pareiškia, kad nacionalsocializmas yra pasaulėžiūra. Įsiskaičius į sakytąją knygutę, ten terandama paprasta partijos programa (jos viso 25 straipsniai) su kai kuriais savotiškais nusistatymais, liečiančiais valstybės gyvavimą ir kai kuriuos pasaulėžiūros klausimus.

A. Hitlerio veikalas „Mein Kampf" irgi svarsto tik valstybinius, tautinius ir visuomeninius klausimus. Ištisos pasaulėžiūros dalykų ten nėra.

A. Rosenberg'o veikalas „Der Mythus des XX Jahrhunderts" buvo oficialinių Vokietijos sluoksnių paskelbtas kaip privalus A. Rosenbergo dalykas.

Kai moksliškai vartojame pasaulėžiūros terminą, tai juo suprantame žinijos sistemą, sudarytą iš gamtamokslio, filosofijos ir religijos mokslų sintezės. Jei kuris iš tų mokslų nėra svarstytas, jo išdavos nepanaudotos, tada yra rimto pagrindo prikišti, kad pasaulėžiūra yra ydingai sudaryta, kad ji nekritiška, nepilna.

Akivaizdoje fakto, kad nei nac. programa, nei „Mein Kampf" nenagrinėja tikrųjų pasaulėžiūros klausimų, yra keistas dalykas

girdėti nac. sakant, kad nacizmas esąs pasaulėžiūra. Oficialiniuose raštuose nėra tų elementų, kurie galėtų sudaryti pasaulėžiūrą. Politinės partijos programą laikyti pasaulėžiūra reiškia nesuprasti, kas yra pasaulėžiūra ir ją profanuoti. Jei praktiškame nac. veikime vykdomą tam tikra pasaulėžiūra, tai tenka tik apgailestauti, kad ji, anoniminė, įsibrauna į nac. veikimą ir tuo daugiau diskredituoja patį nac., kuris pagal savo politinę programą ir „Mein Kampf" neremia sakytojo veikimo.

Svarstant keno nors nusistatymą kosmo klausimu, tenka paliesti tris dalykus: gyvybės klausimą, dvasios klausimą, Dievo klausimą.

Rasizmas, priskirdamas aukščiausią vertę rasei bei kraujui, nuo kurio pareinančios visos kitos vertės, parodo savo nusistatymą esant visiškai materialistišką, nes svarbiausią vertybę mato medžiagoje, kraujuje. Visai teisingai tą dalyką nušviečia Dr. P. Otmar Scheiwiller sakydamas: „Rasizmas yra aiškus materializmas. Jisai laikosi biologinio valstybės supratimo, kuris tik biologiniam „pagrindui", t.y. kraujui ir rasei, priskiria realybę ir dvasiškai-doriškąjį pristatymą (Ueberbau), dorą, religiją ir dvasinio gyvenimo apraiškų visumą laiko grynais biologiškai-gamtinio gyvenimo refleksais. Išvidinis sąryšis su komunistiškai-bolševistiškąja etika yra apčiuopiamas" (Cfr. žurn. „Schweizerische Rundschau" 38 Jahrg. 680 p. 1938/39, Einsiedeln, Benziger).

Materialistiška rasistų pažiūra, nuoseklumo vedama, turi pripažinti vien tik medžiagą ir neigti gyvybinių ar dvasinių apraiškų buvimą ar jų skirtumą nuo materialinių apraiškų. Be to, materialistinė pažiūra pripažįsta vien mechaniškąjį priežastingumą ir neigia bet kokį tikslingumą, arba teleologiškumą.

Įdomu, kaip žiūri modernieji gamtininkai į šiuos klausimus?

Berlino univ. prof. fizikas, Nobelio premijos laureatas, Max Planck gamtos tikslingumo klausimu taip pasisako: „Mes čia norime tik konstatuoti, kad teoretinės fizikos tyrimas savo istorinėje plėtotėje ryškiai privedė prie formulavimo tokio fizinio priežastingumo, kuris turi aiškų teleologinį charakrerį" (jo veik. Religion und Naturwissenschaft" II Aufl. 26—27 p. 1938, Leipzig, Barth). Toks pasakymas apie tikslingumą gamtoje naikina mechanistiškąjį bei materiališkąjį aiškinimą.

Kai imame nagrinėti gyvybės apraiškas augaluose, gyvuliuose, žmonėse, tai pastebime vieną, nepaprastai nuostabų dalyką, būtent, kad gyvos būtybės laikosi maždaug tam tikro tipo augimo atžvilgiu. Žiūrėkime faktų. Miške daug beržų, kiekvienam

pakanka maisto. Kiekvienas suauga iki tam tikro dydžio. Netoliese pieva. .Ten stūkso vienas beržas. Jo ūgis ne didesnis už anuos miške, bet dar mažesnis. Ko jam trūksta, kad galėtų užaugti milžinu — pusės kilometro aukščio? Maisto yra daugiau negu reikia. Panašiai su gyvuliu, su žmogumi: visur išlaikomas tam tikras ūgio tipas. Kas per priežastis ūgio tipo išlaikymo? Materializmas su visu gamtos mechanizmu bus bejėgis tokius faktus išaiškinti, nes gerai žinoma, kad fizikos ir chemijos dėsniai veiks vienodai ir be pertraukos, kol bus reikiamos medžiagos. Pav., išpilkime parako juostelę nuo Marijampolės iki Kauno ir uždegkime ties Marijampole. Degimas eis visa juostele iki Kauno. Pusiaukelyje nesustos, tipo nesudarys, bet degimas eis, kol bus degimui medžiagos. Čia, vadinasi, pasireiškia veiksmas pagal visai kitokį principą, negu beržo augimas pievoje, kurioje buvo pakankamai maisto ir kurioje medis turėjo visas reikiamas sąlygas, kad, proporcingai didindamas visas savo dalis, galėtų užaugti milžinu. Šie faktai, kad ir populiaria forma išreikšti slepia savyje visa, kas reikalinga mechanistinei pasaulėžiūrai sugriauti.

Bet ką sako biologai gyvybės klausimu?

Bioenergetikos laboratorijos direktorius J. Lefèvre, apie 50 metų profesoriavęs, jau 1911 m. išleidęs stambų veikalą „Chaleur animale er Bio-énergétique" (1107 psl.) pereitais metais išleido kitą ir stambų veikalą — 1048 psl. — „Manuel critique de Biologie" (Paris, Masson). Šitame veikale prof. J. Lefèvre, nagrinėdamas gyvybės klausimą, sako: „1928 m. savo sraipsnje »Dvi gyvybės koncepcijos: monistinė ir dualistinė«, įdėtame žurnale „Scientia", prof. Cuénot rašo: „Gyvybė yra transcendenti inertinei medžiagai. Jei gyvybė, kaip materialinė substancija, pareina nuo medžiagos, tai ji, kaip pati gyvybė, nuo medžiagos pareiti negali; gyvybė yra savyje nuo medžiagos skirtingas principas" (op. cit. 36 psl.). Šią garsaus biologijos prof. L. Cuénot'o (Nancy) pažiūrą prof. J. Lefèvre visai remia.

Kitoje sakytojo veikalo vietoje prof. J. Lefèvre, kritikuodamas materialistinį monizmą ir nurodydamas jo nesugebėjimą išaiškinti meno dalykų atsiradimą, sako taip: „Kas liečia monizmą (vienatinę gamtą), tas reiškia pripažinti, kad akmuo, marmuras, metalas gali, vien gamtos jėgomis sukurti Paryžiaus Katedrą, Miloso Venerą ar tobulą garo mašiną! — Eikime pro šalį..." (op. cit. 37 p.). Šis pasakymas gana trumpas, bet vaizdžiai sumini faktus, prieš kuriuos materialistinė pažiūra turi kapituliuoti.

Svarstydamas pasaulio formavimąsi, kaip iš ūkų susidaro žvaigždės, žinoma, per milžiniškus laikotarpius, konstatuodamas. iš vieno šono, medžiagos inertiškumą ir iš kito šono, judesių centrų susidarymą, prof. J. Lefèvre pareiškia, kad judesių atsiradimas būtinai reikalauja jėgos, kuri yra viršesnė už medžiagos jėgas. Jisai sako: „Jie (= judesių centrai. Iš konteksto. M. R.) tad yra išdava jėgos, viršesnės už medžiagą. Čia nėra jokia tuščia hipotezė, bet induktyvus pažinimas“ (op. cit. 9 psl.).

Ne tik judesio atsiradimas pasaulyje, bet ir pasaulio tikslingumas ir tvarka yra tokie milžiniški faktai, kurie reikalauja atitinkamo išaiškinimo ir priežasties. Tokia priežastimi negali būti aklas atsitikimas, Sakyti, kad milžiniškojo pasaulio atsiradimas ir jo tikslingas palaikymas per ilgiausius laikotarpius esąs aklo atsitikimo padaras, yra tikras nonsensas, kurio joks kritiškas protas negali pripažinti nei jokia galimybių teorija išaiškinti. Tai būtų viso mokslo ir jo dėsnių paneigimas. Iš tikrųjų. Atsitiktinumas lengviau pripažįstamas ten, kur įvykis pareina nuo vienos sąlygos. Kur sąlygų daugiau, ten atsitiktinumas mažesnis. Bendrai galima sakyti, kad atsitiktinumo šansai yra atvirkščiai proporcingi sąlygų skaičiui. Kadangi pasaulio atsiradimui ir jo nuolatiniam palaikymui prie jo visos plėtotės ir pasikeitimų yra sąlygų skaičius be galo didelis, tiesiog prilygsta begalybei, tai atsitiktinumo šansai yra be galo maži, tiesiog prilygsta negalimybei. Jeigu kas tačiau išdrįstų ir šiuo atveju pripažinti atsitiktinumą, tai būdamas nuoseklus, turėtų pripažinti atsitiktinumą ir kituose dalykuose, kur sąlygų skaičius mažas, o atsitiktinumo šansai dideli. Todėl gamtamokslyje, kur gamtininkas kurią apraišką aiškins tuo ar kitu gamtos dėsniu, atsitiktinumo šalininkas vėl pakiš atsitiktinumą, kuris šiuo atveju, prie neskaitlingų sąlygų, yra galimesnis, negu pasaulio atsiradimo ar jo plėtotės aiškinime. Tuo būdu matome, kad atsitiktinumo pripažinimas pasaulio atsiradimui aiškinti tikrai paneigia mokslų dėsnius ir todėl negali būti pripažintas.

Gamtininkas mato pasaulio tikslingumą ir tvarką, gerai supranta, kad tikslingumą ir tvarką gali sudaryti tiktai protinga būtybė, todėl ir nenuostabu, kad pasisako už ją. Štai minėtasis fizikas Max Planck rašo: „Tikrai gausingos gamtos mokslų tyrimų išdavos įteisina mus daryti išvadas, kad mes nuolatiniu darbu bent vis artinamės prie nepasiekiamo tikslo ir stipriname mūsų viltį, nuolatos gilindami mūsų įžvelgimą į visagalį protą, kuris tvarko gamtą“ (jo op. cit. 27-8 psl.).

Pasaulio buvimas, jo judesiai, tikslingumas, tvarka yra specialinis filosofijos, būtent teodicėjos, objektas. Filosofija prieina išvadą, kad yra pasaulio Kūrėjas Dievas, kad, vadinasi, pasaulis savo buvimo ar vyksmo neišaiškina, kad jame nėra tam reikiamų jėgų ar savybių. Iš to eina būtina išvada, kad Dievas tegali būti kitokios prigimties, negu pasaulis. Jeigu būtų iš esmės tokios pat prigimties kaip pasaulis, tai turėtų vėl kilti tolygus klausimas, kaip ir apie pasaulį. Taip eiti į be galo ilgą seriją neįmanoma, nes toks ėjimas nieko neišaiškina, todėl ir yra bergždžias darbas.

Pripažinus Dievą kaip pasaulio priežastį, tuo pačiu nustatomas pagrindas, iš kurio nuosekliai galima išvesti Dievo prigimtį arba savybes. Dievo sukurtojo pasaulio milžiniškumas įrodo Dievo visagalybę. Pasaulio tikslingumas ir tvarka įrodo Dievo išmintį. Dievo išminties ir visagalybės buvimo konkretus įrodymas, kuriant pasaulį, nemažiau byloja už tai, kad Dievuje yra ir valia. Proto ir valios buvimas įrodo, kad Dievas yra asmuo, vadinasi, atskiras nuo pasaulio — sąmoningas. Tik su šitokiomis savybėmis bei tokia prigimtimi Dievas tegali būti pasaulio priežastis, Kūrėjas.

Kaip aukščiau matėme, yra rasistų, kurie Dievą ir pasaulį laiko išvien. Vadinasi, jie laikosi panteistinės pažiūros. Juos galima vadinti ir monistais, kadangi tik vieną principą pasaulio struktūroje pripažįsta, būtent, medžiagą. Ar panteistinė pažiūra derinasi su gamtos mokslų nuostatais, su kritiškojo proto reikalavimais? Jokiu būdu.

Panteistai teigia, kad viena tėra viso būtybė, kuri drauge vadinama pasaulis ir Dievas. Argi taip yra?

Visi gamtos mokslų teigimai yra už tai, kad pasaulis yra tik sutelktinė sąvoka begaliai atskirų būtybių. Tą patvirtina kiekvienas atskiras gamtos mokslas. Kiekvienam chemikui fosforo gabalas ir sidabro gabalas yra du atskiri kūnai. Kiekvienam botanikui tam tikras beržas ir tam tikra eglė yra du atskiri kūnai. Taip yra kiekviename gamtos moksle.

Ne kitaip yra žiūrima ir kituose, ne gamtos, moksluose. Kiekvienas istorikas laiko Julių Cezarį ir Napoleoną dviem atskiromis būtybėmis. Lietuvos istorikas laiko Gediminą kita būtybe, negu Vytautą Didįjį.

Nėra reikalo ir prasmės dauginti pavyzdžius, kurių reikšmė yra aiški, kaip dienos šviesa, kad pasaulyje yra ne viena būtybė. Visi gamtos mokslai su visais istorijos bei jai tolygiais mokslais

iš esmės paneigia panteizmo teigimą apie vienų vieną būtybę pasaulyje.

Filosofijos mokslų šaka-etika, nagrinėja klausimus, kas yra dora nedora, teisinga neteisinga, kilnu žema. Ir visa žmonijos praeitis ir dabartis skiria gerą nuo negero, pasiaukojimą nuo išdavimo. Panteizmo pažiūromis visi tie dalykai ir skirstymai neturi nei mažiausios prasmės, nes Judos išdavimas ir Kristaus pasiaukojimas, tėvynės meilė ir tėvynės išdavimas, mokslininko kūryba ir girtuoklio blevizgos, šventojo susidrausminimas ir paleistuvio palaidumas yra, anot panteizmo, tos pačios ir vienatinės būtybės veiksmai. Etinis žmonijos supratimas negali su tuo sutikti.

Kiekvienas organizmas yra vienetas. Organizmo organai veikia sutartinai su viso organizmo gerove; vadinasi, organizme yra veiksmų harmonija. Panteistai pasaulį laiko viena gyva būtybe. Gyvoje būtybėje tuo pačiu laiku ir atžvilgiu negali būti prieštaraujančių veiksmų: viską virškinti ir nieko nevirškinti, daug alsuoti ir nieko nealsuoti, daug matyti ir nieko nematyti, daug norėti ir nieko nenorėti vis tuo pačiu laiku ir atžvilgiu. Tačiau pasaulyje konstatuojame aibes prieštaraujančių veiksmų. Tai įrodymas, kad pasaulyje yra ne viena, bet daug atskirų būtybių.

Jeigu, anot panteizmo, pasaulis ir Dievas yra viena gyva būtybė, tai toje būtybėje turi pasireikšti ir sąmonė. Mes žmonės turime sąmonę, tas nesudaro jokios abejonės. Ką gi mums sąmonė liudija? Ar mums sąmonė liudija, kad mes nesame atskiros būtybės? Priešingai, ji mums liudija, kad kiekvienas iš mūsų yra atskira būtybė, kad pasaulyje yra daug būtybių. Ji nieko mums neliudija, kad mes būtume Dievo prigimties ar sąmonės dalininkai.

Kaip matome, panteizmo teigimai prieštarauja gamtos mokslams, istorijai, etikai, psichologijai. Panteistinis Dievo ir pasaulio supratimas pasaulio problemos neišaiškina.

Supratimas apie Dievą, kurį numato gamtos tyrimai ir plačiau atskleidžia filosofija, yra dar papildomas religijos mokslo, krikščionybės, katalikybės. Katalikybė pasinaudodama mokslo metodais, būtent, istorijos mokslų metodais ir protautiniu metodu, teigia kad yra duotas Dievo apreiškimas, kuris papildo mūsų žinią svarbiausiais ir opiausiais pasaulėžiūros ir gyvenimožiūros klausimais. Iš Dievo apreiškimo katalikybė pateikia nemaža žinių ir apie patį Dievą, tokių žinių, kurios papildo mūsų gamtinį ir filosofinį supratimą apie Dievą.

Yra sutartinums tarp religijos ir gamtos Dievo klausimu. Katalikai teologai visi yra tokios nuomonės. Paklausykime, ką rašo didis gamtininkas prof. Max Planck: „Susitinka religija ir gamtos mokslai pasaulį valdančios jėgos buvimo ir esmės klausimu... Jie (=religija ir gamtos mokslai... Iš konteksto. M. R.), kaip matėme, neprieštarauja tarp savęs, bet sutinka tame, kad, visų pirma, egzistuoja nuo žmogaus nepriklausoma protinga pasaulio tvarka ir, antra, kad visos tvarkos esmė niekuomet negali būti pažinta tiesioginiu būdu... Tad nėra kliūčių pasaulio tvarką, pagal gamtos mokslus, ir Dievą, pagal religiją, tarp savęs identifikuoti" (op. cit. 28—9 psl.). Kai prof. M. Planck mini, kad pasaulio tvarkos (=Dievo. M. R.) esmė negali būti pažinta tiesioginiu būdu, vadinasi, intuityviai, tai toks pasakymas visai teisingas, nes Dievo buvimas yra ir filosofų įrodomas sudėtingu protavimu, atremtu į pažintus gamtos dalykus.

Minėtąjį savo pasakymą fizikas Max Planck dar papildo tokiu išsireiškimu: „Kur tik ir kaip toli pažvelgtume, tarp religijos ir gamtos mokslų niekur nerandame prieštaravimo, bet tiesiog visišką sutarimą nulemiančiais klausimais. Religija ir gamtos mokslai niekur vienas kito nešalina, kaip tą tiki ar to bijosi šiandien kai kurie, bet jie vienas kitą papildo arba sudaro sąlygą („bedingen". Tekste. M. R.). Dargi tiesioginį įrodymą religijos ir gamtos mokslų suderinamumo net pagrindingai-kritiškame svarstyme sudaro istorinis faktas, kad net didžiausi visų laikų gamtininkai, vyrai kaip Kepler, Newton, Leibniz, buvo persunkti gilaus religingumo" (op. cit. 31 psl.).

Apie didžiųjų gamtininkų religingumą yra daug literatūros. Čia keletą suminiu: 1) K. A. Kneller: Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft, IV Aufl. 523 p. 1912 Freiburg i. Br. Herder; 2) A. G. Tabrum: religioznyja vierovanija sovriemiennych učionych, II leid. 153 p. 1912, Maskva; 3) prof Vl. Šilkarskis: Ateizmas ir mokslas, 30 p. 1929, Kaunas.

Dar aiškiau gamtininkų santykį su religija nusako geologas prof. Louis de Launay, Prancūzų Akademijos narys, savo veikale „L'Eglise et la Science" minėdamas anketos rezultatus, kuriuos paskelbė R. de Flers 1928 m. įvardijimu: „Le sentiment religieux et la science" (Paris, Spes). Prof. L. de Launay rašo: „Iš 72 paskelbtų atsakymų beveik trečdalis aiškiai pasisako katalikais. Tiktai du ar trys parodė jų priešingumą dogmoms ir visi, galima sakyti, sutartinai teigė, kad religinis jausmas nerodė

jokio nesuderinamumo su gamtos mokslais“ (op. cit. 146 p. 1936, Paris, B. Grasset).

Kitoje sakytojo veikalo vietoje prof. L. de Launay rašo: „Būtų sunku teigti, kad dabartyje kuris nors mokslininkas būtų kada nors paraližuojamas savo tyrimuose dėliai savo priklausomybės katalikybei“ (op. cit. XII p.).

Pagaliau, patsai faktas, kad 1936 m. Pijaus XI įkurtajai Pontifikalinei Mokslų Akademijai priklauso 70 garsių pasaulio gamtininkų, pakankamai įrodo, kad gamtininkui nėra mokslinių kliūčių būti religingu žmogumi.

Turint galvoje čia suminėtus dalykus, darosi visai aišku, kad rasistų materializmas ar panteizmas neturi jokio mokslinio pagrindo.

Nieko gera rasistams à la G. Cogni nelemia panaudojimas evoliucionistinės minties. Dabar evoliucijos klausimas visai kitaip atrodo, negu Ch. Darwin'o laikais, nors dar daug kas gyvena jau nusileidusios didybės laikų dvasia. Bioenergetikas prof. J. Lefèvre sumini garsių biologų veikalus: a) J. Grasset'o „Le dogme transformiste et la philosophie“ 1918 m., b) M. Caullery „Histoire des sciences biologiques“ 1925 m., c) L. Vialleton'o „L'Origine des êtres vivants. L'illusion transformiste“ 1930 m., d) E. Guyénot'o „La variation et l'évolution“ 1930 m. Ten atrandame įdomios transformizmo kritikos ir pasakymų. Didelio transformisto A. Giard'o buvęs mokinys Sorbonos prof. M. Caullery rašo evoliucijos klausimu: „nei vienas, nei kitas iš didžiųjų siūlytų sprendimų, lamarkizmas ir darvinizmas, negali būti pripažintas, kaip patenkinamas“ (J. Lefèvre, op. c. 35—6 p.). Panašiai ir biologas prof. E. Guyénot, suminėjęs Lamarck'o ir Darwin'o nurodytus veiksnius organizmų variacijoms, pareiškia, kad tokios variacijos liečia vien kūną, o ne užuomazgas, todėl negali jos būti paveldėtos ir tokiu būdu „atima bet kokią galimybę transformistinei gyvojo pasaulio evoliucijai“ (J. Lefèvre, op. cit. 38 p.). Pagaliau ir pats J. Lefèvre nuo savęs priduria, kad geologiniame Devono periode buvo tokių galingų žuvų, kokių vėliau nebuvo; kad mesozoinėje eroje buvo milžinų roplių, kokių vėliau kainozoinėje eroje nebebuvo. Taigi čia atžanga, o ne evoliucija (Cfr. J. Lefèvre, op. cit. 41 p.).

V. Rasizmas ir etika

Rasistai, laikydami rasę aukščiausia vertybe, jau tuo pačiu kiek pasisako etikos klausimais, būtent, etikos pagrindais. Mums

čia ir rūpi panagrinėti rasistų etikos pagrindus, tik kai kur teks paliesti atskirą vieną kitą etikos klausimą.

Rasizmo etikos pagrindai. Nacionalsocialistai, arba nac., teigia, kad jų pažiūros sudaro ištisą pasaulėžiūrą. Žinoma, tokiu atveju ten turėtų būti ir etikos pagrindai, vienaip ar kitaip nusakyti. Iš tikrųjų. Tokį nusakymą jau randame pačioje nac. partijos programoje. Ten randame štai kokį pasakymą (24 str.): „Laisvės mes reikalaujame visoms religinėms konfesijoms valstybėje, jei jos nesudaro valstybės buvimui pavojaus arba nenusižengia germaniškos rasės doros papročiams ir jausmui. Partija, kaip tokia, laikosi pozityvios krikščionybės požiūrio, nesusirišdama su jokia konfesija. Partija kovoja prieš žydiškai-materialistiškąją dvasią viduje ir už partijos ir yra įsitikrinusi, kad pastovus mūsų tautos išgijimas tegali eiti iš vidaus tokiu pagrindu: visuomenės gerovė prieš asmens gerovę" (G. Feder: Das Programm der N. S. D. A. P. und seine weltanschaulichen Grundgedanken 18 p.). Vadinasi, čia randame svarbius pasisakymus, kad esanti germaniškos rasės dora, kad nac. pozityvios krikščionybės požiūris esąs nekonfesinis, kad nac. kovoją prieš materialistiškąją dvasią, kad visuomenės gerovė turinti imti viršų ant asmens gerovės.

Partijos principinis nusistatymas bandomas įgyvendinti. Vienas iš Hitlerio jaunimo vadų Helmut Stellrecht, visai artimas pačio jaunimo vyriausio vado Baldur von Schirach'o bendradarbis, parašė knygą „Glauben und Handeln" (tikėjimas ir veikimas), kuri yra laikoma nacionalsocialistiškos etikos vadovėliu. Čia randamas tokis pasakymas: „Žmogus vokietis sau nustatė su nacionalsocializmu naują įstatymą. Balsas kraujo, kuris turi savyje elementarines amžinai galiojančios vokiškos prigimties jėgas ir kuris saugo ir išlaiko absoliučias dieviškąsias vertybes, padarė, kad tauta ir rasė iš naujo patapo savęs sąmoningi. Iš šito fakto kilo nauji moralinių postuliatų aiškinimai" (Imta iš L'Osservatore Romano" N. 257 iš 1938. XI. 5). Kaip matome, nac. etikos vadovėlis moko, kad kraujas laiko savyje dieviškąsias vertybes, kad iš čia einąs naujas etikos principų aiškinimas, kad tokį naują įstatymą davęs nacionalsocializmas.

Kraštutinio rasizmo mintį etikos pagrindų klausimu galima taip nusakyti: visomis priemonėmis reikia palaikyti ir kultivuoti rasės pajėgumą ir kraujo grynumą; visa, kas šitiems tikslams tarnauja, yra leista ir dora.

Kritika. Rasistai, laikydami rasę aukščiausia vertybe, tuo pačiu etiką daro iš esmės priklausomą nuo rasės. Vadinasi. rasės gerovę pasistato sau lyg tikslu ir visas priemones, vedančias į tikslą, laiko doromis. Čia pastebimas visiškas panašumas su komunistų metodu. Komunistai dorą atremia į proletariato klasių kovos interesus. Pasiklausykime ką sako kovojančios bedievybės Rusijoje vadas Em. Jaroslavski, straipsnyje „Leninizmas prieš religiją“. Ten skaitome: „Mūsų dora išvedama iš proletariato klasių kovos interesų. Mes sakome: dora yra tas, kas tarnauja senosios eksploatatorių visuomenės sunaikinimui ir suvienijimui visų besidarbuojančių proletariatui, kuriančiam naują komunistų visuomenę“ (Jenišerlov'o redag. knygoje „Voinstvujuščėjė biezbožije v S.S.S.R. za 15 liet“ 1932, Moskva, 13 pusl.). Kaip komunistuose, taip rasistuose tas pat apriorinis metodas: be pakankamų įrodymų sugalvotas vyriausias tikslas ir nuo jo jau padaromos priklausomos visos priemonės, ypač jų vertybė. Krìtiškame išnagrinėjime neatrodo nei rasių grynumas, nei klasių kova jokiomis vyriausiomis vertybėmis, nuo kurių turėtų pareiti gyvenimo prasmė ar kitos gyvenimo vertybės. Tiek rasių grynumas, tiek klasių kova yra paprastos eilinės gyvenimo apraiškos, kurios pačios turi būti saistomos gyvenimo prasmės ar pasaulėžiūros bei gyvenimožiūros principų.

Kaip svarbus yra dalykas pasaulėžiūra, taip lygiai svarbus dalykas gyvenimožiūra, kuri nustato gyvenimo prasmę ir jo pagrindinius principus.

Gyvenimožiūrai sudaryti gerai patarnauja induktyvus metodas, kuris ima į pagrindą ne apriorines fantastiškas svajones, bet gyvąją gyvenimo tikrovę, ją stebi, analizuoja, ieško dėsnių, suranda principus ir, galų gale, sudaro sistemą.

Pasaulio santvarkos tikrovėje žmogaus padėtis yra tokia, kad randamas tvirtas pagrindas tiek įvairiuose moksluose, tiek žmogaus proto kritiškame nagrinėjime nustatyti būties tokiam laipsniavimui, einant iš apačios į viršų: negyvoji gamta, augalai, gyvuliai, žmogus, Dievas. Tokį laipsniavimą remia gamtos mokslai ir filosofija. Negyvąją gamtą valdo fizikos ir chemijos dėsniai, augaluose yra daugiau — gyvybė, gyvuliuose dar daugiau — jutimai, žmoguje dar vėl daugiau — dvasia, pasireiškianti mąstymu, norais. Dievas yra gryna dvasia.

Būties laipsniavimuose žmogaus vieta yra ypatinga. Žmogaus vieta regimajame pasaulyje yra pati aukščiausia: žemiau žmogaus yra negyvoji gamta, augalai, gyvuliai; žmogus žmogui

yra iš esmės lygus, skirtumai tėra kiekybės arba laipsnio; visuomenės, tautos ir valstybės yra žmonių sudarytos iš žmonių ir žmonėms. Vienas Dievas tėra aukščiau žmogaus. Tokiai esant žmogaus padėčiai pasaulyje, nenuostabu, kad žmogus būna kartais vadinamas pasaulio vainiku, mikrokosmu ar tolygiais jį kilninančiais pavadinimais.

Kadangi žmogus yra aukščiausia būtybė regimajame pasaulyje, tai jisai turi savyje savo gyvenimo tikslą ir negali būti traktuojamas kaip priemonė kuriam regimojo pasaulio tikslui pasiekti. Šiąja ypatinga žmogaus padėtimi ir remiasi absoliutus žmogaus asmenybės charakteris. Žmogus tepriklauso iš esmės nuo Dievo.

Žmonės tarpusavyje sukuria šeimas, kiltis, tautas, valstybes. Visos šitos žmonių tarpusavio sugyvenimo formos yra pačių žmonių sukurtos, iš pačių žmonių sudarytos ir tarnauja pačių žmonių įvairiems tikslams, todėl jos neturi žmogaus pavergti, paversti priemone saviems tikslams. Bet koks asmens pavergimas būtų priešingas žmogaus prigimčiai ir padėčiai regimajame pasaulyje. Tiesa, žmogus, sudarydamas su kitais asmenimis kurią nors bendruomenę, atsižada kai kurių savo veiksmų, bet tai daro kuriamosios bendruomenės gerovei, bendruomenė gi tegali siekti savo narių gerovės įgyvendinamos tik sutelktinėmis jėgomis. Bendruomenė, kuri nesiektų savo narių gerovės, bet juos pavergtų, kenktų jų medžiaginei ir dvasinei gerovei, būtų gryna beprasmė, prieštaravimas sau pačiai.

Čia suminėtus santykius gerai pritaiko asmeniui ir valstybei Romos univ. prof. juristas, savo veikalais plačiai žinomas mokslo pasaulyje, Giorgio del Vecchio, kai jisai rašo: „Absoliutus asmens charakteris negali būti valstybės nepripažintas, kai ji yra protingai suprojektuota ir įkurta; lygiai kaip ir asmuo savo protingumu negali nepripažinti valstybės, kai asmuo sueina į santykius su kitais asmenimis“ (jo veikale „Justice, Droit, Etat“ 350 pusl. 1938, Paris, Sirey).

Kadangi aukščiau sakytąja prasme absoliutus asmens charakteris remiasi žmogaus prigimtimi, tai, žinoma, tokia asmens savybė negali būti atimta kuriais nors kitų žmonių norais. Teisingai tai pažymi sakytasai prof. G. del Vecchio: „Asmens savybė, priklausanti kiekvienam subjektui, negali būti medžiaga nei balsavimams nei nusprendimams iš kitų pusės; ir patsai subjektas negalėtų jos atsižadėti, nors ir to norėtų, kadangi etinis dėsnis neleidžia žmogui paneigti savo prigimtį“ (op. cit. 351 pusl.).

Konstatavus žmogaus kilnią padėtį regimajame pasaulyje ir žmogaus asmenybės, nesubordinuotos regimajam pasauliui, vertę, aiškėja, kad doros pagrindą arba jos pirmuosius principus galima išvesti iš žmogaus sakytosios kilnios padėties. Tai bus protinės doros, arba filosofinės etikos, principai.

Turint prieš akis nenuneigiamą tikrovę, kad žmogus, asmuo, yra kilnesnis už negyvąją gamtą, augalus, gyvulius, savaime čia pasireiškia dėsnis: nepažemink asmens. Žmogus, asmuo yra sudarytas iš kūno ir dvasinės sielos, arba dvasios. Dvasia pasireiškia mąstymu ir norais, šitais charakteringiausiais žmogui veiksmais, nors, be to, dvasinė siela gaivina ir visą žmogaus kūną, nes su juo sudaro vieną savarankišką būtybę, substanciją. Vadinasi, kai žmogus visai pasigeria, tada jisai praranda kuriam laikui proto ir valios valdymą, šitą charakteringiausią žmogaus žymę, tuo būdu save pažemina į žemesnį laipsnį, t. y. gyvulio laipsnį. Todėl visiškas pasigėrimas, kuris prieštarauja dėsniui „nepažemink asmens", yra nedoras.

Panašiai yra su savižudybe. Ji yra nedoras veiksmas, prieštarauja sakytajam dėsniui „nepažemink asmens", kadangi savižūdybėje asmuo nukrinta į negyvos medžiagos laipsnį.

Pagaliau, pagoniškame romėnų pasaulyje, kai žmogus vergas buvo laikomas ne asmeniu, bet daiktu, kurį galima pardavinėti, pirkinėti, turėti gyvybės ir mirties neva teises, vergų traktavimas buvo nedoras elgesys, prieštaraująs dėsniui „nepažemink asmens".

Žmogus, būdamas kilni būtybė savo padėtimi, gyvena kitų žmonių tarpe. Kiekvienas žmogus yra sudarytas iš kūno ir dvasios. Čia ir pasireiškia esminė, principinė žmonių lygybė, kurios negali nuneigti žmonėse pastebimi kiekybiniai arba laipsniški kūno ar dvasios skirtumai. Todėl žmonių tarpusavių santykių išnagrinėjimas ir priveda prie dorinio dėsnio sudarymo „elgkis su kitais asmenimis, kaip su sau lygiais". Kitais žodžiais nusakant, šį dorinį dėsnį galima pavadinti solidarumo dėsniu. Šis dėsnis yra gerai pamatuotas, nepaisant pasitaikomų neesminių skirtumų. Iš tikrųjų. Tikrieji gyvenimo faktai parodo, kad, pav., vieno asmens protinis pranašumas yra labai gerai atsveriamas kito asmens valios pranašumu, kad vieno asmens mokslas gali būti atsvertas kito asmens dorumu, sąžiningumu, darbštumu. Argi netiesa, kad, pav., B. Mussolini, nėjęs jokio aukštojo mokslo, daugiau nusvėrė Italų gyvenime, negu šimtai universiteto profesorių.

Kadangi žmogus yra labai komplikuota būtybė, turinti kūną ir dvasią, todėl žmogus gali turėti ko įvairiausių savybių. Žmogaus savybės neina visos lygiagrečiai: vienose gali būti didelis pakilimas, kitose didelis nuslūgimas. Silpname kūne gali būti galinga dvasia. Sveiko kūno žmoguje gali būti nedorybių eibės.

Tas patsai žmogus gali labai nevienodai atrodyti įvairiais savo gyvenimo laikotarpiais: sveikas gali tapti ligoniu, nemokytas — mokytu, buvęs doras gali tapti nedorėliu.

Panašiai yra ir su ištisomis tautomis ar valstybėmis. Argi dabarties Graikija gali susilyginti su senovės Graikija? Tolygius dalykus randame Egipte, Ispanijoje, Meksike ir t. t. Argi valstybių teritorijos, teisės, net jų nepriklausomybė nesikaitalioja? Tačiau žmonijos sąmonėje, Tautų Sąjungos nuostatuose valstybės traktuojamos kaip lygios, nežiūrint to, kad jos skiriasi teritorijos, gyventojų ar kultūros dydžiais.

Šių faktų akivaizdoje yra žmonių bei asmenų solidarumo dėsnis gerai pamatuotas. Todėl nedora yra asmenį padaryti vergu, nedora yra užkariauti valstybę, kuri turi visas reikiamas sąlygas savarankiškam buvimui ir kultūrinei plėtotei.

Aukščiau žmogaus yra Dievas, pasaulio Kūrėjas, pasaulį, drauge ir žmogų, sukūręs pagal tam tikrą tvarką, dėsnius, principus. Todėl žmogus negali išvengti santykių su Dievu. Šitie santykiai reiškiasi tokiu dėsniu „būk priklausomas nuo Dievo". Iš šito dėsnio eina žmogaus pareigos Dievui: garbinti, dėkoti, prašyti, įsakymų klausyti, atsiprašyti. Šitais žmogaus santykiais su Dievu ir remiasi religija.

Kaip matome, prigimtoje plotmėje jau yra randamas filosofinis pagrindas dorai. Bet negi visi žmonės sugeba filosofuoti, ne visi turi tam dalykui reikiamo laiko. Tuo tarpu kiekvienam reikia gyventi, elgtis. Čia ir aiškėja reikalas pagalbos, kad žmogus galėtų kiekvienas, greit ir tikrai sužinoti, kokios doros laikytis. Todėl dievas atėjo žmogui į pagalbą su savo Apreiškimu apie kurį žinome iš istorinių dokumentų. Čia pasireiškia teologinės etikos principas.

Žymiausias Dievo Apreiškimas įvyko per Kristaus asmenį. Kristaus doktrina aiški, visiems prieinama. Ji išreiškiama Šv. Raštu ir Kristaus Bažnyčios tradicija. Kas nemoka skaityti, gali sužinoti iš Bažnyčios pamokymų gyvu žodžiu. Kristus, būdamas Dievas, gerai žinojo, kad nevisi gali sužinoti iš rašto visą Dievo Apreiškimą, todėl įsteigė savo Bažnyčią, kuriai ir pavedė neklai-

dingu būdu saugoti Dievo Apreiškimą ir skelbti jį žmonėms. Kristaus Bažnyčios įsteigimas ir jos neklaidingumas yra logiška būtinybė, pripažinus Dievo Apreiškimo buvimo faktą.

Iš pasakytųjų dalykų aiškėja, kad teologinis doros pagrindas papildo filosofinį doros pagrindą. Tuo būdu doros pagrindų pažinimas pasidaro pilnesnis, greitesnis, tikresnis, geriau atitinkąs žmogaus prigimtį ir konkrečias žmogaus gyvenimo apystovas. Žinant tiek filosofinius, tiek teologinius doros pagrindus, galima nuosekliau ir saugiau išplėtoti visą doros mokslą ir, žinant jo principus, galima išspręsti kad ir naujai kylančias doros problemas.

Krikščioniškoji civilizacija ir yra filosofinio bei teologinio doros mokslo atsakymai į gyvenimo klausimus. Kartais žmonių sluoksniuose, kuriuose apie krikščionybę jau nieko pozityvaus nekalbama, randame pripažįstamus, ar net saugojamus, doros dėsnius, kurie vien iš Dievo Apreiškimo yra kilę. Tai yra išdava krikščioniškosios pasaulėžiūros ir gyvenimožiūros, auklėjusios žmones per ilgus amžius.

Doros pagrindų, filosofinių bei teologinių, šviesoje kaip atrodo žmogaus gyvenimo tikslas, tasai svarbiausias dalykas, nuo kurio pareina visi eiliniai žmogaus veiksmai?

Žmogaus gyvenimo tikslas, svarstomas filosofijos požiūriu, yra, visų pirma, žmogaus tipo realizavimas, t. y. išplėtojimas jėgų, fizinių bei dvasinių, kurios glūdi žmoguje. Savo prigimties plėtotėje reiškiasi esybės tobulumas. Kadangi žmogus yra sudarytas iš kūno ir dvasios, kadangi dvasia yra kilnesnė, negu kūnas, tai harmoningoje fizinėje bei dvasinėje plėtotėje kūno apraiškos turi būti palenktos dvasios viršenybei.

Žmogaus asmens plėtotėje jo tikslas, žinoma, artimiausias, nesibaigia, kadangi patsai žmogaus gimimas, maistas, auklėjimas, įgyjamas mokslas, turimoji taika ir daug kitų dalykų pareina nuo kitų asmenų kooperavimo. Neveltui žmogus iš prigimties yra vadinamas visuomeniniu gyviu. Todėl žmogaus gyvenimo tikslas yra ir bendradarbiavimas arba solidarumas su kitais asmenimis.

Žmogus iš esmės yra linkęs į gėrį. Tiek savęs tobulinimas, tiek bendradarbiavimas su kitais žmonėmis yra gėris. Bet ar šiais dalykais jau žmogaus tikslas yra pasiektas? Filosofija nurodo žmogaus, kaip ir viso pasaulio, priklausomybę nuo Dievo. Todėl ši priklausomybė turi turėti vietą žmogaus gyvenimo tiksle. Vadinasi, žmogaus gyvenimo tikslas, realizuodamas asmens plėtojimą — tobulinimą, solidarumą su kitais asmenimis, dar turi

būti nukreiptas ir į Dievą. Tik jau šito klausimo prigimtoji žmogaus išmintis nebepajėgia tinkamai ir tiksliai išspręsti: jai į pagalbą ateina Dievo Apreiškimas, Kristaus doktrina, kuri tiksliau pamoko, kad yra pomirtinis gyvenimas, kad Dievas kiekvieną žmogų kviečia į amžinąją laimę, kad ją pasiekti kiekvienas žmogus gali, jeigu tik tikrai nori, vengia blogo, daro gerus darbus. Kaip matome, žmogaus gyvenimo tikslas nepasilieka vien prigimtinis, bet drauge yra ir antgamtiškas. Šitokia žmogaus gyvenimo tikslo santvarka yra labai tikslinga, nes ji garantuoja, kad blogas bus nubaustas, kad dorybė bus atlyginta, kad teisybė, galų gale, laimės. Tik tokia santvarka patenkina ir griežčiausius žmogaus proto reikalavimus.

Žmogaus gyvenimo tikslui pasiekti yra nurodyti keliai: prigimtosios etikos ir Dievo Apreiškimo. Jų šviesoje randamas esminis skirtumas tarp gera ir bloga, tarp dorybės ir nuodėmės, tarp teisės ir prievolės.

Dievo Apreiškimo saugotoja Kristaus Bažnyčia amžių bėgyje budi ir saugo, kas žmogui priklauso Dievo teisėmis, žmogaus teises gina prieš bet keno pasikėsinimus. Teisingai šitą mintį pabrėžia katalikų veikėjas Jungtinėse Amerikos Valstybėse Patrick J. Mc Larnin sakydamas: „Bažnyčia įvedė į politinį gyvenimą doktriną apie asmens vertę... Žmogaus teisės nebuvo atrastos Prancūzų revoliucijos maišatyje, kaip tai teigiama kai kuriuose vadovėliuose. Šios teisės buvo pirmą kartą paskelbtos Palestinoje pirmajame krikščionių eros šimtmetyje. Victor Hugo yra mažiausiai bent iš dalies teisingas, kai jisai teigia, kad „pirmasai laisvės medis buvo kryžius, ant kurio save aukojo Jėzus Kristus žmonių giminės laisvei, lygybei ir brolybei“ (mėnraštyje „Catholic Action“ 1937 m. Nr. 4, pusl. 16, Washington, D. C.).

Kaip Kat. Bažnyčia uoliai gina Dievo duotas žmogui teises, gerai pavaizduoja Dubuque'o arkivysk. Fr. J. L. Beckman'o žodžiai, tarti katalikų skautams 1937 m. liepos mėn. Washington'e per Amerikos skautų jamboree: „Bažnyčia nepavergia jūsų, kaip tai daro valstybė, valdoma despotizmo... Priešingai, Bažnyčia jus išlaisvina. Bažnyčia visada buvo individualinės laisvės gynėja. Ji visada gynė individualinės laisvės principą prieš jėgos principą. Tik kada Bažnyčia yra prašalinta ir jos mokslas paniekintas, tada tikroji laisvė yra atimta... Tik kada Bažnyčia yra persekiojama, tada individo teisės yra suniekintos ir ignoruojamos“ (mėnr. „Catholic Action“ 1937 m. Nr. 8, p. 4, Washington, D. C.).

Individo ar asmens teisių pabrėžimas, jų saugojimas ir gynimas nei kiek neprieštarauja asmens prievolėms rūpintis visuomenės gerove ir, būtinam reikalui esant, jai net paaukoti savo gyvybę. Iš tikrųjų. Visuomenės gerovė nėra kokios ten abstraktiškos esybės gerovė, pav. komunizmo, nacionalsocializmo, fašizmo, totalizmo ar panašių dalykų gerovė, bet pačių piliečių, vadinasi, asmenų, žmonių, gerovė. Todėl kiekvienas, besidarbuodamas visuomenės gerovei, drauge darbuojasi ir savo gerovei.

Išdėstytųjų dalykų šviesoje aiškėja, kad rasistų teiginiai apie kraują, išlaikantį dieviškas vertybes, yra grynai apriorinis teigimas, niekuo neparemtas, gryna fantazijos išdava.

Rasistų skelbiamoji rasių dora pati save sugriauna. Iš tikrųjų. Jei rasistų manymu, visa yra leista daryti ir dora, kas tarnauja rasės kraujo grynumui palaikyti, tai, turint prieš akis faktą, kad žmonijoje yra daug rasių, tuo būdu yra skelbiama rasių kova, kurios išdava tegali būti rasių naikinimas. Juk negras boksininkas sugeba patiesti ir šiaurietį boksininką. Rasistų klaida čia pasireiškia tuo, kad jie dalinį dalyką paskelbė visuotine taisykle. To pasėkoje — savęs sunaikinimas.

Teigti, kad nac. laikosi pozityvios krikščionybės, nepriklausydami jokiai konfesijai, yra grynas žaidimas žodžiais, nepaisymas to, kad turinys nesiderina. Krikščionybė yra istorinis faktas, yra doktrina. Kas pasisako, kad jisai laikosi pozityvios, krikščionybės, tasai negali jos nuostatų paneigti. Tuo tarpu rasistai visiškai nesiskaito su bet kuriais krikščionybės nuostatais.

Rasistų pasakymas, kad nac. yra davęs naują dorinį įstatymą, naują dorinių postuliatų interpretaciją, yra jokiais įrodymais neparemtas teigimas, tuščias pasigyrimas, savųjų klaidinimas. Pripuolamai surankiotų atskirų pastabų etiniais klausimais rinkinys nesudaro jokios etinės sistemos.

Kadangi rasistinis etikos atrėmimas į rasę ir kraują nėra, kaip matėme, pamatuotas, tai ir išvada, kad visa, kas tarnauja rasės kraujo grynumui palaikyti, yra leista ir dora, neturi jokio rimto pagrindo.

Rasistai, laikydami rasę aukščiausia vertybe, griebiasi įvairių priemonių, kurios turi, jų supratimu, tarnauti rasės eugenikai. Tokių priemonių tarpe esanti nesveikatingųjų asmenų sterilizacija. Nac. ją įgyvendina atitinkamu įstatymu.

Ši nac. praktika susiduria su dorinio pobūdžio kliūtimis. Bet ypač įdomu išgirsti, kad sterilizacijoje mato nevykusią priemonę rasės eugenikai palaikyti ir autoritetingi specialistai. Štai

pavyzdys. Romos valstybinio universiteto žurnale „Vita universitaria“ 1938. X. 5 įdėjo to pat universiteto specialinės patologijos prof. Nicola Pende str. „Mes ir kiti rasės gynime“. Ten prof. N. Pende kritikuoja sterilizacijos praktiką kaip klaidingą ir nemokslišką. Jisai sako: „priverčiamoji sterilizacijos eugenika neturi nei tikro biologinio pagrindo nei tiespanašos iš atžvilgio į radikalų praktišką sėkmingumą... Tokia eugenika yra utopistiška, jei atkreipiamas dėmesys į tai, kad, jei galima paveldimų ligų ar anomalijų ligonis priversti negimdyti, visgi negalima gimdymą sukliudyti asmenims, be galo skaitlingesniems, kurie, kaip sakoma, yra paprasti paveldimų trūkumų nešėjai, t. y. patys, nebūdami šių trūkumų paliesti, gali perduoti juose esančias latentiškas ligas savo ainiams. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstybėse psichiniai trūkumai paliečia 330 tūkstančių asmenų iš 100 milijonų gyventojų, bet 10 milijonų gyventojų, patys nebūdami šių ligų paliesti, turi savyje latentines ligų užuomazgas ir todėl gali jas perteikti kitiems. Dabar gi, negalėdama šita preventyvinė eugenika sutrukdyti gimdymą šitiems 10 milijonų, yra apskaičiuota, kad, priverčiant tikruosius ligonis negimdyti, reikėtų laukti 2—3 tūkstančių metų, t. y. 68 generacijų, idant būtų galima sumažinti esamų trūkumų skaičių tik viena dešimtąja dalimi“ (Citata imta iš dienr. „L'Osservatore Romano“ Nr. 242 iš 1938-X-17/18).

Pagaliau, prof. N. Pende dar pabrėžia nuostabesnį dalyką, kai sako: „Tikrai yra antireligiškas toks kūno ir sielos žalojimas. Juo labiau, kad nėra negalima, jog iš paveldimų ligonių gali gimti ne tik sveiki, bet ir morališkesni bei inteligentiškesni ar net ir genialūs“ (ibid.).

Šitas savo pažiūras prof. N. Pende išdėstė ir mokslininkų kongrese Bolonijoje, paskaitoje Kremonoje (Cremona).

Tokie prof. N. Pende's pasakymai verčia kritiškus asmenis rimtai susimąstyti sterilizacijos sėkmingumu ir leistinumu.

VI. Rasizmas ir religija

Pasižvalgius žmogaus gyvenime, praeityje ar dabartyje, tuojau galima pastebėti, kad jisai ankštai yra susijęs su religija: religinės apraiškos visur lydi svarbesniuosius žmogaus gyvenimo įvykius. Visai pamatuotai galima žiūrėti į religiją kaip visuotinę žmonių gyvenimo apraišką.

Rasizmas irgi susitinka su religija. Čia ir kyla reikalas išnagrinėti rasizmo santykius su religija.

Kai vartojame religijos sąvoką, tai jąja suprantame žmogaus santykį su Dievu, žmogaus priklausomybę nuo Dievo. Taip religiją supranta Katalikų Bažnyčia. Ir tik tokia religijos sąvoka yra pamatuota, nes tik toks religijos supratimas atitinka religijos reikalingumą žmogaus gyvenimui ir tegali daryti sėkmingos įtakos. Todėl nė kiek nenuostabu, kad ir garsusis fizikas Max Planck vartoja religijos sąvoką sakytąja prasme, kai jisai rašo: „Religija yra žmogaus priklausomybė nuo Dievo" („die Bindung des Menschen an Gott". Jo knygutėje „Religion und Naturwissenschaft". II Aufl. 9 p. 1938, Leipzig).

Religija nėra nei vien tik protinis pažinimas, nei vien tik jausminis pergyvenimas. Religijoje žmogus turi dalyvauti su savo protu, religines tiesas pažindamas, dalyvauti su savo valia, nuoširdžiai norėdamas laikytis duotųjų įsakymų ir jausdamas jiems pagarbą bei meilę, dalyvauti ne tik su savo siela-dvasia, bet ir savo kūnu, prisitaikydamas prie dvasios reikalavimų, dalyvauti ne vien savo elgesiu, bet ir visu veikimu, privačiu ir viešu. Vadinasi, visas žmogus, visas asmuo turi dalyvauti religijoje.

Žmogus turi būti religingas ne iš savo nuožiūros ar malonės, bet iš prievolės. Kaip žmogus savo buvimu priklauso nuo Dievo, nes žmogaus dvasia negalėjo atsirasti be Dievo, taip žmogus savo laikysena bei elgesiu priklauso nuo Dievo. Vadinasi, Dievo valia, apreikšta žmogui gamtos tvarkoje bei tikslingume, prigimtinėje žmogaus teisėje ir pozityviu būdu Dievo Apreiškime, yra žmogui privaloma. Už šios prievolės nevykdymą yra žmogus atsakingas.

Rasistų pažiūra į religiją. Kaip jau buvo minėta, nacionalsocializmas laiko save pasaulėžiūra, todėl ir negali neišsitarti religijos klausimais. Be to, nacionalsocializme reiškiasi ir totalistinės tendencijos, pagal kurias norima paimti į savo globą visas žmonių gyvenimo apraiškas.

Nac. mato, kad Vokietijoje yra dvi stambios krikščioniškosios konfesijos: katalikai ir protestantai. Tokią padėtį nac. laiko nenormaline: reikia, esą, pašalinti religinius ginčus ir įvesti vienodumą. Tai būsią naudinga tautos vieningumui. Tam tikslui pasiekti nac. savąja pasaulėžiūra, ima jaunimo auklėjimą patys vieni į savo rankas.

Nac. vadas A. Hitler, papeikęs prieš jį buvusias valdžias, sako: „mes bandome prisivyti, ką jūs savo piktadariškoje kvailybėje esate apleidę... mes, puldami, skelbdami naują pasaulėžiū-

rą ir jos pagrindus fanatiškai nepalaužiamai gindami, mūsų tautai pastatysime laiptus, kuriais ji su laiku galės įžengti į laisvės šventyklą... Iš to pažinimo turėjo naujas valstybės supratimas susidaryti, kuris savo ruožtu yra esminė dalis naujame pasaulio supratime" („Mein Kampf" 414—415 p.). Sakytaisiais žodžiais A. Hitler pasisako ne tik apie naują pasaulėžiūrą, kaip matome, bet ir jos apie įgyvendinimo būdą: puolimą, nepalaužiamumumą, fanatiškumą.

Nac. partijos programoje štai kaip pasisakoma religijos, konfesijos ar krikščionybės klausimais: „Laisvės mes reikalaujame visoms religinėms konfesijoms valstybėje, jei jos nesudaro valstybės buvimui pavojaus arba nenusižengia germaniškos rasės doros papročiams ir jausmui. Partija, kaip tokia, laikosi pozityvios krikščionybės požiūrio, nesusirišdama su jokia konfesija" (G. Feder: Das Programm der N. S. D. A. P. und seine Weltanschaulichen Grundgedanken. 18 p.). Čia, kaip matome, figuruoja pozityvi krikščionybė, nesurišta su jokia konfesija. Kadangi tam tikros konfesijos buvimas nusako jos suprantamos krikščionybės turinį, tai nesirišimas su jokia konfesija palieka sakytosios pozityvios krikščionybės turinį nežinomą, neribotą, niekuo nesaistomą.

Kaip konkrečiai atrodo nac. tikėjimas, apie tai pasako maršalo Herm. Georing'o, A. Hitlerio dešiniosios rankos, organas Essene „Nationalzeitung", kuriame taip rašoma: „Konfesinių organizacijų neprileidimas į Hitlerio Jaunimo organizaciją reiškia, kad valstybė bus palaikoma kartos, kuri, kaip ir Führeris nebus susieta su jokia konfesija nei su jokia žmonių klase, tik vien su Vokietija ir kuri bus gaivinama vienatinio tikėjimo, formuluoto Baldur von Schirach'o žodžiais: Kas tarnauja Führeriui Adolfui Hitleriui, tas tarnauja Vokietijai; kas tarnauja Vokietijai, tas tarnauja Dievui". (Imta iš „L'osservatore Romano" Nr. 79 iš 1937 IV 5/6). Šisai nac. pasisakymas tikėjimo klausimu yra labai svarbus ir ryškus. Svarbus tuo, kad jisai eina iš H. Goering'o ir B. v. Schirach'o sferų, kad yra skiriamas visam jaunimui auklėti; ryškus, kad jame nėra nė šešėlio iš krikščionybės doktrinos, bet viskas pasilieka vien žemiškoje sferoje, tautybės srityje.

Akivaizdoje sakytojo formulavimo ir jojo vykdymo darosi nesuprantamas A. Hitler'io pasakymas 1938 m. nac. kongrese Nürnberg'e: „Kulto reikalais mes nesame kompetentingi, bet Bažnyčios, nes nacionalsocializmas nėra kulto sąjūdis, o tik tautinė

politinė doktrina, sudaryta vien iš rasinio pažinimo" (Imta iš „L'osservatore Romano" Nr. 249 iš 1938.X.26).

Nac. pažiūras į religiją daug daugiau nušvečia patys faktai, iš kurių matyti, kaip yra nac. sąmoninami. 1938 m. spalių mėn. 19 d. Salzburg'e teatre buvo didelis nac. susirinkimas. Ten oficialinis kalbėtojas, mokyklų tarėjas, Springenschmid taip bylojo: „Visas mūsų veikimas būtų beprasmis, jeigu priešais politikuojančią Bažnyčią negalėtume priešpastatyti politinį tikėjimą, daug daugiau stipresnį. Ir ne tik politinį tikėjimą, bet filosofinį tikėjimą, kuris visai atstoja religiją. Tikro vokiečio religija suglaustai išreiškiama šiais žodžiais: „Visa Adolfui Hitler'iui! Aš nepažįstu kito Dievo, tik tą, kuris veda ir globoja Adolfą Hitler'į". (Cit. „L'osservatore Romano" Nr. 248, 249 iš 1938-X-25 ir 26 d.).

1936 m. rugsėjo 26 d. Romoje kat. žurnalistų kongrese redaktorius Dalla Torre kalboje labai apgailestavo, kad nac. Vokietijoje vienas iš naujo pagonizmo krypties laikraščių „Durchbruch" išdrįso reikalauti „šalin Evangeliją", kad visas kat. spaudai ten yra paskelbtas mirties sprendimas, kad visas viešas gyvenimas stengiamasi atpalaiduoti nuo krikščionybės įtakos (Cfr. „L'osservatore Romano" Nr. 227 iš 1936-IX-28) Kas taip kalbėjo žurnalistų kongrese, tas gerai žinojo, ką sako, ir kad tas yra tiesa, ką pasakė.

Vokietijos kat. vyskupai kasmet susirenka į Fuldą ir ten aptarę Bažnyčios ir katalikų dvasinius reikalus, išleidžia ganytojišką raštą. Jo teigimai yra atsargūs, gerai pamatuoti, niekur neperdėti. Ten, atvaizduojant religijos padėtį nac., be ko kita rašoma: „Dabar, iškilmingomis apystovomis, buvo paskelbta, kad vokietis nepripažįsta „Dievo-Kūrėjo". Tuo pačiu vokietis trapų pasaulį laiko amžinu ir atmeta vienatinį tikrąjį Dievą, tik palikdamas Dievo terminą rasės sielai reikšti. Bet toksai Dievas neturi prasmės... Norima atmesti krikščionių Dievas, į jo vietą pastatant „vokiškasai Dievas": bet ką, galų gale, reiškia „vokiškasis Dievas"? Ar šis Dievas būtų gal skirtingas nuo kitų tautų Dievo? Jei taip, tai dievų yra tiek, kiek rasių ir tautų, vadinasi, galutinėje išvadoje nebūtų jokio Dievo. Tikrasai Dievas tėra vienas, tobuliausias..." (Cit. iš dvisavait. „Documentation Catholique" XXXIX tom. 1110 p. 1938. Paris, Bonne Presse).

Reicho ministeris Hans Frank, germaniškosios jurisprudencijos Akademijos pirmininkas, neseniai išėjusiame spausdinyje

„Rechtsgrundlegung des nationalsozialistischen Führerstaates“ rašo: „Savo tautai tarnybos vykdymu pasireiškia tarnybos Dievui šventumas“ (Cit. „L'osserv. Romano“ Nr. 25 iš 1939. I.30-31). Įvairūs suminėtieji išsireiškimai parodo, kad nac., jų pažiūrose ir veikime, jau nebėra antgamtinio elemento: viskas suvedama į tautą, rasę. Kas su tokiomis pažiūromis ar veikimu nesutinka, tas persekiojamas. Tam pavaizduoti medžiagos pateikia prancūzų ir anglų kalbomis einąs dvisavaitinis „Lettres de Rome sur l'atheisme moderne“, ann. V, p. 119—121 (1939 m Nr. 7-8. Roma, via Carlo Alberto, 2).

Bendrą rasistų, nac. ir nenac., nuomonę apie religijos vertę galima išreikšti pasakymu: religija visiškai pareina nuo rasės dėsnių ir turi būti jai pritaikyta.

Kritika. Nac. yra savo partijos programoje pasisakę už pozityvią krikščionybę, bet be jokios konfesijos. Tikrieji gyvenimo faktai rodo, kad nac. nuėjo kur kitur, negu partijos programa ar nac. vado A. Hitler'io veikalas „Mein Kampf“ nurodo, būtent, į visą viešojo gyvenimo ir auklėjimo nukrikščioninimą. Tai įvyko, be kitų priežasčių, ypač todėl, kad švietimo darbo priešakyje buvo pastatytas didelis krikščionybės priešas Alfred Rosenberg. Jo veikimas ir dvasia nulėmė švietimą ir auklėjimą Vokietijoje, o ne partijos programos nuostatai, kurie, kaip jau buvo minėta, nors ir yra laikomi pastoviais ir nekeičiamais. A. Rosenbergo pažiūros į krikščionybę viešajame gyvenime paėmė viršų net ant nac. vado A. Hitler'io požiūrų. Kaip matėme, A. Hitler su panieka niekur neišsitaria apie Dievą ar krikščionybę. Taigi švietimo vadas A. Rozenberg nuvedė švietimą savais keliais, nepaisydamas nei nac. partijos programos pagrindinio nuostato nei pačio A. Hitler'io pažiūrų pareikštų veikale „Mein Kampf“.

Religija, nac. supratimu, neturi savyje antgamtinio elemento; ji suvedama į tarnybą tautai ar rasei; net neturi aiškiai nustatyto turinio. Tokia pažiūra į religiją yra iš esmės klaidinga: ji sau prieštarauja, ji prieštarauja religijos mokslui, ji yra bereikšmė gyvenimui.

Visų pirma. Sakome, kad nac. supratimas apie religiją pats sau prieštarauja. Nac. religiją supranta kaip tarnybą tautai ar rasei. Pasaulyje daug yra tautų. Dažnai tautos sueina tarp savęs į konfliktus, kuriuose besiginčijančios šalys remiasi skirtingais, priešingais ar net prieštaraujančiais gyvybiniais savo tautos interesais. Tuo būdu ir religijos, kaip tarnybos tautai,

sueina į esminius konfliktus. Taigi viena kitą naikina, viena kitai iš esmės prieštarauja. Toks nac. prieštaravimas atsirado iš klaidingos sąvokos sudarymo apie religiją.

Antra. Sakėme, kad naciškas religijos supratimas prieštarauja religijos mokslui. Šio skyriaus pradžioje buvo nustatytas pamatuotas supratimas apie religiją, būtent, kaip santykis su Dievu ar priklausomybė nuo Dievo. Iš tikrųjų. Religija reikalauja iš žmogaus pasiaukojimo, deda nelengvą prievolę žmogui. Tokius reikalavimus žmogus tegali prisiimti, kai jisai pamato, kad tas jam privalu. O kas gi gali padaryti žmogui ką nors privalomą? Tik esybė, aukštesnė už žmogų, būtent Dievas. Tai privalomybei sudaryti nepakaktų visuomenės ar tautos ar valstybės, nes šios pastarosios yra sudarytos iš žmonių ir be jų visai neegzistuoja. Taigi, paneigus Dievo buvimą, nustoja prasmės ir religija. Todėl kritiškas religijos mokslas ir nustato bei pamatuoja religiją kaip santykį su Dievu.

Trečia. Sakėme, kad nac. suprasta religija yra bereikšmė gyvenimui. Iš tikrųjų. Ką ji gali duoti gyvenimui? Juk jos turinys visai neribotas, niekeno autoritetingo nenustatytas. Niekas tiksliai nežino, ko ji reikalauja. Tuo tarpu žinome, kad žmogaus gyvenimo eigai pakeisti yra reikalinga labai stiprių veiksnių. Taigi bejėgiškumas, neribotumas gyvenimo nekeičia, todėl ir bereikšmis.

Patsai A. Hitler gerai nuvokė, kad religiškumas be apriboto, pozityvaus turinio negali turėti teigiamos įtakos gyvenimui. Tą savo mintį jisai taip išreiškia: „Be aiškiai nustatyto tikėjimo religingumas savo įvairiais neaiškiais pavidalais būtų žmogaus gyvenimui ne tik bevertis, bet dar gal prisidėtų prie bendro jo pakrikdymo“ (Mein Kampf“, 417 p. 1933. München). Šitas A. Hitler'io pasakymas yra pasmerkimas tokio religijos supratimo, kuris faktinai yra nac. platinamas, ir drauge yra parėmimas tokio religijos supratimo, kuris yra, pav. katalikų, pripažintas ir palaikomas. Iš tikrųjų. Kat. Bažnyčios mokslas apima religines tiesas su dogmatiškai precizuotu turiniu, apima doros taisykles su aiškiai nustatytais principais. Vadinasi, religijos turinys, pagal Kat. Bažnyčios mokslą, yra pozityvus, aiškus ir todėl vertingas žmonių gyvenimui.

Įdomu pastebėti, kad ir nekatalikas garsusis fizikas prof. Max Planck nusako pozityvų religijos turinį taip, kaip ir Kat. Bažnyčia. Štai jo pažiūra: „Religingas žmogus taip atsako į klausimą, jog Dievas egzistuoja, pirm negu ant žemės buvo

žmonių; jog Jisai nuo amžių visą pasaulį, tikinčius ir netikinčius, savo visagalioje rankoje laiko; jog Jisai nepakeičiamai viešpatauja visam žmogaus supratimui neprieinamoje aukštybėje net ir tada, kai žemė su viskuo, kas ant jos yra, bus jau visiškai subyrėjusi. Visi, kurie prisipažįsta prie tokio tikėjimo ir juo persiėmę, prieš visus gyvenimo pavojus saugūs jaučiasi, su pagarba ir visišku pasitikėjimu yra Visagalio globoje, vien tik tokie tegali save priskirti prie religingai nusiteikusių" (jo knyg. „Religion und Naturwissenschaft, II Aufl. 16 p. 1938).

Kaip jau buvo sakyta, religija yra skirta visam žmogui, vadinasi, su jo juslėmis, protu, norais ir jausmais, su organizmu, Tokį žmogų geriausiai ir stipriausiai gali paveikti tokia religija, kuri yra sujungta su tam tikromis apeigomis, naudojasi įvairiais simboliais. Visa tai plačiai panaudoja katalikiškoji krikščionybė. Šitokiai jos praktikai, kaip tvirtai pamatuotai, pritaria ir sakytasai prof. M. Planck, kuris taip rašo: „Šiomis aplinkybėmis yra visai suprantama, kad religijos istorijos bėgyje vis iš naujo kyla mintis religinių simbolių vartojimą nuo šiol susiaurinti ar net visai panaikinti ir religiją laikyti vien atitraukto proto dalyku. Tačiau jau ir neilgas panagrinėjimas parodo, kad tokia mintis visai klaidinga. Be simbolių nebūtų galimas tarp žmonių joks vienas kito supratimas, joks minčių perteikimas" (op cit. 13 p).

Iš aukščiau pasakytų dalykų aiškėja, kad kritiškai ir pama tuotai sudaryta religijos sąvoka reikalauja pozityvaus, aiškaus precizuoto turinio, galinčio prabilti į visą žmogų su jo turininga psichika ir reikšmingomis fizinėmis savybėmis. Čia nusakytas filosofinis religijos supratimas. Iš gyvenimo tikrovės aiškėja, kad filosofinė religijos sąvoka gali būti ir yra papildyta teologine, krikščioniškąja, katalikiškąja religijos sąvoka.

Krikščionybė yra istorinis faktas. Jos įkūrėjas — Kristus Kristaus buvimas yra įrodytas istoriniais dokumentais, ypač Evangelijomis. Kristaus Dievybė aiškėja iš Jo padarytųjų stebuklų. Kristaus mokslas yra Dievo apreiškimas, Dievo pagalba žmonėms dalykuose, kurių patsai vienas žmogaus protas savo jėgomis susekti nebegali. Šiuo klausimu visai teisingai išsitaria gilus ir garsus biblistas tėvas M.-J. Lagrange, O. P., kai jisai rašo: „Jėzus Kristus nieko neapreiškė iš tų mokslinių tiesų, kurios žmogui prieinamos, pasinaudojus vien savo protu. Jisai patvirtino tai, ką protas patsai gali sužinoti apie Dievą ir apie sielą, ir be to mus apšvietė toje protui neprieinamoje srityje, kurioje yra

dieviškasai gyvenimas; Jisai atskleidė paslaptį meilės, kurią Dievas turi žmonėms, taip didelės meilės, kad net Patsai nori būti žmonių mylimas“ (jo veik. „L'Evangile de Jesus-Christ“, XII mill., 633 p. 1930. Paris. Gabalda).

Su Dievo apreiškimu religija įgyja antgamtinį charakterį. Krikščionybės doktrina papildo žmogaus filosofinį žinojimą. Ir papildo su visu tikrumu. Mat, Kristus-Dievas gerai žinojo, kad ir mokyčiausi žmonės sugeba svyruoti ir suklysti. Taigi Dievo apreiškimas reikėjo apsaugoti nuo žmonių klaidų. Tam tikslui vienatinė saugi priemonė: įsteigti Kristaus Bažnyčią, jai pavesti teisę bei prievolę skelbti Dievo apreiškimą ir, pagaliau, jai suteikti neklaidingumo dovaną tikėjimo bei doros dalykuose. Tą Kristus ir padarė, įsteigdamas savo Bažnyčią.

Ne vien istoriniai faktai rodo, kad Kat. Bažnyčia yra Kristaus įsteigtoji Bažnyčia, bet ir Dievo apreiškimo apsaugojimo logiškumas irgi rodo, kad Kat. Bažnyčioje tėra tos garantijos, kurios išlaiko Kristaus paskelbtąjį mokslą neiškreiptą.

Kas paneigė Kat. Bažnyčioje esančias Kristaus mokslo autentiškumo garantijas, tas savais keliais nuėjęs, taip įsipainiojo į savo klaidas, kad ir pats ir niekas kitas nebegali susigaudyti, kurios yra Kristaus paskelbtos tiesos. Išdavos — šimtai sektų. O juk Dievo apreiškimo logika reikalauja, kad Dievo apreikštos tiesos būtų žinomos. Kitaip sakant, Dievo apreiškimas neturėtų prasmės.

Kat. Bažnyčia išlaikė autentišką Kristaus mokslą. Žmonija pasinaudojo Kristaus mokslu ir sukūrė krikščionišką civilizaciją. Ši neša palaimą žmonėms.

Krikščionybė laiko gamtą ir Dievo apreiškimą dviemis to pačio Dievo knygomis: gamtos knyga ir Dievo apreiškimo knyga. Todėl krikščionybė palaiko ir brangina egzaktinius gamtos mokslus ir, be to, gerbia žmogaus proto jėgą, ją panaudodama sukurti filosofijai, pagilinančiai gamtos mokslus ir paruošiančiai kelią teologijai. Čia ir darosi suprantamas faktas, kad tarp gamtos mokslų ir teologijos ar religijos jokio doktrinalinio nesutarimo nėra. Štai kaip šiuo klausimu pasisako ir fizikas prof. M. Planck: „Kur ir kaip toli mes tik pažiūrėsime, tarp religijos ir gamtos mokslų niekur nerasime prieštaravimo, bet tiesiog nulemiančiais klausimais visišką sutarimą. Religija ir gamtos mokslai neišskiria vienas kito, kaip tai kai kurie šiandien mano ar prisibijo, bet save papildo ir sudaro sau sąlygas. Tikrai tiesioginiausią įrodymą apie religijos ir gamtos mokslų neprieštaravimą net prie pagrindingai — kritiško svarstymo su-

daro istorinis faktas, kad tiesiog didžiausi visų laikų gamtininkai, vyrai kaip Kepler, Newton, Leibniz buvo persisunkę gyvu religingumu“ (op. cit. 31 p.).

Krikščioniškoji civilizacija ugdo žmonėse humaniškumo tolerantiškumo, taikaus sugyvenimo, bendradarbiavimo dvasią. Tas eina iš krikščioniškojo nuostato, kad visi žmonės yra to pačio Dievo kūriniai, kad kiekvienas žmogus yra Dievo apdovanotas didelėmis teisėmis ir įpareigotas didelėmis prievolėmis, kad žmogus yra Dievo pakviestas nusipelnyti amžinąją laimę. Todėl gerai yra suprantamos ir vertinamos sakytosios dorybės, kurias žmonėms skiepyja krikščioniškoji civilizacija. Šios padėties akivaizdoje kaip nepamatuotas ir net keistas yra nac. reikalavimas, kad jų šalininkai platintų nac. pažiūras „fanatiškai“. Juk fanatizmas apakina žmogų, daro jį nepaisantį neteisybės. Fanatikas yra visuomenės gyvenimo ardytojas.

Nac. apgailestavo, kad Vokietijoje nėra religinės vienybės, kad yra katalikų ir protestantų skirtumai. Faktiškai nac. ima platinti mintį išstoti iš Bažnyčios ir vietoje krikščioniškos religijos tenkintis politiniu germaniškos rasės tikėjimu. Šitokio veikimo pasėkoje jau atsirado 4.200.000 bekonfesinių asmenų (Cfr. „L'osservatore Romano“ Nr. 84 iš 1939.IV.9). Žinoma, čion įeina ir buvę visokie laisvamaniai, bedieviai, slaptieji komunistai. Sovietų Rusijos bezbožnikai su dideliu įdomumu seka judėjimo eigą ir džiaugiasi savo pasisekimu. Nac. veikimo išdavoje religiniai skirtumai nesumažėjo, bet dar padidėjo.

Nac. laikydami savo rasistines pažiūras ištisa pasaulėžiūra mėgina įgyvendinti rasistinį valstybinį totalizmą. Žinoma, čia turėjo kilti konfliktas su krikščionybe. Krikščionys atsistojo prieš dilemą, rasistų nepamatuotais nusistatymais sudarytą: Kristaus mokslas ar rasizmas? Kitaip sakant, Dievo apreiškimas pasirinkti ar žmonių prasimanymas? Garbingam žmogui atsakymas buvo aiškus. Išdavoje rasistinis totalizmas suardė vidaus taiką.

Tiesa, Reicho kancleris A. Hitler š. m. sausio mėn. 40 d. reichstage pasakė, kad Vokietijoje religinio persekiojimo nėra. Bet, iš kito šono, yra Vokietijoje didelio mokslo ir kilnios doros žmonių, kurie sako, kad, rodos, lengvesnė būtų kankinio mirtis, negu dabartinis gyvenimas kai kuriems tikintiesiems, gerai įsisąmoninusiems savo teises. Iš tikrųjų. Pereitųjų metų ganytojiškas Vokiečių vyskupų laiškas, datuotas rugpiūčio 19 d., iškalbingai nušviečia tikrą krikščionybės naikinimą. Ten tarp ko kito sako-

ma: „Šiandien mes turime iš naujo, patyrę visos bandymų eilės konstantuoti, kad atakos nesumažėjo nei skaičiumi nei aštrumubet jos dar net, priešingai, pasmarkėjo, pasidarė dar neteisingesnės ir todėl jos parodo galutinį nustatytą siekimą. Atakos siekia sugriauti ir sunaikinti katalikiškąjį gyvenimą; dar daugiau, sunaikinti Kat. Bažnyčią Vokietijoje. Taip, jos siekia su šaknimis išrauti visą krikščionybę ir į jos vietą įskiepyti tikėjimą, kuris nieko neturi bendra su Dieviškuoju tikėjimu ir su tikėjimu į pomirtinį gyvenimą" (Cit. iš dvisavait. „Documentation Catholique" tom. 39, pusl. 1104. Paris, 1938).

Persekiojimo bei naikinimo metodų ir kelių yra įvairių, bet jie visi veda prie to pačio tikslo. Imkime kad ir Sovietų komunistus. Jie irgi pradėjo nukrikščioninimo darbą nuo viešojo gyvenimo ir nori baigti religinės sąmonės ir doros dėsnių sunaikinimu. Šitą metodą štai kaip nušviečia Dr. I. Czuma: „Dievo pašalinimas iš mokyklos ir teisės, valstybės, profesijos, valsčiaus, šalinimas iš šeimos, turėjo gi iš lėto privesti prie Dievo galutinio pašalinimo ir iš kiekvieno žmogaus sielos... Brutališkai paneigus aukštesnę, vienatinę ir objektivinę moralinę tvarką, kiekviena gyvenimo sritis ėmė kurti savišką dorą" (kolektyv. veik. „Bolszewizm" 93 pusl. 1938. Lublin, universytet).

Kai politinė partija ar kuris politinis režimas ima skelbti totalistinius principus, tai lengva pramatyti, kad toksai nusistatymas užgaus religijos teises. Žiūrėkime kaip teisingai šitą dalyką pramato ir įvertina laisvoje Amerikoje. Msgr F. J. Sheen viename pamoksle New York'e pasakė: „Religijos persekiojimas yra naturalinė totalistinės valstybės išvada. Jeigu jau kartą teigiama, kad žmogus „totališkai" priklauso valstybei, tai eina išvada, kad valstybė negali toleruoti religijos, kuri skelbia, kad žmogus priklauso irgi Dievui. Amerikoje mūsų valdžia remiasi tokiu pagrindu, kad žmogaus teisės yra duotos Kūrėjo. Iš to eina išvada, kad valstybė niekuomet negali tų teisių atimti. Bet jei valstybė yra teisių šaltinis, kaip tai totalitarinės valstybės mano, tai tada teisės ir laisvės egzistuoja diktatorių leidimu. Jiems laisvė tėra kolektyve, mums gi asmenyje" (Cit. mėnr. „Catholic Action" 1938, Dezember).

Komunizmas ir nac. turi daug bendro santykyje su antgamtine, krikščioniškąja religija. Juk dabar Rusijos komunizme pats svarbiausias dalykas yra bedievybės veikla, kuri visomis valstybės jėgomis stiprinama ir smarkinama, kai tuo tarpu ekonominis kolektivizmas yra nemažą atžangą padaręs. Komu-

nizmo ir nac. bendrumą kovoje prieš krikščionybę gerai yra pastebėjęs plačios orientacijos žurnalistas M. Barbera, kuris žurn. „Civiltà Cattolica“ rašo: „panašiai aiškėja nac. totalitarizmo ir komunistų totalitarizmo tapatingumas, nors metodai yra skirtingi: komunizme yra dioklecioniškas kruvinos ir staigios prievartos metodas, nac. yra julijoniškasai smaugiančios ir laipsniškos prievartos metodas“ (Cfr. “L'Osserv. Romano“ Nr. 82 iš 1938 IV 9).

Nac. ir visi kiti rasistai teigiantieji, kad religija pareinanti nuo rasės ir turinti prie jos prisitaikyti, negali pasiremti vertybėmis, kurios imponuotų kultūringam pasauliui, priešingai, dvasines vertybes žlugdo ir žemina į medžiagos laipsnį. Tai yra paprastas materializmas, nors ir kitu vardu vadinamas. Todėl su rasizmu Kat. Bažnyčios atstovai kompromisų nedaro ir jį tikruoju jo vardu vadina. Čia galima suminėti Milano arkivysk. kardinolo Schuster'io pamoksle pasakyti žodžiai: „Yra atsiradusi svetur ir palengvėle visur plinta tam tikra herezijos rūšis, kuri ne tik kėsiasi p rieš antgamtinius Kat. Bažnyčios pagrindus, bet, žmogaus kraujuje materializuodama dvasinius individo, tautos, tėvynės supratimus, nepripažįsta žmonijai jokios dvasinės vertės ir taip sudaro tarptautinį pavojų nemažesnį, negu patsai bolševizmas. Tai yra vadinamasai rasizmas“ (Cfr. „L'Oserv. Romano“, Nr. 268 iš 1938 XI 18).

VII. Rasizmas ir teisė

Rasistinės pažiūros, kuriomis rasei priskiriama viską nulemianti reikšmė, paliečia bei apsprendžia ir pačią teisę. Todėl pravartu susipažinti ir įvertinti rasistinės teisės pagrindus.

Neuchatel'io univ. prof. juristas Claude Du Pasquier maždaug štai kaip suglaustai nusako nacionalsocialistų pažiūras į tautą ir teisę. Nac. niekiną klasinį individualizmą ir išpažįstą totalistinius principus. Iš neorganizuotos masės per valstybę esą einama į tautą, kuri esanti bendruomenės idealas. Vienybės išlaikymui esąs reikalingas vadas ir visų asmenų dvasios suvienodinimas („Gleichschaltung“) vienodos šiauriečių rasės pagrindais, tam tikslui pasiekti vartojant santuokos savotiškus suvaržymus, sterilizaciją ir kartais aukščiau statant gemaniškąją mitologiją už krikščioniškąją religiją. Teisė esanti tautinės sąmonės išraiška, bet pati sąmonė pareinanti nuo rasės grynumo (Žiūr. jo veikalą „Introduction à la théorie générale et à la philosophie du Droit“ 295-7 p. 1937, Paris, Sirey).

Nac. vadas A. Hitler, kalbėdamas apie valstybių sienas ir naujų teritorijų užkariavimą, išsitaria: „tik vien šitoje jėgoje glūdi teisė" („Mein Kampf" 740 p.). Kitoje sakytojo veikalo vietoje A. Hitler yra išsitaręs: „Stipresnis turi viešpatauti ir su silpnesniu nesimaišyti" (312 p.).

Nac. išleido savo nariams metraštį „Nazionalsozialistisches Jahrbuch" (1938, München), kuriame yra skyrius apie partijos narių prievoles. Ten be kitų dalykų yra tokių posakių: „Führeris visada teisus", „partijos programa yra tavo dogma", „teisė yra tas, kas naudinga nacionalsocialistų partijai, tuo pačiu Vokietijai ir tuo pačiu tavo tautai" (Cit. iš „L'Oservatore Romano" Nr. 12 iš 1938 I 16).

Nac. pripažįsta tautų apsisprendimo principą, kaip matyti iš nac. partijos programos, kurios I str. pasakyta: „Mes reikalaujame tautų apsisprendimo pagrindu visų vokiečių susijungimo į vieną Didvokietiją" (G. Feder: „Das Programm der N. S. D. A. P. und seine weltanschaulichen Grundgedanken" 15 p. 1938, München).

Kaip matėme, nac. suveda teisę į jėgą, į naudą nac. partijai, o teisės pagrindu laiko rasę.

Imant domėn visų rasistų, ne vien nac., pažiūras į teisę, galima jas suvesti į tokį pasakymą: visos juridinės tvarkos pirmasai šaltinis ir vyriausioji norma yra rasinis instinktas.

Nac. pažiūros ir elgesys sukėlė didelį nepasitikėjimą pasaulyje, kur tik yra vakarų civilizacija. Apie tai pasisako patsai vyriausias Berlyno nac. dienraščio „Der Angriff" redaktorius Hans Schwarz van Berk, kuris ištisus metus keliavo po įvairius kraštus ir savo įspūdžius, kiek jie liečia nac. vardą, aprašė sakytojo laikraščio naujų metų numeryje. Patsai redaktorius taip pasisako: „Mes nesame suprasti ir sukeliame nemalonius jausmus su mūsų aktyvia užsienine politika ir su mūsų tautine revoliucija, tiek anglų ir prancūzų kalbos pasaulyje, kiek ir didžios dalies neutraliųjų, kurie yra inkorporuoti į vakarų civilizaciją. Tokia yra mano patirtis šių metų kelionės, tokia yra išdava mano skaitlingiausių pasikalbėjimų su valdininkais, žurnalistais, bankininkais, kolonijų valdininkais, mokytojais, mokslininkais, žemės savininkais, komersantais, jūrų kapitonais... Goering, Goebbels, nacionalsocializmas yra be varžtų, turėjau girdėti visada kartojant; jūs kalbate skirtingą nuo mūsų kalba ir visas jūsų būdas vartoti alkūnes yra mums neįprastas ir skaudus, kad mums visai nėra galima nusikratyti nepasitikėjimo jausmu. Panašūs ir nekitoki yra

įvertinimai, kuriuos tenka išgirsti visiems vokiečiams užsienyje" (Cfr. „L'Osservatore Romano" Nr. 14 iš 1939 I 18).

Rasistų pažiūros į teisę yra kilusios iš pozityvistinio teisės supratimo, kuris, paneigęs Dievo autoritetą ir prigimtąją teisę, visa nori atremti į socialinių junginių valią.

Kritika. Jau patsai faktas, viso gamtos mokslo pripažintas, kad visoje gamtoje yra didelė tvarka, patsai faktas, kad žmogaus proto veiksmas, mąstymas irgi turi laikytis loginės tvarkos, patsai faktas, kad žmogus savo elgesyje turi laikytis etikos reikalavimų, tas visa verčia pripažinti, kad žmogaus socialiniai santykiai irgi turi būti teisės normuojami.

Kas yra teisė? Atsakymas į tai nelengvas, daug randama skirtingų pažiūrų, tačiau klausimas yra išsprendžiamas, kai jisai patyrinėjamas filosofiškai.

Lille'o univ. prof. J. T. Delos nurodo sudėtį teisės sąvokos, kurią vartoja garsusis juristas L. Le Fur (Paryžius): „Teisė, iš tikrųjų, jam yra sintezė iš idealinio elemento, vadinamo prigimtine bei nacionaline teise, ir iš konkretaus, istorinio, keičiamo elemento" (kolekt. veik. „Le but du droit", 39 p. 1938, Paris, Sirey). Šiuo pasakymu pažymimas teisės sudėtingumas iš konkrečios realybės ir racionalinio momento.

Teisę nusakant galima atsižvelgti į tikslą, kuris pastatomas teisei. Šiuo atžvilgiu teisę nusako juristas filosofas Karl Petraschek štai kaip: „Teisė, taip galime sakyti, yra laisvės ir prievartos sujungime glūdinti tvarka, kad būtų užtikrintas doros ir saugumo buvimas žmonių santykiuose tarp savęs ir bendruomenėje" (jo veik. „System der Rechtsphilosophie" 82 p. 1932, Freiburg i. Br. Herder).

Teisės sąvokos nusakymas yra daugiau teisės filosofijos dalykas. Šiąja kryptimi eidamas, Innsbruck'o univ. prof. J. Donat teisę taip apibrėžia: „moralinė galia ką nors turėti, veikti, ar reikalauti" (jo veik. „Summa philosophiae christianae" tom. VII, p. 264, edit. VI, 1934, Innsbruck, Rauch). Čia, žinoma, nurodyta sąvoka liečia teisę, kiek ji yra asmenyje-subjekte, bet šis klausimas ir yra svarbiausias, centrinis, nes, nesant asmenų-subjektų, neturi prasmės ir visas teisės klausimas. Objektyvinė teisė yra norma, kuri teikia asmeniui sakytąją moralinę galią.

Kadangi teisė yra skirta normuoti žmogaus santykius su kitais asmenimis ar bendruomene, tai teisės savybės pasireiškia pareinamai nuo šitų santykių. Įsižiūrėjus į santykių faktą ir prigimtį, galima išvesti, kad juos normuojanti teisė turi būti parem-

ta abipusiškumu, lygybe ir tam tikru asmens veiksnių suvaržymu (Cfr. prof. G. Del Vecchio: „Justice, Droit, Etat“ 42 p. 1938 Paris). Vadinasi, čia svarbu pabrėžti, kad teisė nėra vienašališka, tarnaujanti vienai žmonių grupei, kas ir yra moderniškose kultūringose valstybių konstitucijose išreikšta žodžiais „visi piliečiai lygūs prieš įstatymą“.

Vienas svarbiausių klausimų yra teisės kilmė: ar ji atsiranda tik valstybėje vien iš noro tų valstybės organų, kurie leidžia įstatymus, ar kaip kitaip.

Teisės pozityvistai visa išveda iš valstybės ar tolygaus socialinio junginio noro. Tačiau ši pažiūra nesiderina nei su gyvenimo normaline tikrove, nei su proto nagrinėjimais, liečiančiais teisės filosofiją. Šiam mūsų teigimui paremti atrandame ir autoritetingų teisės žinovų pasisakymų. Taip, pav., Romos univ. jurid. fakult. dekanas G. Del Vecchio rašo: „Teisės teoretikai, kurie aksiomatiškai teigia, kad teisė pareina vien nuo valstybės, ir kurie laiko, lyg kokią hereziją, pažiūrą pripažįstančią teisei kilimą ne iš valstybės malonės, tokie teoretikai turėtų pareigą suderinti visų pirma savo pažiūras su istorija, o paskiau ir su teisės filosofija“ (jo veik. „Justice, Droit, Etat“ 320 p.). Kitoje vietoje tas pat juristas sako: „Reikia atmesti, kaip nepakankamas ir klaidingas, pažiūras, kurios, kilusios iš dogmatinių prietarų, kelia abejones ar tiesiog neigia juridinį charakterį to, kas susiformuoja nepareinamai nuo valstybės“ (tas pat veik. 360 p). Arba vėl Bordeaux univ. prof. M. Réglade rašo: „Teisė turi tad buvimą ir pažinimo būdą, nepareinančius nuo valstybės intervencijos“ (Kolekt. veik. „Le but du droit“ 108 p. 1938, Paris). Sakytieji juristų pareiškimai kad ir nepatinka teisės pozityvistams, tačiau yra tvirtai pamatuoti. Pav., gali juk valstybės organas, kaip antai parlamentas, pareikšdamas savo norą, išleisti įstatymą, kad visi piliečiai kasdien po pietų vieną valandą turi rėplinėti keturiomis. Argi toksai noras ir įstatymas sudaro teisę? Visi sutiks, kad ne. Kodėl ne? Čia ir paaiškėja, kad nepakanka valstybės organo noro, bet dar reikia suderinimo su prigimtine teise, apie kurią sužinome iš žmogaus proto, nagrinėjančio žmogaus prigimtį, santykius su gamta, žmonėmis, Dievu, žmogaus gyvenimo tikslą.

Teisės šaltinio ir pagrindo reikia ieškoti žmogaus prigimtyje. Žmogus sudaro pirmaeilę realybę, be kurios nėra įmanomos jokios kitos realybės, kaip antai bendruomenė, visuomenė, tauta, valstybė. Kad teisės pagrindas yra žmogaus prigimtyje, tą pamatuotai nusako juristas G. Del Vecchio: „Šios suglaustos įvai-

rių teisės pagrindo sistemų kritikos išvada yra ta, kad nėra pakankamas bandymas neigti tą pagrindą (skepticizmas) arba atremti teisę ant išorinių faktų (realizmas arba visokių rūšių istorizmas) ar transcendentinės esybės įsakymo (teologizmas) arba kildinti teisę iš naudos (utilitarizmas). Mums nieko nelieka kito, kaip kreiptis į žmogaus prigimtį, kitaip sakant, ieškoti mumyse pačiuose galutinio teisės pagrindo" (jo veik. „Leçons de philosophie du Droit" III éd. 348-9 p. 1936. Paris, Sirey). Šitą prof. G. Del Vecchio nusistatymą kapitaliniu klausimu remia įžymios juridinės asmenybės, kurių pažiūrų nebecituosiu, vietos taupumo dėliai, bet nurodysiu jų veikalų vietas, būtent: K. Petraschek „System der Rechtsphilosophie" 132 p.; Em. Er. Hölscher „Vom römischen zum christlichen Naturrecht" 81 p. 1931, Augsburg, Haas; Nancy univ. prof. G. Renard „Le Droit, la Justice et la Volonté" 34 p. 1924, Paris, Sirey; Louvain'o univ. prof. J. Dabin, La Philosophie de l'ordre juridique positif" 255-6 p. 1929, Paris, Sirey; Et Cayret „Le procès de l'individualisme juridique" 264-5 p. 1932, Paris, Sirey; juridinė garsenybė Toulouse'os univ. prof. M. Haurion „Aux sources du droit" 42 p. 1933, Paris, Bloud. Ir genialusis mintytojas šv. Tomas Akvinietis paremia sakytąsias pažiūras, kai rašo: „kiekvienas žmonių sukurtas įstatymas tiek turi įstatymo prigimties, kiek jisai pareina nuo prigimtinio įstatymo. Jeigu kame nors nesutinka su prigimtiniu įstatymu, jau nebe bus įstatymas, bet įstatymo sudarkymas" (jo „Summa theologica" I 2-ae, quaest. 95, art 2, i. c.).

Kaip visiems gerai žinoma, be prigimtinės teisės dar yra ir pozityvinė teisė. Ji gali būti Dievo paskelbta ar žmonių sudaryta. Mums čia rūpi ši pastaroji. Kas ji? Jau aukščiau minėtais sumetimais ji negali pareiti vien nuo įstatymų leidėjo noro. Pozityvinę teisę gana gerai nusako Lille'o univ. prof. J. T. Delos: „Pozityvinė teisė pati yra įstatymo leidėjo proto vaisius; proto, kuris yra prigimtinės teisės nuskaidrintas ir savaimingų kiekvienai tautai bei epokai socialinių būtinybių pamokytas" (Kolekt. veik. „Le but du droit" 31 p.). Tą patį pozityvinės teisės šaltinį nurodo ir prof. G. Del Vecchio, kai sako: „Yra, galų gale, teisės šaltinių šaltinis ir šisai yra žmogaus protas savo prigimtyje savaimingoje ir viuotinėje, savo pašaukime teisei imanentiškame ir nenuklystančiame" (jo veik. „Justice, Droit, Etat" 90 p.). Čia prof. G. Del Vecchio protą pavadino šaltinių šaltiniu, kadangi kiek anksčiau jau buvo suminėjęs įvairius pozityvinės teisės

šaltinius, kaip antai: papročius, teismų sprendimus, įstatymus, prigimties principus, proto surastus.

Pozityvinės teisės pareinamybė nuo prigimtinės teisės sudaro, kad ji, vengdama įstatymų leidėjo nuožiūros, turi saugoti didžiausias vertybes, kurios taip charakteringos yra teisės prigimčiai. Teisingai šitą mintį nusako Sofijos univ. prof. V. Ganeff, cituodamas Heidelbergo univ. buv. prof. G. Radbruch'o pažiūras: „Teisybės ir saugumo juridinės vertės išsemia pagal p. Radbruck'ą, visa, kas tik yra objektyvaus ir formalaus teisėje, kas tik yra specifiškai juridinio teisėje. Nesiremiant šiomis vertybėmis, teisės mokslas nėra galimas, jisai tebūtų administracijos mokslas; lygiai kaip nėra galima, kad egzistuotų „teisinė valstybė" (Rechtsstaat), jei ji būtų pakeista „policine valstybe" (kolekt. veik. „Le but du droit" 135 p.).

Kokią milžinišką reikšmę teisėje turi teisybės supratimas, parodo lapidariški išsireiškimai popiežiaus Pijaus XII, pavartoti š. m. balandžio 9 d. pamoksle šv. Petro bazilikoje. Ten buvo pasakyta: „Kaip, nesant tvarkos, negali būti taikos, taip lygiai, pašalinus teisę, negali būti tvarkos. Teisybė gi reikalauja, kad būtų klausoma teisėtai sudarytos valdžios ir ji tinkamai gerbiama, kad įstatymai būtų išmintingai suderinami su bendruoju gėriu ir tokiems įstatymams būtų reiškiamas klusnumas iš sąžinės prievolės. Teisybė reikalauja, kad visi pripažintų ir saugotų žmogiškos laisvės ir vertės („dignitatis") švenčiausias teises, kad sutartinu ir teisingu būdu būtų paskirstomi gausiausi ištekliai ir turtai, kuriuos Dievas visame pasaulyje sukūrė visų savo sūnų naudai. Teisybė, pagaliau, reikalauja, kad nebūtų žeminamas ar trukdomas išganingas darbas Katalikų Bažnyčios, kuri yra neklaidinga tiesos mokytoja, neišsemiamas sielų gyvenimo šaltinis ir svarbiausia civilinio bendravimo ugdytoja" („L'Osservatore Romano" Nr. 86 iš 1939-IV-10, 11).

Branginant teisybę svarbu nepamiršti, kad legalumas nėra tapatingas su teisybe ir kad legalumu daug kur piktnaudojama, nepaisant teisybės. Apie vieno ir kito skirtumą įsakmiai pasako Göttingen'o univ. prof. G. Leibholz: „Nėra tad leistina iš politinės vertės išvesti teisinę vertę. Kaip Del Vecchio tai formuluoja: „Teisybė nėra tapatinga su legalumu" (kolekt. veik. „Le but de droit" 83 p.).

Kadangi įstatymo legalumas dar tuo pačiu nerodo įstatymo teisingumo, tai reikalinga susirūpinti įstatymų teisingumu. Šitą pažiūrą gerai motyvuoja prof. G. Del Vecchio sakydamas: „...pa-

svarstėme juridiškumą iš atžvilgio į logiką ir pozityvų charakterį iš istorinio atžvilgio, bet dar nesvarstėme teisybės iš deontologinio (= privalomumo M. R.) atžvilgio. Tačiau yra būtina statyti šis trečias klausimas, jei nenorime išduoti mūsų sąžinės ir apleisti reikšmingiausią uždavinį, kurį turi teisės filosofija; yra būtina bent paskelbti principas, kad juridinės normos ne visos yra teisingos ir kad jų pozityvus charakteris (kuris, kita vertus, gali būti įvairaus laipsnio) nėra pakankamas, kad joms būtų pripažinta metafizinė teisybės žymė. Bet kokiai abejonei pašalinti dar reikia prikergti, kad didžiausias techninis tobulumas ir galingiausioji pozitivinė įstatymo jėga gali būti nelydima idealinės turinio teisybės" (jo veik. „Justice, Droit, Etat" 91 p.).

Jeigu įstatymui nepakanka legalumo, bet jisai dar turi būti suderintas su teisybės reikalavimais, tai neteisingas įstatymas yra neprivalomas. Šitokios pažiūros laikosi ne tik Kat. Bažnyčia, bet štai ir didelis teisės autoritetas Paryžiaus juristas L. Le Fur kaip pasisako: „ar tiesa, kad žmogui leista daryti visa, kas yra suteikiama pozityvaus įstatymo? Gali būti įstatymų neteisingų, net kriminališkų. Dar visai neseniai vienoje labai didelėje šalyje, kurioje tuo laiku buvo stengiamasi suardyti šeimą, vaikai buvo skatinami įskųsti savo tėvus, niekinančius režimą; šis įskundimas buvo lygus pasmerkimui mirčiai, arba bent ištrėmimui, kuris baigdavosi tąja pat išdava. Ar bus sakoma, kad vaikai, tokiems įstatymams esant, tai privalo daryti pagal įstatymą ir kad jie neturi teisės kitaip elgtis? Juridinis pozityvistas, būdamas nuoseklus, turės tą prievolę pripažinti. Bet kiekvienam kitam šitoks teigimas bus biaurus, kadangi yra aukštesnė teisė, kurią nevalia paneigti pozityviam įstatymui, nes kitaip esant, yra teisė ir dažnai prievolė tokiam įstatymui pasipriešinti" (kolekt. veik. „Le but droit" 172 p.).

Pozitivinė teisė ne tik privalo paisyti teisybės, bet ir doros reikalavimų. Mat, dora yra už teisę istoriškai ankstyvesnė, faktiškai visuotinesnė, deontologiškai kilnesnė ir būtinesnė. Dora daugiau siejasi su žmogaus prigimtimi, negu teisė. Tokia pažiūra tarp teisės ir doros yra remiama ir žymių juristų. Prof. G. Del Vecchio rašo: „Kad apibrėžus valstybės sąvoką, reikia šauktis teisės, kuri savo ruožtu negali būti tiksliai apibrėžta, nesišaukiant etikos sąvokos" (jo veik. Justice, Droit, Etat" 267 p.). Bukarešto univ. prof. M. Djuvasa taip sprendžia teisės susidurimą su etika: „Kai ištikrųjų tenka konstatuoti nepanaikinamas prieštaravimas tarp juridiškai leisto įstatymo ir doros, tada tikrai yra po-

zityvinės teisės klaida“ (kolekt. veik. „Le but du droit“ 96 p.). Pagaliau Bazelio univ. prof. A. Simuonius, svarstydamas santykį tarp teisės ir etikos, sako: „Dora yra vyriausioji kiekvienam žmogaus veiksmui norma. Nedoras veiksmas negali būti pateisintas“ (kolekt. veikl. „Le but du droit“ 159 p.).

Ko buvo reikalaujama iš pozityvinės teisės, būtent, kad ji derintųsi su prigimtine teise, su doros reikalavimais, tas liečia ne vien valstybinę teisę, vidaus santykius valstybėje, bet ir tarptautinius santykius. Šiuo reikalu visai ryškiai pasisako prof. G. Del Vecchio: „Teigti, kaip daroma, kad valstybė, be atodairos į jos politinę jėgą ir jos teritorijos erdvę, privalo gerbti tik tas tarptautinės teisės normas, su kuriomis ji sutiko, tai reiškia pripažinti juridinę sistemą, kuri visai būtų be protinio pagrindo, ir civilizuotąjį pasaulį palikti savavalybei ir anarchijai“ (jo veik. „Justice, Droit, Etat“ 377-8 p.).

Išvengti juridinei anarchijai vidaus ar užsienio santykiuose reikalinga pozityvinę teisę sudaryti, atsižvelgiant į prigimtinę teisę. Šį reikalavimą ir pamatavimą taip nusako prof. G. Del Vecchio: „Turėtume, iš atžvilgio į teisę, eiti prie pilnutinio reliatyvizmo, iš tikro maža tesiskiriančio nuo skepticizmo, jeigu mes negalėtume iš mūsų prigimties išvesti kriterijo, absoliutaus ir visierns galiojančio, apie tai, kas teisinga ir kas neteisinga. Šio kriterijo pagrindu, pakartojame, yra galima sudaryti ištisą teisės sistemą, kategoriškai galiojančią, nors ir ne pozityvinę arba tik iš dalies supuolančią su pozityvine teise... Racionalinės, arba naturalinės, teisės sistema negalėtų būti čia išdėstyta, neperžengiant šio pranešimo ribų; bet jos principai yra gerai žinomi, bent pagrindiniais klausimais, visiems tiems, kurie užsiima teisės filosofija. Taip, į šiuos bendruosius principus reikia kreiptis, svarstant šaltinių problemą... jie yra todėl pagalbinis, imant šaltinis jį techniškąja žodžio prasme, kai tuo tarpu jie, iš kito šono, deontologinėje tvarkoje yra tiesioginė išraiška žmogaus proto, šito pirmykščio ir absoliutaus teisės šaltinio, pačio giliausio ir pačio neužtvenkiamiausio“ (jo veikl. „Justice Droit, Etat“ 91-2 p.).

Sakytąsias G. Del Vecchio pažiūras sustiprina juristas filosofas K. Petraschek, nustatydamas tarpusavius santykius tarp pozityvinės teisės, prigimtinės teisės ir doros. K. Petraschek rašo: „Svarstymas mums rūpėjusios trejybės: pozityvinė teisė — prigimtinė teisė — dora, privedė mus prie to, kad šie trys dalykai nėra be santykių tarpusavyje, bet vienas su kitu yra ypatingu būdu iš vidaus susieti. Šio sąryšio būdas gali būti pavaizduo-

tas kaspinu, kuris, pradėjęs nuo doros, iš pradžių pagal ilgį suvyniotas ir reiškiąs prigimtinę teisę, paskiau yra išsiplėtojęs, kad, nesuskaitomais įvairaus stiprumo ir spalvos siūlais išdrikęs, galėtų pereiti į plačią pozitivinės teisės sritį. Jei tai mes turėsime prieš akis, tai greit suvoksime, kad tikras supratimas apie santykius tarp pozityvinės teisės, prigimtinės teisės ir doros yra drauge sąlyga ir atrama tikram supratimui apie teisės kilmę ir reikšmę" (jo veik. „System der Rechtsphilosophie", 141 p.).

Prigimtinė teisė, nuo kurios pareina pozitivinė teisė, yra proto išreiškiama neskaitlingais principais. Jų tarpe galime rasti tokius: nieko neskriausk; nedaryk kitam to, ko pats nenorėtumei; kiekvienam atiduok, kas jam priklauso; padoriai gyvenk ir t.t. Louvain' univ. prof. J. Dabin štai kaip bando išvesti prigimtinės teisės principus: „Bet kas tenka vadinti „pirmaisiais principais"? Yra, iš pradžių, pagrindinis, tikriau sakant, formalinis, principas, kuris pagrindžia kitus ir kurį atitinka dorovės jausmas: gėris yra darytinas arba, lygiareikšmiškai, reikia gyventi, kaip pritinka žmogui, t. y. elgtis pagal protą. Toliau, yra principų, kurie kiekvienoje veikimo srityje siekia pagrindinio tikslo ir kurie kyla iš mūsų prigimtųjų linkimų, kaip antai: visiems bendro linkimo palaikyti gyvybę, žmonėms ir gyvuliams bendro linkimo veistis ir ugdyti, žmogiško linkimo pažinti tiesą, gyventi visuomenėje" (jo veik. „La philosophie de l'ordre juridique positif" 264 p. 1929; Paris, Sirey).

Juridinis pozityvizmas, kuris sukūrė visas teisės negeroves ir įvedė didelį teisės pakrikimą, parodė savo pagrindų silpnumą ir todėl smarkiai kritikuojamas. Kas kalbą už prigimtinę teisę, tasai neigia juridinį pozityvizmą. Bukarešto univ. prof. M. Djuvara štai kaip atsiliepia apie juridinį pozityvizmą: „Juridinis pozityvizmas turi būti atmestas. Teisybės idėja įsilieja ir įsikūnija į kiekvieną pozityvinę teisę, jai priskiria reikšmę ir vadovauja jos interpretacijai. Šiuo atvžilgiu yra racionalinė teisybė, metodas, kuriuo galime logiškai nustatyti ar veiksmas yra ar nėr teisingas, dar nesikreipiant į pozityvinės teisės normą" (kolekt. veik. „Le but de droit" 164-5 p.).

Juridiniam pozityvizmui daugiausiai yra nusipelnęs XX amžiuje gausus raštais, plačiai pragarsėjęs juristas Bordeaux univ. prof. Léon Duguit († 1928 m.). Pasaulinio karo pamokytas L. Duguit ėmėsi reformuoti savo pažiūras, bet mirtis sutrukdė. Apie šią pažiūrų reformą taip išsitaria Nancy univ. prof. G. Renard: „Taip,

pašventęs savo veiklią karjerą ardyti prigimtinei teisei, Leon Duguit, Didžiojo karo pamokų pamokytas, mėgina nuo 1920 m. negalimą dalyką — suderinti Augusto Comte'o filosofiją su Aristotelio bei šv. Tomo Akviniečio metafizika" (jo veik. „Le Droit, la Justice, et la Volonté" 46 p. 1924, Paris, Sirey).

Akivaizdoje sakytųjų dalykų apie teisę, jos kilmę, rūšis, santykius su protu, teisybe, dora ir t.t. rasistų pažiūra į teisę, kaip iš esmės priklausomą nuo rasės, neišlaiko jokios kritikos.

VIII. Rasizmas ir valstybė

Žmogus savo prigimtimi yra visuomeninė esybė, todėl gyvena valstybėje. Visiems gerai žinoma, kad valstybei susiformuoti reikalingi trys dalykai: žmonės, teritorija, valdžia. Žmonės, gyvenantieji valstybėje, yra piliečiai arba svetimšaliai.

Rasistų pažiūra į piliečius ir valstybinį gyvenimą turi daug savotiškumų, todėl reikalinga su tokia pažiūra susipažinti ir ją įvertinti. Pati nacionalsocialistų partijos programa, jos § 4, štai kaip nusako pilietį: „Piliečiu tegali būti tas, kurs yra tautietis („Volksgenosse"). Tautiečiu tegali būti, kurs yra vokiško kraujo, be atodairos į konfesiją. Joks žydas todėl negali būti tautiečiu" (Imta iš G. Feder: „Das Programm der N. S. D. A. P. und seine weltanschaulichen Grundgedanken", 15 p. 1938). Kaip matome, nac. valstybės piliečio sąvoka yra susiaurinta: tik vokietis ir tai vokiško kraujo asmuo, tegalįs būti piliečiu. Vien tik piliečiams, pagal nac. programą, duodama teisė eiti viešąją tarnybą, kaip matyti iš programos § 6, kuriame sakoma: „Todėl reikalaujame, kad kiekviena vieša tarnyba, bet kurios rūšies, vistiek reiche, krašte ar valsčiuje, tegali būti vien piliečių einama".

Pagal Vokietijos kanclerio A. Hitlerio pažiūras, Vokietijos gyventojai skirstomi į tris rūšis: piliečius, pavaldinius ir svetimšalius. Svetimšalio terminas yra aiškus, kaip ir kituose kraštuose, tik jo teisės susiaurintos: jisai negali turėti jokios viešos tarnybos. Kas kituose kraštuose apimta piliečio terminu, tas Vokietijoje skirstoma į dvi rūšis: piliečius („Staatsbürger") ir pavaldinius („Staatsangehörige"). Kiekvienas nesvetimšalis vokietis yra pavaldinys. Jisai gali patapti piliečiu, jei išeis nustatytą mokslą, bus nacionalsocialistiškai įsąmonintas, atliks įsakytas kūno mankštas, bus sveikas ir nepapeikiamas, atliks karo tarnybą ar, jei mergaitė, tam tikras darbo pratybas (žiūr. „Mein Kampf" 488—491 p.). Čia iš tikrųjų susidaro tokia padėtis, kad tik nac. partijos nariai ar šalininkai tegalės būti piliečiais.

Nac. pažiūrose į valstybę randame, be ko kito, ir didžiausių keistenybių. Kaip jau buvo minėta, Hitlerio Jaunimo vadas Baldur von Schirach yra formulavęs dėsnį: „Kas tarnauja Führeriui Adolfui Hitler'iui, tas tarnauja Vokietijai; kas tarnauja Vokietijai, tas tarnauja Dievui“ (Cit. „L'Osservatore Romano“ nr. 79 iš 1937. IV. 5/6 d.). Čia, kaip matome randamas A. Hitlerio sutapdinimas su Vokietija, valstybe.

Irgi buvo minėta, kad nac. laiko savo vadą A. Hitlerį visada teisiu; todėl įdomu yra atkreipti dėmesį į tai, kaip A. Hitler žiūri į valstybę.

A. Hitler laiko valstybę ne tikslu, o tik priemone ar prielaida aukštesnės kultūros siekti, tos gi kultūros priežastis esanti kultūrai kelti tinkanti rasė. Štai ir pačio A. Hitlerio pasakymas: „Tad pagrindinis pažinimas yra tas, kad valstybė nėra tikslas, o tik priemonė. Tiesa, ji yra prielaida aukštesnei žmonių kultūrai kurti, bet ne jos priežastis. Ši pastaroji, geriau sakant, išimtinai glūdi kultūrai kelti tinkamojoje rasėje“ („Mein Kampf“, 431 p.).

A. Hitleris valstybę vertina ne pagal jos jėgą ar kultūrinį lygmenį kitų tautų tarpe, bet pagal jos tinkamumą savajai tautybei kelti, kaip matyti iš tokio A. Hitlerio pasakymo: „Valstybės gerumas negali būti vertinamas pagal jos kultūrinį aukštį ar jos jėgos svarumą likusiojo pasaulio rėmuose, bet išimtinai pagal šios santvarkos gerumo laipsnį visada prieš akis turimajai tautybei“ („Mein Kampf“, 435 p.).

A. Hitleris kalba ir apie taiką tarp valstybių, bet ją supranta tik tada galimą ir esančią, kai viešpatauti skirtoji rasė kardu pavergs kitas tautas aukštesnei kultūrai. Patsai A. Hitleris taip nusako šį dalyką: „Taika, paremta ne pacifistinių gausiomis ašaromis verkiančių moterų su palmės šakele, bet nugalinčių kardu viešpatauti skirtosios tautos, kuri ima į savo globą pasaulį aukštesnės kultūros tarnybai“ (Op. cit. 438 p.).

Šitiems savo pasaulinės misijos tikslams siekti A. Hitleris nurodo reikalą sujungti visus vokiečius, iš jų padaryti atranką, kuri būtų paruošta vadovavimo ir viešpatavimo misijai. Šitą mintį A. Hitleris taip nusako: „Vokiečių reichas, kaip valstybė, turi visus vokiečius apimti ir laikytis uždavinio, iš šios tautos ne tik surankioti visus vertingiausius rasinių pradų atžvilgiu ir juos palaikyti, bet palengvėle ir tikrai juos iškelti į viešpataujančią padėtį“ (Op. cit. 439 p.).

Valstybė savo veikime, pagal A. Hitlerį, turi laikyti rasės reikalus pačiais svarbiausiais, kaip matyti iš tokio pasakymo: „Ji

(=tautinė valstybė. Iš konteksto. M. R.) turi rasę laikyti centriniu viso gyvenimo dalyku" (Op. cit. 446 p.).

Kiekvienoje valstybėje tenka turėti reikalų su žmogaus teisėmis, vienaip ar kitaip nusakytomis. Nac. valstybė nusako vieną pagrindinę žmogaus teisę, drauge ir prievolę, kodaugiausiai rūpintis rasės kraujo grynumo išlaikymu. Patsai A. Hitleris taip nusako šią teisę: „Yra tik viena švenčiausioji žmogaus teisė ir ši teisė yra drauge ir švenčiausioji prievolė, būtent, rūpintis tuo, kad kraujas būtų grynas išlaikomas" (Op. cit. 444 p.).

Kadangi pati nac. valstybė yra persisunkusi rasistinės minties, tai vokiečiai, išvykstą į užsienius, irgi yra įpareigojami būti rasistinių pažiūrų skleidėjais, o ne žmoniškumo apaštalais. Kadangi rasizmo skleidėjai yra pavojingi kiekvienai nevokiečių valstybei, tai svarbu išgirsti autentišką rasistų pasisakymą šiuo klausimu. Pačio A. Hitler'io pavedimu G. Feder yra išleidęs oficialinį nac. partijos raštą „Das Programm der N. S. D. A. P. und seine weltanschaulichen Grundgedanken", kuriame, be ko kito, taip rašoma: „Neretai pasitaiko, kad geriausi, veikliausi, vikingiausi vokiečiai, kaip kulturtregeriai, iškeliauja į platųjį pasaulį kaip inžinieriai, tyrinėtojai, mokslininkai, pirkliai, gydytojai. Jie priklauso didelei vokiečių tautos šeimai, kurią apleisti jie neprivalo ir net nevalia išdrįsti tai daryti. Jie turi teisę į tėvynės globą net ir užsienyje. Šie vokiečiai turi būti ne tik kultūros trąša, bet ir sąmoningais žvalgais, pirmaisiais kovotojais už vokiškumą pasaulyje, ne „žmoniškumo apaštalais", bet šiauriečių minties nešėjais. Ne „įsijausti" į svetimą būdą, bet išlaikyti vokišką savumą, vokišką aukštesnę rūšį turi būti vokiečių ir mūsų oficialinės atstovybės uždavinys užsienyje" (38 pusl. 1938, München).

Kiekvienas pats gali suprasti, kokią reikšmę turi sakytasai oficialinis pareiškimas ir kaip tenka žiūrėti į asmenis, kurie įpareigojami siekti rasizmo nustatytųjų tikslų.

Atsižvelgiant ne vien į nac. pažiūras į valstybę, bet ir į kitų rasistų, pav. jau minėtojo prof. G. Cogni, galima suglaudus pasakyti, kad pagal rasistus, kiekvienas žmogus egzistuoja tik valstybei ir iš valstybės malonės. Visa, ką jisai turi iš teisių, yra vien iš valstybės pripažinimo. Tiesa, šis valstybinis totalizmas nėra taip ryškiai teigiamas oficialiniuose nac. raštuose, tačiau faktiškai gyvenime vykdomas su nemažesniu griežtumu. Kita vertus ir pačiuose oficialiniuose nac. raštuose randame reikalavimų, kurie tegalimi tik pripažinus valstybinį totalizmą. Jau buvo minėta, kad nac. partijos programa (24 str.) pripažįsta religinėms

konfesijoms laisvę, tačiau tuojau prideda sąlygą — kiek jų buvimas ir doktrina nesipriešina germaniškosios rasės papročių ir doros supratimui. Jei religinė konfesija, pav., nepripažins rasistinės santuokos nuostatų, jai nebežadama laisvė, šios nebėra. Štai kazusas. Pagal Kat. Bažnyčios mokslą santuoka, reikiamu būdu sudaryta su žydų kilmės asmeniu, yra tvirta, galiojanti, vadinasi, pagal Kristaus mokslą nesuardoma, tuo tarpu nac. pažiūromis tokia santuoka yra niekinga (invalida). Taigi susidaro religinės konfesijos konfliktas su nac. dorovės supratimu. Pagal nac. partijos programą, jau nebėr religinei konfesijai šiuo atsitikimu laisvės. Kas turi imti viršų? ar Kristaus mokslas, ar žmonių, nac. vadų sugalvojimai? Pagal nac. programą, viršų turi imti šie pastarieji. Štai tau ir laisvė konfesijai, kai Dievo žodis turi nusilenkti prieš žmogaus žodį. Ir kokio žmogaus? Kokia teise jisai primeta savo asmeninę pažiūrą visai tautai?

Tiesa, yra sakytame G. Feder'io oficialiniame rašte palankių pasakymų krikščionybei, kad nac. partija nesusitapdina su Votano kultu (58 p.), kad partija stovi ant pozityvios krikščionybės pagrindo, tačiau nesusieta su jokia konfesija (18 p.), kad nac. visuomeninė santvarka ypatingai saugojanti krikščionių konfesijų reikalus (33 p.). Ten randame ir tokius atsiliepimus: „Tas pat tenka pasakyti apie paikius ir nevykusius užsipuolimus ant krikščionybės. Pasakymai, kaip „krikščionybė tik pakenkė", geriausiu atveju parodo, kad atitinkamas asmuo neturi jokio žmoniško ir političko takto supratimo. Taip galima smerkti politikuojančią Bažnyčią..., bet asmenines individų klaidas, jas apibendrinus, niekuomet negalima prikišti galingiausiam žmonijos pasireiškimui. Milijonų milijonams krikščioniškoji „religija" buvo dvasios pakilimu ir paguoda, kuri juos per žmogiškus skausmus kėlė prie Dievo. Viduramžių kultūra buvo kryžiaus ženkle; didvyriški žygiai, pasiaukojimas ir tikėjimo drąsa turėjo krikščionybėje savo šaknis" (op. cit. 57 p.). Bet šitie palankūs atsiliepimai nesutrukdė, kad švietimo priešakyje pastatytasai Alfred Rosenberg, aršus krikščionybės priešas, uolus Strauso ir Renano jau pranykusio garso idejų sekėjas, su visu atsidėjimu ėmė naikinti krikščionybę; ir jo idėjų išraišką „Der Mythus des XX Jahrhunderts", iš vieno šono pačių nac. yra vadinamas privatus A. Rosenbergo dalykas, iš kito šono susilaukė didžiausio nac. partijos pagerbimo, premijos, įamžinimo. Vokiečių vyskupų ganytojiški laiškai jau metų eilė kaip sudaro skausmingą šauksmą ir viešą nusiskundimą dėliai Kat. Bažnyčios persekiojimo Vokietijoje, dėliai

katalikų kultūrinio gyvenimo naikinimo. Kas beliko iš vokiečių katalikų kadaise garsių kultūrinių organizacijų, katalikiškų mokyklų, spaudos? Vien griuvėsiai.

Vokietijos protestantai irgi skaudžiai persekiojami. Kas nežino apie pastorių kalinimus?

Skaudžiausias likimas nac. valsybėje yra tekęs žydams. Daugybė įstatymų ar įsakymų yra specialiai sukurta prieš žydus. 1938 m. rudenio smurto aktai prieš žydus sukėlė didelį kultūringo pasaulio pasipiktinimą.

Kritika. Yra istorinis faktas, kad žmonės visais amžiais gyveno tam tikrose įvairaus pavidalo bendruomenėse, sukurtose ne vien sutartimi ar tolygiu valios pareiškimu, bet ir natūraline eiga įvairių medžiaginių ir psichinių veiksnių. Bendruomenių yra daug: šeima, organizacijos, tauta, valstybė. Visos šitos bendruomenės yra nemažiau realios, negu valstybė. Todėl valstybė negali nesiskaityti su jomis, jeigu nori savo pagrindus išlaikyti tvirtus.

1. — Ne tik valstybė turi skaitytis su kitomis bendruomenėmis, bet ir asmenimis, nes šie yra nemažesnė realybė: nesant asmenų, negali būti nei šeimos, nei valstybės. Todėl istorijoje visur randame tam tikrą antagonizmą tarp asmens-piliečio ir valstybės: pilietis nenori būti paglemžtas, gina savo reikšmę ir teises. Jo teises paremia ir garsus juristas Romos valstybinio univ. prof. G. Del Vecchio, kai jisai rašo: „neigti a priori dualizmo realybę, kaip tai daroma kai kuriose mokyklose, pav., sakant, kad valstybė esanti vienatinė realybė ir kad individas esąs jos anuliuotas ar susiliejęs su jąja, yra netikęs metodas“ (jo veik. „Justice, Droit, Etat“ 335-6 p. 1938, Paris, Sirey). Sakytasai prof. G. Del Vecchio išsitarimas yra visai teisingas, nes, logiškai, etiškai ir istoriškai svarstant dalykus, žmogaus asmuo, pirminė realybė, turi tam tikrą pirmenybę arba bent, mažiausiai, lygiavertiškumą su valstybe, išvestine realybe, kuri, išmintingai sudaryta ir tvarkoma, žmogaus asmenybę respektuoja. Šio respekto pagrindą prof. G. Del Vecchio taip nusako: „Individas, kaip protinga esybė, turi autonomingumo žymę, t. y., jisai turi savyje absoliutų principą tokios tvarkos, kuri viršija patirties pasaulį“ (jo veik. „Justice, Droit, Etat“ 349 p).

Iš kur eina tokios asmens teisės, kad jas net valstybė turi respektuoti? Jas gražiai nusako Lille'o univ. prof. J. T. Delos: „Teisybė yra transcendenti juridinei pozityvinei ir konkrečiai tvarkai, kurioje ji yra realizuojama. Ką tas reiškia? teisybė yra kitų teisės gerbimas, atidavimas kiekvienam, kas jam priklauso. —

Taigi, jei žmogus turi neliečiamas, nesulaužomas teises, iš kur jos atsiranda? iš pačios prigimties, t. y., iš savo dvasinės, protingos ir laisvos esybės, kuri turi savyje absoliučią vertę. — Šią dvasinę prigimtį kiekvienas žmogus turi be atodairos į rasę, tautą, politinę aplinką, kurioje jisai gyvena. Ši dvasinė prigimtis yra visuotinė ir teisės, kurios ją ja remiasi, irgi yra visuotinės ir teisybės prievolės, kurios iš jos eina, taipogi yra visuotinės" (kolek. veik. „Le but du droit" 161 p. 1938, Paris, Sirey).

2. — Prigimtinė teisė ne tik apsaugo asmenį nuo valstybės sauvalės, bet reikalauja, kad kiekvienas valstybės įstatymas nesipriešintų prigimtinei teisei, nes, kitaip dalykams esant, įstatymas neturės privalomosios galios. Šitokį nusistatymą remia gilaus teisės filosofijos žinovo Nancy univ. prof. G. Renard'o aiškus pasisakymas: „Juristas nesitenkina aiškinti teksto turinį; jisai visų pirma patikrina, ar šisai tekstas yra įstatymas. Šiam tikslui nepakanka, kad tekstas buvo tinkamai svarstomas, balsuojamas, paskelbtas konstitucijos nustatytu būdu; dar reikalinga, kad jisai prisitaikytų aukštesniems reikalavimams: pozityvinė teisė yra subordinuota prigimtinei teisei; tekstas, priešingas prigimtinei teisei, nėra įstatymas" (jo veik. „La théorie de l'Institution" vol. I, pag. 8. Paris, Sirey, 1930). Prof. G. Renard, kaip suminėjau, yra gilus teisės filosofijos žinovas, ką liudija jo veikalai iš teisės filosofijos srities: a) Le Droit la Justice et la Volonté, 12⁰ XII- 344 p. 1924, b) Le Droit, la Logique et le Bon Sens, 12⁰ XII- 408 p. 1925, c) Le Droit, l'Ordre et la Raison, 12⁰ XXIII-438 p. 1927, d) La Valeur de la Loi, 8⁰ XII-286, 1928 Paris, Sirey, Suminėtasai prof. G. Renard'o labai aiškus kategoriškas pasisakymas teisės, valstybės ir įstatymo santykių koncepcijos klausimu yra labai reikšmingas, nes liečia pagrindingiausią ir opiausią klausimą. Tolygių pasakymų turime gana daug dabartiniu laiku, kai įvyko teisės verčių pervertinimas ir paaiškėjo pozityvizmo pagrindų ir jo sukurtos teisės silpnumas.

Papildydamas prof. G. Renard'o pažiūras ir išryškindamas autoriteto principą Lyon'o univ. prof. juristas Auguste Rivet rašo: „Nėr klaidingesnio dalyko kaip ieškoti autoriteto principo ir šaltinio ne Dievuje, bet žmoguje; nėr klaidingesnio dalyko kaip laikyti įstatymą ne proto išraiška, bet išraiška bendros kolektyvinės valios žmonių, kurie galutinai ir be jokios apeliacijos į kitą autoritetą sprendžia tai, kas laikytina teisinga ar neteisinga... Pagrindinė konstitucijos lėmėjų 1789 m. klaida buvo ta, kad jie manė, jog viskas eina iš žmogaus ir grįžta į žmogų, visai nepai-

sant jokio dieviškojo įstatymo; logiškoji tokios sistemos išdava buvo politinis ir socialinis ateizmas" (jo str. „La garantie des libertés individuelles et le problème d' une Cour suprême" savaitrašt. „La Documentation Catholique" t. 34, col. 847, nr. 770 iš 1935. XI. 16. Paris, Bonne Presse).

Nevykęs teisės ar valstybės supratimas veda į visuomeninio gyvenimo klampynes, iš kurių sunku išbristi. Valstybei yra svarbu teisės politikoje rasti kelią, kuriuo einant būtų lengva pasisaugoti klampynių. Tokį kelią nurodo München'o univ. prof. K. Petraschek, kuris viename savo veikalų taip rašo: „Kelias mums atrodo aiškiai pažymėtas, kuriuo reikia eiti, jei norima tautose išlaikyti nesuklastotą teisės supratimą, valstybinę visų šalių teisę apsaugoti nuo susmukimo. Čia pirmas reikalavimas skamba: atgal prie prigimtinės teisės! Kadangi tačiau Bažnyčia, vienatinė, išvedė prigimtinę teisę iš valstybinio teisės pozityvizmo tvano į geresnę ateitį, tad atgal prie bažnytinės teisės! Prie tos teisės, kuri rodo nuolatinę daugiau kaip tūkstantį metų trunkančią plėtotę, vykstančią ant nepajudinamo ir nepajudinto prigimtinės teisės ir krikščioniškosios tiesos pagrindo" (jo veik. „System der Rechtsphilosophie" 392 p. 1932, Freiburg i. Br. Herder).

Jeigu teisės kūryboje nepaisoma prigimtinės teisės, kuri galų gale atsiremia į Dievą, tai valstybės gyvenime prieinama labai liūdnų pasėkų: vietoje išmintingiausiojo Dievo tvarkos atsistoja riklaus žmogaus valia ar net žiauriausia prievarta. Visai teisingai šiuo klausimu taip atsiliepia Lublin'o univ. prof. juristas Ign. Czuma: „Kai valstybė nepripažįsta Dievo teisės, jei ji negali remtis Dievo teise, kadangi ji pati to nenori, tada ji turi remtis įrodymu ir tvirtybe to, kas jai palieka, t. y. jėgos ir prievartos.., Teisė yra viskas, ką valstybė duoda, nepareinamai nuo turinio nuo moralinės vertės... Žengianti sekuliarizacija, valstybės ir teisės supasaulėjimas verčia tvarkos ir valdžios pagrindo ieškoti valioje — valioje žmonių, valioje parlamento, valioje diktatoriaus" (kolekt. veik. „Bolszewizm" 92 p. 1938, Lublin, universitet).

3.— Išvengti klaidingų ir pražūtingų pažiūrų į teisę tegalima susidarius kritišką ir pamatuotą pažiūrą į valstybę. Šiuo klausimu išėjimo taškas yra asmuo ar asmenys. Asmuo yra pagrindinė realybė. Kol pats asmuo aprūpina savo visus medžiaginius ir dvasinius reikalus, tol valstybė jam nereikalinga. Tokia asmens padėtis tegali būti pradžioje. Asmuo, norėdamas bent kiek pakilti kultūroje, tuojau yra reikalingas valstybės paramos. Valstybė yra institucija, kuri savo paskirtimi turi padėti asmenims tuo-

se dalykuose, kurių patys vieni negali laimėti. Taigi valstybės tikslas yra asmenys; jiems padėti žmoniškąjį gyvenimą gyventi, gyvenimo tikslus pasiekti, kitaip sakant, bendroji, ar viešoji žmonių gerovė. Bet, kitą vertus, kad valstybė galėtų susikurti, veikti yra reikalinga, kad asmenys atliktų prievoles savo valstybei, būtent, klusnumo, medžiaginės paramos, darbų. Tuo būdu susidaro tarp asmens ir valstybės abipusės teisės ir prievolės. Šios pažiūros į santykius tarp asmens ir valstybės, svarstant visuomeninio gyvenimo kilmę, yra priimtinos visiems, kurie pripažįsta prigimtinę teisę. Pav., Bruxelles'o prof. J. Leclercq savo kapitaliniame 4 tomų veikale apie prigimtinę teisę štai ką sako: „Visuomenė yra sukurta žmogui, ne žmogus visuomenei. Nieko ant žemės nėra viršesnio už žmogų ir žmogus yra viršesnis už viską. Vien Dievas yra viršesnis už žmogų" (jo veik. „Leçons de droit naturel" II éd. t. I, 329. Namur, Wesmael Charlier, 1934). Kitoje vietoje vėl prof. J. Leclercq sako: „individas yra valstybės tikslas, bet valstybė nėra individo tikslas; ji yra individui tik priemonė" (op. cit. II éd. t. II, p. 11). Panašias pažiūras išreiškia ir Louvain'o univ. prof. J. Dabin sakydamas: „Be individų politinė bendruomenė (kaip bet kuris kolektyvas) neturi atskiros būties, nei fizinės, nei moralinės. Irgi negincytina, kad ši bendruomenė, kuri neturi atskiros būties, nėra tikslas savyje, bet kad ji skirta tarnauti individams, visiems individams, kurie ją sudaro, o ne atvirkščiai" (jo veik. „La philosophie de l'ordre juridique positif" 334-5 p. 1929, Paris, Sirey).

Tik komunistinėje ir visokių atšešėlių socialistinėje santvarkoje žmogus pavergiams bendruomenei, virsta jos aklu įrankiu ar mechanišku rateliu, bet tokiose santvarkose Dievas nepripažįstamas, ten žmogus jau nebeturįs antprigimtinio tikslo, todėl ir pavergiamas bendruomenei. Komunistai ir socialistai kalba apie asmens teises tol, kol jie gyvena ir veikia nesocialistinėje valstybėje; kur jau nuosekliai įgyvendinta komunistinė valstybė, ten jau nebėr kalbos apie asmens teises, kurios figuruoja visose kultūringose konstitucijose.

4. — Valstybė turi tarnauti bendrajai, arba viešajai, visų savo piliečių gerovei. Kaip suprasti viešoji gerovė, kas ji? Štai kaip ją nusako Lille'o univ. prof. J.-T. Delos: „Politinėse bendruomenėse (valstybėje) kas yra bendroji gerovė?... Mano supratimu, tai iš atžvilgio į asmenį — ne į valstybę, kolektyvą ar rasę — aptariama bendroji gerovė. Gerovė kieno? Žmonių. Bendroji kam? Žmonėms, kurie sudaro bendruomenę. — Kas kad ji gali

būti, jei ne visuma socialinių santykių, būtinų visiškam žmogaus, individualinės asmenybės išsiplėtojimui? Ji apima visus santykius — ekonominius, intelektinius, dorinius, tautinius ir tarptautinius —, harmoniškai suorganizuotus, be kurių žmogus nesiplėtotų arba negyventų jam tinkamu gyvenimu. Ši suorganizuota, sutvarkyta visuma yra jam gerovė, būtina gerovė — bendroji gerovė, nes ji yra vaisius visų, ji tarnauja visiems" (kolekt. veik. „Le but du droit" 161 p. 1938, Paris, Sirey). Šią be galo svarbią bendrosios gerovės sąvoką, sudarančią valstybės tikslą ir valstybės teisių bei pareigų pagrindą, papildo savo plačiu nusakymu Louvain'o juristas prof. J. Dabin: „Bendroji gerovė, tikresne prasme, yra tobulinimo priemonių visuma, kurią politiškai organizuota visuomenė turi uždavinį parūpinti žmonėms ir kuri sudaro bendrą tėvoniją bei rezervuarą „bendrumų" (bendroji žmonių gerovė): taikos, moralumo ir saugumo atmosfera, reikalinga privatinės ir viešosios veiklos pasisekimui; sustiprinimas ir globa naturalinių kadrų, kurie palaiko ir drausmina individų pastangas, kaip antai šeima, profesinė korporacija; sukūrimas visų ir kiekvieno naudai tam tikrų pažangos priemonių, kurias tegali pagaminti kolektyvi jėga (susisiekimo kelių, mokymo ir taupymo įstaigų); pagaliau, koordinavimas asmeninės ir viešosios veiklos, kuri skirta harmoningai patenkinti visus teisėtus bendruomenės narių reikalus. Ir visa tai sudaro tikrąja prasme bendrąją gerovę, kuriai yra subordinuoti, kaip jų tikslui, pati bendruomenė ir visi jos veikėjai" (jo veik. „La philosophie de l'ordre juridique positif" 160 p.).

Valstybės tikslą, arba bendrąją gerovę, gan tiksliai, aiškiai ir suglaustai išreiškia Romos Gregorianos univ. prof. J. N. Güenechea sakydamas: „Tiesioginis ir esminis valstybės siektinas tikslas yra: 1) viešoji gerovė, 2) laikinoji gerovė, 3) suderinta su dorove ir teisės sustiprinta, 4) ir palenkta galutiniam žmogaus tikslui" (jo veik. „Principia iuris politici", vol. I, p. 122, Roma, univ. Gregoriana, 1938).

Vadinasi, labai svarbu teisingoje valstybės koncepcijoje nepamiršti, kad valstybės tikslu yra žmonės, taigi ir atskiras žmogus, su jo paskirtimi ir tikslais. Šitą pažiūrą įdomiai pabrėžia Sorbonos juristas prof. L. Le Fur: „Socialiniuose moksluose, kaip ir fizinio gyvenimo moksluose, tai žmogus sudaro vienetą. Kaip sako p. de La Pradelle: „Galų gale, žmogus yra bendras visų juridinių institucijų vardiklis; jisai yra valstybės esimo pagrindas" (kolekt. veik. „Le But du Droit" 8 p.).

5.— Kadangi valstybė yra sukurta pagelbėti žmonėms tuose dalykuose, kuriuose jie patys vieni būtų bejėgiai apsirūpinti, todėl valstybė turi teisę ir prievolę įsiterpti tiek, kiek žmonės reikalingi jos pagalbos, bet neturi teisės paglemžti tai, kas yra pačių piliečių pajėgose. Šitą socialinės filosofijos principą teisingai išreiškia pop. Pijus XI enc. „Quadragesimo anno“ sakydamas: „Negali būti abejonės, kad nevalia keisti ar laužyti šio taip svarbaus socialinės filosofijos principo: kaip neleistina atimti iš asmenų ir pavesti bendruomenei tų atribucijų, kurias jie gali savo iniciatyva ir jėgomis atlikti, taip lygiai būtų neteisybė ir drauge labai žalingu būdu socialinės tvarkos drumstimas, jei būtų žemesnės eilės susigrupavimams atimamos funkcijos, kurias tie susigrupavimai patys gali atlikti, ir pavedamos platesniems ir aukštesnio rango kolektyvams“ („Acta Apostolicae Sedis“, vol. XXIII, p. 203, Vatikano, 1931).

Valstybės veikimui, kaip žinome, vadovauja valdžia. Kyla klausimas, kaip toli siekia jos kompetencija? Be abejo, taip toli, kiek reikalauja jau minėtasai valstybės tikslas.

Valstybės valdžios santykiai su piliečiais turi remtis, visų pirma, teisybe, šiuo pagrindiniu socialinės etikos principu. Teisybė įpareigoja abi santykių šalis. Jos esmė yra tame, kad kiekvienam būtų atiduota tas, kas jam priklauso. Be to, visa valstybės institucija yra sukurta ant socialinės etikos pagrindo, todėl valstybei nevalia prasilenkti su socialinės etikos ir net visos etikos reikalavimais. Mat, etika normuoja žmogaus tikslus ir veikimą, o valstybė yra sukurta žmonių reikalams tenkinti. Teisingai šiais klausimais rašo Lublino prof. I. Czuma: „Valstybė... nėr suvereni moralinėje srityje, kadangi bendroji moralinė tvarka turi savyje valstybei bendras normas, varžančias, apribojančias. Valstybė nėra morališkai savarankiška, kadangi savo gyvavimo, savo įgaliojimų taisykles ima iš aukštesnės už save moralinės tvarkos... Valstybė neegzistuoja pati sau. Jos esimas yra pateisintas tuo pačiu moraliniu dėsniu, kuris ją apriboja,o apriboja dėliai kitų svarių priežasčių. Valstybė atsiranda ir gyvuoja žmogui, jo aukštam gyvenimo laipsniui... Valstybė pirmoje vietoje stato moralines, dvasines vertybes, tik po jų medžiagines, daiktines... Dvasinių vertybių srityje žmogaus asmens ir jo amžinos paskirties vertybė turi todėl turėti savo tinkamą vietą valstybės gyvenimo sistemoje“ kolekt. veik. „Bolszewizm“ 86 p.).

6.— Valstybė kuria pozityvinę teisę. Kaip šią pastarąją nusakyti? Lauvain'o prof. J. Dabin taip ją charakterizuoja: „Pozi-

tyvinė teisė yra visuma (daugiau ar mažiau nuosekli, daugiau ar mažiau atbaigta) viešosios valdžios iš anksto paskelbtų elgesio normų, susietų su pačios valdžios pramatyta ir suorganizuota išorinės prievartos sankcija (viešoji prievarta) su tikslu realizuoti žmonių santykiuose tam tikrą tvarką — sakykime tuojau: pačią tinkiamiausią bendrajai gerovei tvarką" (jo veik. „La philosophie de l'ordre juridique positif" 34—5 p. 1929).

Kad pozityvinė valstybės teisė būtų tinkamai suformuota ir galiotų, reikalingos tam tikros sąlygos. Visų pirma. Ji negali prieštarauti prigimtinei teisei nei pozityvinei dieviškajai teisei. Antrą. Ji turi būti tinkama pasiekti bendrajai gerovei. Trečia. Ji negali peržengti įstatymų leidėjų kompetencijos. Ketvirta. Turi būti galima ją įgyvendinti ne tik fiziškai, bet ir morališkai. Penkta. Piliečių prievolės turi būti paskirstytos pagal proporcingos teisybės reikalavimus. Jei pozityvinė teisė, pav., prieštarautų prigimtinei teisei, ji prarastų teisės charakterį, kaip tai teisingai pastebi München'o prof. K. Petraschek: „pozityvinė žmonių teisė, kuri aiškiai prieštarauja prigimtinei teisei, ištikrųjų nebėra jokia teisė" (jo veik. „System der Rechtsphilosophie" 356 p. 1932, Freiburg i. Br. Herder). Jei pozityvinė teisė nepaiso reikiamų sąlygų, ji patampa smurto priemone, kuri, aišku, skaudžiai pažeidžia visuomeninio gyvenimo santykius. Smurto dvasią teisingai peikia kard. A. Ratti, Milano arkivyskupas savo gan. laiške 1921 m., kuriame be ko kito sakoma: „Mes prisaikdiname visus inteligentiškus ir garbingus žmones pašalinti iš ekonominių ir politinių diskusijų visokią prievartos ir priespaudos dvasią. Tai yra patirties pamoka, kad prievarta iššaukia prievartą ir kad šie konfliktai mažina įstatymo ir autoriteto, tvarkos sargų prestižą ir tuo pat laiku ruošia kovas tarp to pačio krašto brolių ir sūnų" (imta iš Paryžiaus kat. univ. prof. L. Lallement: „Principes catholiques d'action civique" 125 p. 1935, Paris, Desclée de Brouwers).

7. — Kad valstybė savo veikimu ir įstatymais nepažeistų teisybės, pasiektų jai skirtąjį tikslą, yra reikalinga nustatyti valstybės santykis su tauta. Kas tauta, kas sudaro tautybės žymes? Klausimas gan painus. Gal tiksliausias bus pasakymas, kad tautybė yra kompleksas, sudarytas iš tokių žymių: bendros kilmės bendros kalbos, bendros istorijos, bendros dvasios, bendros kultūros. Bet šiam kompleksui ne kiekviena iš sakytųjų žymių yra būtina. Pav., šveicarai save laiko viena tauta, nors jų kalba nevienoda. Yra ir kitokių tautybės nusakymų, tik jau rasė, kraujas tai

negali būti laikomas būtina tautos žyme. Rasių klausimo didelis žinovas Erwin Baur (veik. Baur-Fischer-Lenz: Menschliche Erblehre, I Bd, 81 p. IV Aufl. 1936, München) sako: „Reikia griežčiausiai pabrėžti, kad tas, kas tam tikrai tautai, antai vokiečiams ar anglams ar prancūzams, yra bendra, kas tautą jungia, nėra «rasė», bet pirmoje eilėje yra bendra kalba ir kultūra. Rasių skirtumai, kaip skirtumai tarp suminėtųjų tautų, yra tik reliatyvūs skirtumai, kadangi mišinio kiekio santykiams esant įvairiems įvairiose tautose, vienoje tautoje yra gausingesni šie rasių sudėties elementai, kitoje—kiti. Bet irgi antropologinės tautų ribos, šiąja prasme, visai nesupuola su kalbų ribomis" (Citata imta iš Berlyno univ. prof. W. Sombart'o „Vom Menschen, ein Versuch der geistwissenschaftlichen Antropologie" 179 p. 1938, Berlin, Buchholz). Patsai prof. W. Sombart apie Vokietijos gyventojus sako: „Vokietijos gyventojai rasės atžvilgiu yra tautų mišinio tipas (ib. 172 p.).

Dar įdomu atkreipti dėmesys, kaip šveicaras nusako tautą. Šveicarijos Friburgo univ. prof. A. Favre, juristas, taip rašo: „Šis socialinis vienetas, kurį chakterizuoja bendri mąstymo ir išraiškos būdai, tradicijos, tikėjimas, papročiai, atskiros institucijos, kuris stiprina dalyvavimą tuose pat prisiminimuose ir susirūpinimuose patirtais pavojais ir atliktinais uždaviniais, yra tauta" (žurn. „Schweizerische Rundschau" 38 Jahrg. 1938/39, Heft 9, p. 656, Einsiedeln, Benzingerverlag).

Turint galvoje, kad dabartiniais laikais nėra grynos rasės žmonių, darosi aišku, kad tautos sąvoka negali būti atremta į rasę. Mat, be kilmės yra dar daug kitų veiksnių, kurie daugiau nulemia tautą, negu kilmė pagal rasę ar kraują. Kiekviena tauta nori save išlaikyti, plėtoti, tobulinti. Jeigu tauta susilaukia savos valstybės, kurioje, aišku, savo tikslus gali lengviau ir geriau gyvendinti, tada ji jaučiasi daugiausia patenkinta. Todėl ir pastebime tautų istorijoje didžiausias tautų pastangas sudaryti savo tautines valstybes. Bet ir šiuo atveju, tautai sukūrus savą valstybę, tenka valstybei skaitytis su faktu, kuris mūsų laikais visuotinis, kad nėra nei vienos valstybės, kurioje visi gyventojai būtų tos pačios tautybės ir nebūtų joje žymios kitataučių dalies Tas ir verčia kiekvieną valstybę respektuoti savo piliečius kitataučius. Pilietybės teises paneigti valstybės gyventojams vien tuo pretekstu, kai jie yra kitataučiai, būtų tikra neteisybė ir prieštaravimas dabartiniam kultūriniam gyvenimui ir bendravimui pasaulyje. Šitą pažiūrą remia savo svariu autoritetu Romos univ.

juridinio fakulteto dekanas prof. G. Del Vecchio, kai jisai sako „Pragaištingiausia visų vadinamų demokratinių sistemų klaida yra manyti, kad valstybėje viskas gali būti objektu svarstymų ir sprendimų, įsigaliojančių bet kokia balsų diduma. Deja, pastebimas nesveikas linkimas pas didumas paaukoti mažumas taip, kaip galingiausieji turi linkimą prispausti silpnesnius; bet priešais tokią tendenciją stoja teisė. Ir kiekvieno žmogaus teisė yra lygiai šventa, kaip ir milijono kitų žmonių“ (jo veik „Justice Droit, Etat“ 351 p.).

8.— Esant sukurtai valstybei ir jai funkcionuojant, kyla klausimas jos santykių su asmenimis. Kas yra palaikytina: personalizmas ar etatizmas ar gal net totalizmas? Jau patsai valstybės įsikūrimas rodo, kad ji kuriama iš atžvilgio į asmenų reikalus, vadinasi, konkrečiai realybei, o ne kuriam išsvajotam abstraktui, kuris neigtų konkrečios realybės reikalus. Visai teisingai pasisako už personalizmą prieš etatizmą Madrido univ. prof. L. Recasans: „Kyla klausimas, kurios yra aukščiausios vertės: tos, kurios yra realizuojamos individe, ar tos, kurios yra kolektyvinėje būtyje? Trumpai sakant, ar valstybė yra priemonė palengvinti įgyvendinimui verčių, kurios įkūnytos individe — jos būtų aukščiausios vertės (personalizmas ar humanizmas), ar gal priešingai, individas yra tik priemonė, neturinti nepriklausomos ir aukščiausios vertės, tarnyboje aukštesnių tikslų, kurie tebūtų realizuojami valstybėje (transpersonalizmas ar politinis universalizmas)... Aš stoju be jokio svyravimo už personalistinę įdėją“ (kolekt. veik. „Le But du Droit“ 130 p. 1938).

Jei etatizmas negali imti viršaus ant personalizmo, tai juoba totalizmas, kuris nori viską paglemžti, atimti iniciatyvą iš asmenų, viską griežčiausiu būdų centralizuoti, viską suvesti į pasišovusio vado nuožiurą. Totalizmas gali vieną kurią valstybės gyvenimo sritį sustiprinti, bet už tat labai nukenčia kitos, suardoma gyvenimo harmonija, valstybės pusiausvira pranyksta, nesveikos kritikos nei charakterio tiesumo nebėra, melagingas pataikavimas ir karjerizmas vešliai tarpsta, atsiranda padėtis, kurios atskirus momentus įžvalgus poetas satiriškai taip nusako: „Visuos kampuos pasauly perėjūnai apstūs“, „kaip lengva laidžioti su jiešmu tarp beginklių“, „už bambą aukštėliau nelemta pagalvoti“, o galų gale „trupa daug stabų kilotų ir kamšytų“ (Faustas Kirša: Pelenai, II knyga, 57-58 p, 1938, Kaunas).

9.— Valstybinis totalizmas, pasisavindamas sau sritis, kurios jam nepriklauso, sueina į konfliktą su religija. Mat, apreikšto-

sios religijos atstovai turi griežtai laikytis doktrinos ir normų kurios Dievo apreiškimo yra nurodytos. Dievo apreiškimas yra privalomas visiems net ir diktatoriams su totalistiniais tikslais, Kilęs konfliktas visiems žalingas, net ir pačiai valstybei. Juk aišku. Religija reikalauja doros, dora reikalauja tiesumo, sąžiningumo, darbštumo, teisingumo, blaivumo, susidrausminimo, tai vis dorybės, kurios kelia piliečių vertę ir valstybės gerovę. Neveltui didelės išminties valstybės vyrai laikė tikybą kertiniu valstybės akmeniu. Apie prezidentą Vašingtoną taip rašoma: „Štai Prezidentas Vašingtonas atsisveikinimo kalboje įspėjo savo viengenčius, kad tikyba yra kertinis valstybės akmuo; be tikybos doros negalima laukti; ir be tikybos pilnutinis mokslas neįmanomas" (V. Matelis: str. „Amerikos mokykla" žurn. „Tiesos Kelias" 1936 m. Nr. 11 p. 665. Kaunas).

Ekonomistai irgi pripažįsta, kad valstybėje viešojo ūkio reikalų tvarkymas pareina ir nuo pasaulėžiūros, taigi ir nuo religijos. Šiuo klausimu štai kaip prof. Vl. Jurgutis išsitaria: „Viešojo ūkio žygius nulemia ne tiek pelno išskaičiavimai, kiek politikos ir pasaulėžiūros reikalai... Paprastai, viešieji, viešomis lėšomis tenkintini, reikalai nustatomi ne kuriais nors atitrauktais grynai etiniais, socialiniais ir net ne ekonominiais sumetimais, bet dažniausiai politiniais, tam tikra pasaulėžiūra pagrįstais išskaičiavimais" (jo veik. „Finansų mokslo pagrindai" 156-7 p. 1938, Kaunas).

Drauge su valstybės vyrais, ekonomistais ir Kat. Bažnyčia pasisako apie artimą sąryšį tarp religijos ir valstybės gyvenimo. Štai, pav., pop. Pijus XI rašte Amerikos Jungt. Valstybių Episkopatui Vašingtono Kat. Universiteto 50 metų jubiliejaus proga rašo: „Kadangi pilietmokslis, sociologija ir ekonomika yra susieta su individine ir kolektyvine žmonių gerove, todėl tie mokslai negali išvengti filosofinio ir religinio pasvarstymo apie žmogaus kilmę, prigimtį ir paskirtį. Jei šie mokslai, ignoruos Dievą, jie negali tikėtis visiškai suprasti kūrinio, kuris yra Dievo sukurtas į savo paveikslą ir panašumą" (Citata imta iš mėnr. „Catholic Action" vol. XX, nr. 12, p. 10, 1938, Washington, D. C.).

Kad valstybė yra bejėgė išspręsti be religijos pagalbos kai kuriuos labai opius valstybinio gyvenimo klausimus, tai paliudija net ir totalistinės valstybės labai žymus pareigūnas Vokietijoje A. Rosenberg. Jisai Nürnberg'e nacionalsocialistų kongrese pasakė: „Bolševizmas yra pragaro filosofija. Toksai politiškai ir militariškai suorganizuotas sąmokslas, kuriam priklauso, nors ir su apgaulinga viltimi, milijonai desperatų, negali būti nugalėtas

vien su policija ir kariuomene... Bolševikų doktrina galės būti nugalėta vien tiktai nauju tikėjimu, to tikėjimo sukelta veikimo valia ir, pagaliau, pačio veikimo griežtumu" („L'Osservatore Romano" nr. 219 iš 1936. IX. 19).

Sakytieji sumetimai kelia aikštėn, kad valstybinis totalizmas yra nepamatuotas, nes parodo savo bejėgiškumą ir kelia amžiną konfliktą su religija, kuri, aišku, negali atsisakyti savo doktrinos ir normų, kilusių iš Dievo apreiškimo.

10.— Valstybė rūpinasi piliečių švietimu. Šitame darbe ji susiduria su tėvų teise auklėti ir mokyti savo vaikus. Ir kyla klausimas, kas čia turi didesnę teisę auklėti, juos mokyti pageidaujama kryptimi, tėvai ar valstybė. Patys gyvenimo faktai parodo, kad vaikų atsiradimas pasaulyje daug daugiau pareina nuo tėvų, negu nuo valstybės valdžios. Panašiai vaikų išlaikymas ir aprūpinimas. Vaikas iš pat pradžių mokosi tėvų kalbos ir tėvų tikybos. Visa tai turint prieš akis, yra visai naturalu, kad ir valstybės teikiamas mokymas ir auklėjimas turi eiti tėvų tautybės ir tikybos gairėmis. Tėvo teisė eina iš prigimtinės teisės, ne iš valstybės pozityvinės teisės. Tokią pažiūrą remia ir Paryžiaus prof. L. Le Fur: „Kai šeimos tėvas sako, kad jisai turi „teisę" — išskyrus piktnaudojimą — auklėti savo vaikus pagal savo supratą prievolę, jisai turi prieš akis teisę, einančią iš dalykų prigimties, iš savo tėviškumo, bet ne pozityvinę teisę, prieš kurią jisai kartais protestuoja" (kolekt. veik. „Le But du Droit" 172 p. 1938, Paris). Tolygaus nusistatymo laikosi ir Kat. Bažnyčia. Pav., Londono kard. Hinsley kat. akcijos susirinkime, dalyvaujant higienos ministeriui Elliot, priminė tiems, kurie vadovauja tautoms, kad jie neliestų šeimos teisių ir tarp kitų dalykų pasakė visai aiškiai: „Šeima yra pirmesnė, negu valstybė, kuri egzistuoja vien todėl kad egzistuoja šeima. Vaikai turi priklausyti tėvams" (L'Osservatore Romano" Nr. 131 iš 1938. VI. 6/7).

11.— Vienas didžiausių uždavinių valstybei yra patikrinti saugumas piliečiams, jų gyvybei bei asmeniui, turtui, teisėms. Iš to eina bendra taika ir ramybė. Be jų piliečio gyvenimas gali pasidaryti be galo skaudus. Lille'o univ. juristas J.- T. Delos taip nusako saugumą: „Plačiausia prasme imamas saugumas yra garantija, duota individui, kad jo asmuo, turtai ir teisės nebus sauvalės atakų objektu ir, jei tokios pasitaikytų, globa ir atitaisymas jam bus bendruomenės patikrinti. Kitais žodžiais sakant, tasai (individas valstybėje, valstybė tarptautinėje bendruomenėje) yra saugus, kuris turi patikrinimą, kad jo padėtis nebus pakeista ki-

tu būdu, negu bendruomeninėmis procedūromis, todėl taisyklingomis — sutinkančiomis su taisykle — ir teisėtomis, vadinasi, suderintomis su įstatymu.

Deja, Vokietijos rasistai nepatikrino saugumo: katalikai tėvai nuskriausti, kad jiems atėmė katalikiškas mokyklas, kurias dideliu pasiaukojimu buvo sukūrę; nuskriausti katalikai, kad jiems sunaikino katalikiškas organizacijas, kurias jie kūrė per ištisus dešimtmečius, kad konfiskavo organizacijų turtą ir būstines; nuskriausti katalikai, kad jiems sunaikino katalikiškąją spaudą, o tuo tarpu katalikybės priešai visais frontais juos gali pulti; nuskriausti žydai, kad jiems pereitųjų metų rudenį sudegino sinagogas, konfiskavo turtą, atėmė teises; tas smurtas daug pakenkė nacionalsocializmo vardui užsienyje. O juk buvo žydų, kurie gyvendami Vokietijoje, lyg tikriausi vokiečiai visas savo proto jėgas buvo atidavę mokslui, rašė mokslo veikalus vokiškai, kėlė Vokietijos mokslinę garbę, pav., psichologas William Stern. Kas nusikalto, tas teisingai gali būti baudžiamas, bet ne fantazijos išrastasai nearijus, prikergiamas žydams.

12.— Dabartiniais laikais valstybė negali neturėti santykių su kitomis valstybėmis, bent kaimyninėmis. Iš čia atsiranda paktai, sutartys. Dažnai girdimas šūkis „pacta servanda sunt“ yra išraiška pagrindinės tiesos ir teisybės. Sutartyse privalu žiūrėti tiek sutarties turinio, tiek duotojo žodžio laikymo. Taip žiūri į dalyką ir juristai. Romos juristas prof. G. Del Vecchio rašo: „Aišku, paktų arba sutarčių privalomos vertės principas negali būti atremtas į paprastą valios pareiškimo faktą, koks bebūtų turinys, bet valia logiškai imant, yra pareikšta pirmiau, negu privalomoji vertė atsiranda; ši tegali būti išvesta iš transcendentinio svarstymo, kuris, be pačio fakto, pakyla net iki grynos deontologijos“ (jo veik. „Justice, Droit, Etat“ 356 p. 1938, Paris). Ir pop. Pijus XII š. m. Velykų pamoksle, kalbėdamas apie taiką, nusiskundė, kad ją ardo tarptautinių sutarčių nelaikymas, pasitikėjimo praradimas. Jisai ten kalbėjo: „Kaip galima džiaugtis taika, jeigu dažnai net tarp valstybių trūksta to tarpusavio susipratimo, kuris vienas tegali padrąsinti ir versti tautas eiti šviesiu civilizacijos pažangos keliu, jeigu iškilmingai sankcionuoti paktai ir duotasai žodis prarado tą tikrumą ir vertę, kurios yra būtinas pagrindas tarpusavio pasitikėjimo, be kurio taip pageidaujamas medžiaginis ir moralinis nusiginklavimas tampa diena iš dienos vis mažiau galimas įgyvendinti“ („Acta Apostolicae Sedis“ vol. XXXI, p. 149 iš 1939. IV. 24 d. Vaticano).

Mūsų laikais smarkiai patobulėjus susisiekimo priemonėms ir tuo būdu labai sustiprėjus tarptautiniam bendravimui, izoliuotos valstybės gyvavimas pasidarė nebeįmanomas. Bendraujant yra daug reikalų ir atsiranda konfliktų. Juos spręsti tarpusaviu valstybių karu, kad ir anksčiau išsėmus tarpusavio aiškinimosi priemones, vis tiek yra be galo žiaurus dalykas, beprasmis naikinimas dideliu darbu ir pasiaukojimu sukrautų turtų, reikalingų kultūriniam gyvenimui. Šių minčių vedinas, jau filosofas Leibniz († 1716) kadaise projektavo sukurti tarptautinę organizaciją tarptautiniams ginčams spręsti. Kai 1919 m. įsikūrė Tautų Sąjunga, ji galėjo tik pradžiuginti tarptautinės taikos mylėtojus, kurie gerai suprato agresyvaus karo beprasmę. Mat, atsirado priemonė karingų valdovų apetitams tramdyti, mažesniųjų valstybių balsui išgirsti. Tiesa, toksai milžiniškas bandymas ne visiems galingiems patiko, turi daug trūkumų, bet Tautų Sąjuugos ir Tarptautinio Tribunolo principas visai teisingas, palaikytinas, nors pačios tų organizacijų formos yra reformuotinos ir tobulintinos. Ir teisės filosofijos atstovams ne kitaip dalykas atrodo. Romos juristas prof. G. Del Vecchio rašo: „Tolimesnė išvada, kuri eina iš suminėtųjų principų, yra ta, kad valstybė savo protingoje santvarkoje yra priversta pripažinti kitų valstybių esimą, lygiai kaip ir pati gali reikalauti būti pripažinta. Idealinis visų esybių susibėgimas į bendrą centrą, t. y. į visuotinę ir kosmopolitinę žmonijos giminės bendruomenę, yra pagrindinis proto postulatas, kaip išvada iš pagrindinio teisybės įstatymo, iš kurio eina būtinas santykis tarp individo bei individo ir tarp individų bei valstybės“ (jo veik. „Justice, Droit, Etat“ 355 p. 1938. Paris). Kai kuriuos momentus dar ryškiau nusako Montpellier'o univ. prof. juristas G. Morin: „Valstybė kuria, kaip iš savęs, visiems privalomas teisės normas. Tada valstybė pasireiškia kaip juridinių normų kūrimo centras. — Bet realybė mums nurodo kitus panašios prigimties centrus: šalia valstybės yra Kat. Bažnyčia; aukščiau valstybės yra Tautų Sąjunga; žemiau valstybės yra korporacija“ (Citata imta iš G. Del Vecchio: „Justice, Droit, Etat“, 282 p. 1938, Paris).

13. — Valstybė gyvenimo eigos yra verčiama skaitytis su kitomis valstybėmis. Panašiai jinai turi skaitytis ir su Kat. Bažnyčia, kuri yra tikybinė organizacija, įkurta visoms kartoms ir visiems laikams ne žmonių, ne šios žemės valdovų malone ar nuožiūra, bet pačio Dievo, Kristaus. Bažnyčios esimas, tikslas, uždaviniai, priemonės, teisės eina iš prigimtinės teisės ir Dievo po-

zityvinio apreiškimo. Todėl pagal bažnytinę juridinę terminologiją, Kat. Bažnyčia yra juridinė, viešosios teisės, suvereninė, tobula (Cfr. Romos prof. A. Ottaviani: „Institutiones iuris publici ecclesiastici", II edit. I vol. 169—194 p. 1937, Vaticano).

Ne vien Bažnyčios juristai pripažįsta jai dvasinį suverenitetą, bet ir pasaulininkai juristai. Antai rašo Vienos univ. prof. A. Verdross: „Kai seniau Kat. Bažnyčia, kaip tarptautinės teisės subjektas, buvo ginčijama, dabar bendrai yra pripažinta, kad Kat. Bažnyčia, kaip visuma, yra tarptautinės teisės subjektas. — Faktiškai santykiai tarp valstybių ir Kat. Bažnyčios, kuriai atstovauja popiežius, tiesiog plėtojasi pagal tarptautinę teisę. — Kad Kat. Bažnyčia yra tarptautinės teisės subjektas, tas yra iškilmingai patvirtinta Laterano sutartimi su Italija 1929 m. vasario 11 d. (Trattato fra la Santa Sede e l'Italia). — Dvasinis Kat. Bažnyčios suverenitetas yra pripažintas ir įvairiuose konkordatuose, neseniai konkordate su Vokiečių reichu 1933. VII. 20. ir su Austrija 1933. VII. 5. Nuo Kat. Bažnyčios, kurios vyriausiu organu yra popiežius, kaip tarptautinės teisės subjekto, reikia skirti Vatikano miestas, kaip tarptautinės teisės subjektas" (jo veik. „Völkerrecht" 60—61 p. 1937, Berlin J. Springer). Ir kitas Europos juridinis autoritetas Sorbonos prof. L. Le Fur taip sako: „Katalikų Bažnyčia yra tikrai be galo svarbi savo tikinčiųjų skaičiumi didesniu, negu didžiausių valstybių, savo hierarchiška organizacija senesne ir tobulesne, negu daugelio valstybių. Teisėje ir socialiniame moksle jinai tad sujungia savyje būtinas sąlygas, kad būtų galima ją pripažinti juridiniu asmeniu ir suvereniniu asmeniu, kadangi ji nepriklauso jokios kitos valdžios. — Tikrovėje šis suverenitetas yra visai kitokios prigimties; priešingai suverenitetui valstybių, kurių prigimtis yra žemiškoji (temporelle) ir per tat iš principo susieta su apibrėžta teritorija, Apaštalų Sosto suverenitetas yra iš esmės dvasinis" (jo veik. „Précis de droit international public", III édit. 139—141 p. 1937, Paris, Dalloz).

Valstybei tenka susitikti su Kat. Bažnyčia toje pat teritorijoje, tų pačių žmonių reikalais. Taip, žmonės tie patys, bet reikalai skirtingi: žemiškieji ir dvasiniai. Tiesa, atsiranda kiek ir bendrų reikalų, kaip antai: santuoka, mokyklos, organizacijos, spauda, nuosavybės administravimas ir t.t., bet tie klausimai lygiai gerai gali būti išsprendžiami, kaip ir su kitomis valstybėmis. Juoba sutartinumas yra galimas, kad Bažnyčia žiūri į valstybę kaip į prigimtinės teisės remiamą instituciją, kiekvienam žmogui reikalingą.

Kat. Bažnyčia nedaro kliūčių įvairiems režimams egzistuoti, tik reikalauja, kad Dievo ir žmonių sąžinės teisės nebūtų pažeidžiamos. Šiuo klausimu, pav., štai kaip rašo pop. Pijus XI enc. „Dilectissima Nobis": „Visiems žinoma, kad Kat. Bažnyčia, kuri nepriskiria pirmenybės jokiai viešojo gyvenimo santvarkai, jei tik Dievo ir krikščioniškos sąžinės teisės yra apsaugotos, be jokios kliūties gali bendradarbiauti su visokiomis valstybėmis, ar jos karališko ar respublikoniško režimo laikosi ar jos, pagaliau, nuo aristokratų ar demokratų pareina" („Acta Apost. Sedis" vol. XXV, 262 p. 1933, Vaticano).

Kadangi Kat. Bažnyčia brangina prigimtinę teisę, tai jinai daro visas išvadas ir gina asmenų teises prieš visokius pasikėsinimus, vis tiek iš kur jie kiltų. Šį dalyką gerai nušviečia pop. Pijus XI savo rašte Amerikos Jungt. Valstybių vyskupams. Ten Jisai sako: „Vien krikščioniškasai mokslas, savo majestotiškame grynume, gali duoti pilną supratimą ir įtikinamus motyvus žmonių teisių ir laisvių klausimu, kadangi jisai vienas pripažįsta žmogaus asmenybės vertę ir garbingumą („dignity"): katalikas iš esmės yra kovotojas už žmonių teises ir tikros žmonių laisvės gynėjas; pačio Dievo vardu jisai kelia balsą prieš tokią socialinę filosofiją, kuri norėtų degraduoti žmogų iki bedvasio pėstininko nešvariame jėgos ir prestižo žaidime" (mėnr. „Catholic Action", vol. XX, Nr. 12, p. 10, Washington, D. C. 1928).

Kai Vokietijos nac. išsitarė, kad asmuo yra bereikšmis akivaizdoje tautinės bendruomenės, prieš tą užprotestavo pamoksle München'o kard. M. Faulhaber sakydamas: „Kiekvienas individas — buvo pasakyta — nieko nereiškia, palygintas su tautine bendruomene; individas esąs tiesiog svarstytinas vien iš atžvilgio į savo vertę, panaudojamą bendruomenei. Ir šiuo kartu, iš tiesų Bažnyčia, neneigdama bendruomenės teisių, pakyla ginti asmens nuosavią vertę ir nuosavią teisę" („L'Osservatore Romano" Nr. 269 iš 1938. XI. 19).

Įdomu paklausyti, ką sako šiuo reikalu pasaulyje žinomas fizikas, reliatyvybės teorijos kūrėjas, Albert Einstein, žydų tautybės, nuo nac. nukentėjęs. Laikraštyje „Alaska Catholic" randame A. Einstein'o pasisakymą: „Brangindamas laisvę, aš savo viltį laisvei ginti sudėjau į universitetus, gerai žinodamas, kad jie negalėjo būti neištikimi tiesai. Universitetai, priešingai, neatliko ar negalėjo atlikti savo misijos. — Nukreipiau dėmesį į spaudą. Autoritetingesni žurnalistai visada skelbdavo jų meilę laisvei. Bet pasikartojo tas pat dalykas. Pasitikėjau rašytojais. Moder-

nioji literatūra sakėsi esanti laisvės gynėja. Bet ir rašytojai tylėjo. — Tik Bažnyčia drąsiai stojo į gynimo kelią. Iki šiol aš neturėjau jokio specialinio pasitikėjimo Bažnyčia, bet dabar aš jaučiu jai didelę meilę ir didelę pagarbą, kadangi vien tik Bažnyčia turėjo drąsos ir patvarumo ginti intelektinę tiesą ir moralinę laisvę. Esu priverstas prisipažinti, kad dabar giriu be jokių rezervų, ką anksčiau niekinau" („L'Osservatore Romano" Nr. 82 iš 1939. IV. 7).

14. — Nac., kovodami prieš Kat. Bažnyčią ir katalikų kultūrinį veikimą, sugalvojo politinės katalikybės baubą, kad tuo būdu galėtų lengviau įgyvendinti savo totalizmą. Pop. Pijus XI savo kalboje Ispanijos tremtiniams 1936-IX-14 d. demaskavo šitokią taktiką ir nurodė jos pavojų pačiai valstybei: „Reikia tikrai ir aiškiai pasakyti, kad ten, kur kovojama su Bažnyčia ir su katalikų religija bei jos gera įtaka į individą, šeimą, mases, tai kovojama iš vien su griaunančiomis jėgomis jų labui ir tam pačiam pragaištingam rezultatui. Reikia taip pat pažymėti, kad ten, kur klastingais ir smurtiškais pasielgimais, dirbtiniu ir nenuoširdžiu darymu skirtumo tarp katalikų ir politinės religijos, sudaroma sunkumų, kliūčių ir trukdymų religijos ir Katalikų Bažnyčios pilnam veikimui ir įtakai, tuo pačiu palaikoma ir lengvinama tokia pat proporcija griaunamųjų jėgų žalingo darbo įtaka" (imta iš mėnr. „Tiesos Kelio" 1936 m. Nr. 10, pusl. 587).

Nac. vyriausybė sudarė konkordatą tarp Vokietijos ir Apaštalų Sosto. Vadinasi, žodis duotas. Garbė reikalauja, kad jisai būtų vykdomas. Str. 21 yra kalbama apie tikybos dėstymą, vadovėlius, inspektavimą. Ten sakoma: „Katalikų religijos mokymas pradinėse, profesinėse, progimnazijose ir vidurinėse mokyklose yra privalomas ir atliekamas pagal Kat. Bažnyčios doktriną... Vadovėliai religijos mokymui bus nustatyti susitarus su bažnytine vyresnybe. Bažnytinei vyresnybei bus galima, susižinojus su mokyklos vadovybe, patikrinti, ar religijos mokymas tikrai atliekamas pagal Bažnyčios reikalavimus". Str. 22 pasakyta: „Skiriant katalikų religijos mokytojus bus sutariama tarp vyskupo ir krašto vyriausybės"... Str. 23 garantuoja konfesines mokyklas: „Katalikų konfesinių mokyklų palaikymas ir naujų steigimas yra garantuotas"... Str. 31 organizacijų klausimu: „Tokios katalikų organizacijos ir sąjungos, kurios tarnauja išimtinai religiniams, grynai kultūriniams ir karitatyviniams tikslams ir, kaip tokios, pareina nuo bažnytinės vyresnybės, bus palaikomos su savo struk-

tūra ir veikimu" („Acta Apostol. Sedis" vol. XXV, p. 401—406. 1933. Vatikano). Kas iš šitų pažadų paliko?— Vien griuvėsiai. Seniau Bavarijoje buvo 5000 su kaupu konfesinių katalikų mokyklų. Ne taip seniai München'e ministeris Wagner pasigyrė savo nuopelnu, kad jau nei vienos konfesinės katalikų mokyklos Bavarijoje nebėra.

15.— Mūsų laikais kultūringų valstybių kontstitucijos turi nuostatą apie piliečių lygybę prieš įstatymus. Tai patsai teisybės reikalavimas. Skirstymas valstybės gyventojų į sūnus ir posūnius yra didelė neteisybė. Paskirstomoji teisybė reikalauja iš valdančiųjų, kad piliečių teisės ir prievolės būtų teisingai paskirstomos. Labai svarbu, kad paskirstomoji teisybė būtų tinkamai įsisąmoninta, kadangi, nelaimei, diktatūrų, totalizmo ir autoritetinių režimų gerbėjai daugiausia ją pažeidžia.

Louvain'o univ. prof. J. Dabin, nuodugnus valstybės pozityvinės teisės pagrindų žinovas, taip išsitaria apie paskirstomąją teisybę: „Nepakanka, kad valstybės uždedamos prievolės ir naštos (pavidalu kontribucijų, individinių teisių ir laisvių siaurinimų, komutatyvinės teisybės taisyklių modifikavimu) neperžengtų tam tikrų ribų (kokybiškai ir kiekybiškai); reikia, be to, kad šios prievolės, absoliučiai kiekvienam pakeliamos, būtų paskirstytos tarp piliečių pagal tam tikrą proporcijos normą, kurią moralistai vadina paskirstomąja teisybe, juristai ir publicistai pilietinės lygybės principu (arba piliečių lygybe prieš įstatymus). Toji pat norma tvarko irgi paskirstymą to, ką galima, plačiausia prasme imant, vadinti socialiniais laimėjimais (—benefices. M. R.) ir pirmybėmis (—avantages. M. R.): teisių globa, individinės laisvės ir interesai, visokių rūšių pagalbos ir subsidijos (dalyvavimas bendrosios gerovės realizavime) ir be to, galimybė apimti viešąsias funkcijas ir pareigas" (jo veik. „La philosophie de l'orde juridique positif" 702—3 p. 1929, Paris, Sirey).

Dominikonas tėvas A. J. Faidherbe, paskirstomosios teisybės specialistas, pagilina jos supratimą, plačiau nurodydamsa jos objektą: „Čia reikalinga nurodyti, kokie yra tie gėriai, tolimesnioji paskirstomosios teisybės medžiaga... Visuomenės ar kurios bendruomenės gėriai yra labai įvairūs. Vieni jųjų — viešosios prievolės ir funkcijos — yra nukreiptos į bendrąją valstybės ar svarstomsios bendruomenės gerovę;... bendrajai gerovei irgi priklauso piliečių reiškiama pagarba tiems, kurie užima svarbias vietas valstybėje, pagarba reiškiama tėvams, seniems,... Bet dar yra kitokių gėrių, kurie yra nukreipti į atskirų asmenų interesus, kaip

antai, atlyginimai nusipelniusiems asmenims arba valstybės pašalpos, teikiamos įvairiems piliečių reikalams: biudžetai įvairių ministerijų, kurios aprūpina viešąjį švietimą, mokslų ir meno pažangą, viešojo sveikatingumo rūpinimą, organizuojant higienos patarnavimus; finansinė pagalba, skiriama socialinių reformų realizavimui. Taip kad yra skaitlingų patarnavimų, kurie viešąją krašto gerovę paskirsto tarp atskirų asmenų. Tas pat bus, jei imsime ekonominio veikimo gaminių paskirstymą:... juos tarp piliečių paskirstyti įvairių patarnavimų ir viešosios naudos institucijų pavidalu" (jo veik. „La justice distributive" 108—9 p. 1934 Paris, Sirey).

Pagaliau, supratimą apie paskirstomąją teisybę papildo Paryžiaus kat. universiteto prof. L. Lallement pabrėžimu nusikaltimų bendrajai gerovei. Jisai sako: „Kaip galima nusidėti bendrajai gerovei? — 1) Nesirūpinant jai tarnauti, kai tuo tarpu esama visuomenės nariu. 2) Ir tas yra sunkesnis dalykas: nukreipiant jėgas, kurios turėtų tarnauti visuomenei, į pasipelnymą asmeniniams interesams su bendrosios gerovės skriauda. Taip «partijos politika» dažnai patampa tarnavimu partijos ir jos narių interesams arba net jų naudai, viešosios galybės ir tautinių resursų nukreipimu į šalį. Tas yra ypatingai skaudu, kai pasitaiko, kad tas ar tie, kurie laiko valstybės autoritetą, neteisingai nukreipia valdžią, kurią jie turi bendrajai gerovei, savo asmeninei naudai arba grupės, klasės, partijos naudai. 3) Nereikia pamiršti, kad nusidedama irgi bendrajai gerovei, ne prieš ją aukščiau statant asmenų interesus, bet nukreipiant visuomenę į klaidingą bendrąją gerovę, pav., į tam tikrą rūšį vienybės, kuri negerbia asmenų teisingos ir doros laisvės, arba į visiškai materialinį klestėjimą, kuris gniužina sielas, arba į valios kultivavimą galybei ir viešpatavimui, kuris nesiskaito su teisybės ir meilės prievolėmis iš atžvilgio į kitas tautas... 4) Pagaliau, tai yra nusidėjimas viešajai gerovei, jei kas mano jai tarnauti priemonėmis, kurios nėra tinkamos. Socialinei tvarkai esant, visų pirma teisybės tvarkai, kiekvienas neteisingas veiksmas viešuose santykiuose tuo pačiu yra antisocialinis, priešingas bendrajai gerovei" (jo veik. „Principes catholiques d'action civique" 49 p. 1935, Paris, Desclée).

Argi nacionalsocialistinis Vokietijos gyventojų skirstymas į piliečius ir pavaldinius, argi katalikų, protestantų ir žydų traktavimas atitinka paskirstomosios teisybės reikalavimus?

Turint prieš akis, kas buvo pozityviai pasakyta apie valstybę ir jos funkcionavimą, aiškėja, kad rasistinis ir totalistinis valstybės supratimas nesiderina su tarptautiniame forume priimtu ir moksliškai pamatuotu supratimu apie valstybę.

IX. Rasizmas ir pedagogika

Rasizmo šalininkai yra nusistatę sureformuoti visą žmonių gyvenimą pagal rasizmo reikalavimus, todėl tam tikslui pasiekti jie stengiasi visą švietimą ir auklėjimą suimti į savo rankas. Kitokius veiksnius bei įstaigas rasistai visomis jėgomis mėgina pašalinti nuo švietimo bei auklėjimo. Ypač saugo jaunimą nuo nerasistinių įtakų.

Visai pravartu susipažinti su rasizmo pedagoginėmis gairėmis bei jų pritaikymu.

Nac. vadas A. Hitleris savo veikale „Mein Kampf" mini ne vienoje vietoje Kūrėją. Iš konteksto pirmon galvon neatrodo, kad šitas terminas būtų vartojamas kitokia prasme, negu katalikuose.

Pagrindinis A. Hitler'io nusistatymas švietimo auklėjimo klausimu yra išreikštas šiuo pasakymu: „Tautinė valstybė, kaip tokia, turi nukreipti pirmoje eilėje visą savo auklėjimo darbą ne į gryno žinojimo įpumpavimą, bet į sveikiausių kūnų išauginimą. Tik antroje eilėje eina dvasinių gabumų lavinimas. Čia irgi priešakyje yra charakterio plėtotė, ypač valios ir pasiryžimo ugdymas, sujungtas su atsakomybės jausmo auklėjimu, ir tik galų gale eina moksliškasai lavinimas" („Mein Kampf" 452 p.). Iš šito pasakymo, visų pirma aiškėja, kad nac. pedagoginiame darbe svarbiausioji vertybė yra kūno sveikata, vadinasi, medžiaginė vertybė, antra, kad psichinėje srityje valios jėga yra svarbesnė už proto žinojimą, kitaip tariant, voluntarizmas eina pirmiau, yra svarbesnis negu intelektualizmas.

A. Hitleris akyliai pastebėjo, kad pasitikėjimas savimi yra labai svarbus veiksnys tiek asmens, tiek tautos gyvenime. Todėl pasitikėjimo savimi reikalą labai pabrėžia. Bet drauge prikergia naują dalyką, būtent, viršenybės ar pranašumo sąmonę prieš kitas tautas. A. Hitleris taip sako: „Pasitikėjimas savimi turi būti skiepijamas jaunam tautiečiui jau nuo pat vaikystės. Jo bendras auklėjimas ir lavinimas turi būti nukreiptas į tai, kad jisai įgytų įsitikinimą, jog jisai esąs pranašesnis už kitus. Jisai vėl turi per savo kūno jėgą ir vikrumą atgauti tikėjimą į visos savo tautos nenugalimumą" („Mein Kampf" 456 p.). Tautinės viršenybės

ar pranašumo sąmonė eina iš rasistinio įsitikinimo apie nordikų bei šiauriečių rasės viršenybę prieš kitas rases.

Pagal A. Hitlerio nuomonę, mokslas turįs tarnauti tautos didybei; visa pasaulio istorija ir kultūros istorija turinti būti mokoma atsižvelgiant į sakytąjį tautos reikalą. Šiuo klausimu A. Hitleris taip išsireiškia: „Irgi moksle turi tautinė valstybė matyti priemonę tautos didybei kelti. Ne tik pasaulio istorija, bet ir visa kultūros istorija turi būti dėstoma, pakankamai paisant sakytojo atžvilgio“ („Mein Kampf“, 473 p.).

Mokymo ir auklėjimo atbaigimas, pagal A. Hitlerį, turi pasireikšti giliausiu supratimu ir stipriausiu atjautimu, priskiriamu rasės grynumo reikalui. Čia esąs viso lavinimo vainikas. Patsai A. Hitleris taip pasisako: „Visas lavinimo ir auklėjimo darbas tautinėje valstybėje turi būti taip atbaigiamas, kad jisai degintedegintų jam pavestajam jaunimui, į jojo širdį ir smegenis, instinktyvų ir protinį rasės supratimą ir rasės jausmą. Nevalia iš mokyklos išleisti bernaičio ar mergaitės, galutinai neįskiepijus būtino supratimo apie reikalą ir esmę išlaikyti kraujo grynumą“ („Mein Kampf“ 475-6 p.).

Sakytasai rasės bei kraujo grynumas atrodo A. Hitleriui taip reikšmingas ir svarbus, kad A. Hitleris ryžtasi taip atsiliepti apie jį: „tėra viena švenčiausioji žmogaus teisė ir ši teisė drauge yra švenčiausioji prievolė, būtent, tuo rūpintis, kad būtų išlaikytas kraujo grynumas“ („Mein Kampf“ 444 p.).

Gyvai susirūpinęs nac. idėjomis ir sąjūdžiu, A. Hitleris žiūri į fanatizmą kaip į sėkmingiausią priemonę sąjūdžiui laimėti, todėl ir reikalauja netolerantiškumo bei fanatizmo iš nac. Tuo būdu fanatizmas pasidaro auklėjamoji priemonė rasistinėms idėjoms platinti. Apie fanatizmo bei netolerantiškumo reikalingumą A. Hitleris taip atsiliepia: „Kurio nors sąjūdžio ateitis pareina nuo fanatizmo, net nuo netolerantiškumo, su kuriuo sąjūdžio šalininkai patį sąjūdį laiko išimtinai tikru ir jį praveda pro kitus panašios rūšies sąjūdžius“ („Mein Kampf“ 384 p.).

Nac., laikydami rasės grynumą didžiausia vertybe ir kuno jėgą pirmaeiliu lavinimo auklėjimo uždaviniu, pripažįsta sterilizaciją leistinu dalyku ir įstatymais privalomu. Šitomis sąlygomis normuojamą motinystę nac. globoja, nepaisydami to, ar motinystė yra atsiradusi iš teisėtos šeimos ar kaip kitaip.

Patsai A. Hitleris suprato, kad nac. politika gali susidurti su religinių institucijų tiesomis, pav., lavinimo auklėjimo srityje, kad toks konfliktas negali išeiti valstybei į sveikatą, todėl pareiškė,

kad politikai privalu vengti tokio konflikto, pražūtingo valstybei. Šiuo klausimu A. Hitlerio nusistatymas taip skamba: „Politiniam vadui nevalia liesti religinių savo tautos doktrinų ir institucijų; kitaip esant, jisai turėtų būti ne politikas, bet religinis reformatorius, jeigu jisai jaučiasi tam dalykui pašauktas! — Kitoks laikymasis ypač Vokietijoje privestų prie katastrofos“ („Mein Kampf“ 127 p.). Kaip matome, A. Hitleris pakankamai stipriai išsireiškė prieš kovą su religinėmis institucijomis, vadinasi, ir kat. Bažnyčia.

Pažiūrėjus į faktiną padėtį Vokietijoje, aiškėja, kad nac. vado nusistatymas, pareikštas jo veikale „Mein Kampf“, nėra paisomas. Kova prieš Kristaus mokslą nac. veda su visu įkarščiu. Jie atmeta Kristaus padarytąjį atpirkimą, nuodėmės buvimą, Dievo malonės, išpažinties, nusižeminimo reikalingumą ir tt. Iš tokio nusistatymo eina ir atitinkamos pedagoginės gairės bei išvados. Kadangi nacionalsocialistinėje Vokietijoje švietimo priešakyje yra pastatytas aršus krikščionybės priešas Alfred Rosenberg, tai visai suprantama, kad jisai nulėmė nac. santykius su krikščionybe, A. Rosenberg puola krikščionybę visais frontais, skaitlingais savo ir kitų raštais, viešomis kalbomis, tuo tarpu katalikų gynimasis yra nepaprastai suvaržytas. Kad taip yra, pakanka atkreipti dėmesį į tokį dalyką. A. Rosenbergas parašė veikalą „Mythus des XX Jahrhunderts“, kuriuo labai skaudžiai puolė krikščionybę. Vėliau panašiai puolė savo brošiūra „An die Dunkelmänner unserer Zeit“. Katalikai mokslininkai neturėjo teisinės ir žurnalistinės laisvės atremti A. Rosenbergo klaidas. Juk nesunku buvo tai padaryti, nes A. Rosenberg's rašė visai sau svetimoje srityje. Vargais negalais buvo galima išleisti oficialinį atsakymą „Kirchlicher Anzeiger für die Erzdiözese Köln. Amtliche Beilage, Dezember 1934, Studien zum Mythus des XX Jahrhunderts“ ir „Amtsblatt des Bischöflichen Ordinariats Berlin. Amtliche Beilage: Studien zum Mythus des XX Jahrhunderts. 1935“.

Kaip žinoma, ne vien nac. propaguoja rasistines idėjas mokyme auklėjime. Jau minėtasai prof. G. Cogni, italas, irgi panašiai daro. Suglaudus drauge įvairias rasistines idėjas švietimo auklėjimo klausimu, galima jas taip nusakyti: esminis auklėjimo tikslas yra rasės savybes išplėtoti ir protus uždegti karšta meile savo rasei kaip aukščiausiajam gėriui.

Kad rasistinės idėjos, pravedamos nacionalsocialistinės Vokietijos švietime auklėjime, yra be pagrindo jungiamos su tėvynės bei tautos reikalais ir tuo būdu sukeliamas krikščioniškųjų

idėjų persekiojimas, lyg jos būtų svetimos reikalams, rūpimiems tėvynei bei tautai, prieš tokią padėtį protestuoja Vokietijos katalikų vyskupai, kurie, be abejo, geriausiai žino, kad rasistinės idėjos yra moraline prievarta antmetamos krikščioniškajam mokyklų jaunimui ir kad krikščioniškasai auklėjimas yra persekiojamas. Vyskupai štai kaip pasisako: „Kai mes, Vokietijos vyskupai, aiškiai pareiškiame, su visišku mūsų atsakomybės supratimu, kad turi būti nutrauktas religinis persekiojimas, mes laikome, kad toksai mūsų veikimas yra lygiai valstybės ir tautos interesuose, kaip ir mūsų religinio tikėjimo" (Dvisavait. „Documentation Catholique", tom. 39, kol. 1109 iš 1938. IX. 20, Paris, Bonne Presse).

Nac., kurie taip didžiai garbina šiauriečių rasę, ją laikydami kilniausiąja, nepakenčia tarptautinio pacifizmo ir jo šalininkų, nes šiauriečių rasė dar nėra užkariavusi pasaulio ir todėl, anot nac., dar negalinti susidaryti taika pasaulyje. Toksai nac. nusistatymas propaguojamas ir mokyklose. Kaip nac. neapkenčia pacifistų, parodo toksai atsitikimas. Pasaulinio masto filosofas ir pedagogas Fr. W. Foerster, gimęs 1869 m. Berlyne, profesoriavęs Zürich'e ir München'e, parašęs daugybę mokslo veikalų, išverstų vėliau į įvairias kalbas, yra aiškus principinis pacifistas vokietis. Nac., neapykantai ir pykčiui pareikšti, iškilmingai sudegino jo veikalus Münsteryje i. W. 1933. V. 7. d.

Nac. suvaržė ir mokslą. Mokslo veikalai nebegali pateikti išdėstymo, nušvietimo ir įvertinimo tokių dalykų ar klausimų, kurie nepageidaujami nac. Štai faktai.

Vokietijos Freiburgo i. Br. leidykla Herder išleido penkiais tomais „Staatslexikon". Tai buvo dar prieš nac. atėjimą į valdžią. Veikalas puikiai nušviečia valstybinius ir socialinius mokslus. Dabar tas veikalas nac. uždraustas pardavinėti Vokietijoje.

Herder'io leidykla 1932 m. išleido dviejų tomų „Lexikon der Pädagogik der Gegenwart". Dabar tas rimčiausias pedagoginis veikalas nac. uždraustas pardavinėti Vokietijoje.

Herder'io leidyklos yra išleistas, vysk. M. Buchberger'io redaguotas, dešimties tomų „Lexikon für Theologie und Kirche". Rasi ten kritiškas studijas apie socializmą, komunizmą, liberalizmą, bet nerasi to apie nacionalsocializmą; buvo priverstas nutylėti, nors buvo taip reikalinga nušviesti teologiniu atžvilgiu (Cfr. „L'Osservatore Romano" Nr. 172 iš 1938. VII. 27).

K r i t i k a. 1. — Nac. vadas A. Hitleris savo veikale „Mein Kampf" vartoja Kūrėjo terminą. Atrodo, lyg būtų norima šiuo terminu išreikšti Dievą. Bet kyla stiprių abejonių. Štai kodėl.

Nac. raštuose daug kur atrandame vartojamus apvaizdos, tikėjimo terminus. Katalikas yra linkęs šiuos terminus suprasti tokia prasme, kokia jie vartojami teologinėje literatūroje: apvaizdą — Dievo apvaizdos prasme, tikėjimą — antgamtinio tikėjimo prasme. Tačiau randame pačių autoritetingų nac. pasisakymus, kurie aiškiai parodo, kad negalima nac. vartojamiems apvaizdos ir tikėjimo terminams priskirti antgamtinio elemento. Štai faktas.

Mėnraštyje „Nationalsocialistische Monatsheft" 1938 m. gruodžio mėn. sąsiuvinyje yra įdėta A. Rosenbergo paskaita tema „Weltanschuung und Glaubenslehre", laikyta Halle's universitete. Toje paskaitoje A. Rosenberg mėgina atskirti nac. ideologiją nuo religinės doktrinos sakydamas, kad nac. esąs praktiškas sąjūdis, ne metafizinė teorija, todėl ir neketinąs stoti į religijos vietą. Tačiau nac.., būdamas germaniškos dvasios kūryba tautiniams tikslams, turįs sudarytas charakterio vertybes. „Charakterwerte", sudarančias tam tikrą credo ir pareinančias nuo nacionalsocializmo vertybių „Werteordnung des Nationalsozialismus". Kai nacionalsocializmo vertybės būsiančios išplėtotos, tai kitokios vertybės pranyksiančios kaip sniegas saulės šilumoje. Nac. norį, kad kova už germaniškas charakterio vertybes būtų subordinuota tikėjimui į aukštesnę apvaizdą, tačiau be sąryšio su kuria nors metafizine forma ar metafiziniu tikėjimu (Cfr. „L'Osservatore Romano" Nr. 31 iš 1939. II. 6/7). Iš čia suminėto nac. nusistatymo matyti, kad vartojamieji tikėjimo ir apvaizdos terminai neturi nieko bendra su antgamtiniu tikėjimu ar apvaizda, nes jie vartojami be metafizinės formos, vadinasi, pasilieka vien juslinėje srityje, be jokio transcendentinio charakterio.

Kadangi apvaizdos ir tikėjimo terminai nac. yra vartojami be antgamtinio bruožo, tai kyla stipri abejonė, ar A. Hitler'io vartojamas Kūrėjo terminas turi antgamtinį charakterį, vadinasi, reiškia tikrąjį Dievą. Juk matėme, kad jaunimo vadas Baldur v. Schirach skelbė lygtį: „tarnauti A. Hitler'iui = tarnauti Vokietijai tarnauti Vokietijai = tarnauti Dievui.

Taigi Dievas nesudaro tikros pedagoginės vertybės nac., o tas jau auklėjimą labai susilpnina ir pažemina.

2. — Švietimo auklėjimo darbe A. Hitler'io nustatytasai laipsniavimas, pirmoje vietoje kūnas, antroje — charakteris, trečioje — protas, nei kiek nesiderina su būties laipsniavimu, su visuomenine reikšme, su Kat. Bažnyčios mokslu.

Jei atkreipsime dėmesį į pasaulio realybę, kurios mes esame apsupti ir kurios dalelę mes patys sudarome, tai pastebėsi-

me esybių laipsniavimą, einantį iš žemiau į aukščiau, būtent, negyvąją gamtą, augalus, gyvulius, žmones. Negyvosios gamtos esybės yra valdomos ir išaiškinamos fizikos ir chemijos dėsnių.

Augalai turi savyje gyvybę: jie auga, minta, dauginasi; vadinasi, rodo tokias apraiškas, kokių negyvoje gamtoje nerandame. Tačiau reikia pastebėti, kad augalai labai gerai panaudoja ir negyvosios gamtos medžiagas bei jėgas, vadinasi, nepaneigia fizikos ir chemijos dėsnių, tik rodo naują koordinavimą, pasireiškiantį mitimu, augimu bei dauginimuisi ir, galų gale., sudarantį naujos rūšies esybę — organizmą. Kad fizikos ir chemijos dėsnių nepakanka išaiškinti gyvybei, tą vis daugiau ir pabrėžtiniau kartoja biologai. Pav., Ženevos univ. zoologijos ir lyginamosios anatomijos prof. Em. Guyénot 1937 m. laikė Paryžiuje devintoje tarptautinėje sintezės savaitėje paskaitą tema „gyvybė kaip išradimas". Jo mintis apie santykius tarp gyvybės ir fizikos bei chemijos dėsnių sutraukdamas, gamtininkas H. Dopp taip rašo: „Tirdamas gyvybės charakteringus bruožus, p. Guyénot įrodo, kad monistinis materializmas nepatenkina net ir eksperimentinio mokslo. Gyvybė yra kova prieš mirtį, ji yra organizuotos formos kūrėja. Šitie patirties konstatavimai verčia ieškoti kitokio aiškinimo, negu atominės fiziko-chemijos" (Gamtos mokslų žurn. „Revue des Questions Scientifiques" 1939 m. mai, 477 p. Louvain).

Gyvuliai yra aukštesniame būties laipsnyje, negu augalai. Gyvuliai panaudoja visa, kas yra negyvojoje gamtoje, vadinasi, fizikos chemijos dėsnius; jie panaudoja, kas yra augaluose, vadinasi, auga, minta, dauginasi; jie turi dar daugiau, būtent, kai kurias psichinio gyvenimo apraiškas, kaip antai: jutimus, linkimus, atmintį, vaizduotę, instinktą, savarankiškus judesius erdvėje. Tai visai naujos apraiškos, nerandamos augaluose. Tačiau čia pastebėtosios elementarinės psichinio gyvenimo apraiškos yra artimai susietos su konkretumu bei individualumu; nerandama jokio apibendrinimo bei abstraktumo.

Pagaliau žmogus naudojasi negyvąja gamta, vadinasi, fizikos chemijos dėsniais; žmogus minta, auga, dauginasi, kaip augalai; žmogus gyvena elementariniu psichiniu gyvenimu, kaip gyvuliai. Be to, žmogus mąsto, nori. Šios pastarosios apraiškos, mąstymai ir norai, savo esme yra visiškai skirtingos nuo kitų, iki šio suminėtų: jos gali būti nukreiptos į dalykus nekonkrečius, atitrauktus, apibendrintus, nepareinančius nuo erdvės bei laiko. Tas rodo, kad mąstymai ir norai yra ne materialinės, bet dvasinės apraiškos, įrodančios buvimą žmoguje dvasinio principo arba

dvasinės sielos. Dvasinė siela iškelia žmogų į neregėtas aukštybes: žmogaus dvasia, panaudodama žmogaus kūną, gyvulius, augalus, negyvąją gamtą, sukurė mokslus, meną, nuostabią techniką, kilnias religinio gyvenimo apraiškas, kultūrą ir civilizaciją. Tiesiog susidaro bedugnė tarp to, ką gyvulys įstengia padaryti ir ką žmogus sugeba sukurti. Žmogaus pranašumas ir kilnumas yra jo dvasios veikimo pasėka, ne kūno. Jei būtų kūno, tai gyuliai galėtų parodyti dar didesnį pranašumą, nes jų kūnai turi daugiau jėgos, vikrumo, greitumo, ištvermės.

Kaip matome, A. Hitler'io priskyrimas kūnui pedagoginiame darbe pirmaeilės reikšmės nesiderina ar, tikriau sakant, prieštarauja realybės esybių laipsniavimui, kuris rodo, kad ne kūnas pirmoje pranašumo vietoje, bet dvasia.

Priskyrimas kūnui pirmaeilės reikšmės prieš protą, dvasią, prieštarauja ir visuomenės pažiūrai apie kūno ir dvasios vaidmenį visuomeniniame gyvenime. Nei etika, nei teisė, nei šiaip sveikas politinis protas nepripažįsta kūnui, fizinei jėgai viršenybės prieš protą, dvasią. Kodėl visa žmonija peikia banditą, kuris apiplėšė ar gal net ir nugalabijo silpnesnį? Kodėl žmonija peikia tironus, kraugerius? Juk jie buvo fiziškai galingesni! Tolygių faktų turime labai daug. Iš jų aiškėja, kad visuomenė priskiria daugiau reikšmės protui, dvasiai, o ne kūnui, fizinei jėgai.

A. Hitler'io pripažįstamas pedagoginiame darbe kūno primatas prieš protą, dvasią prieštarauja gerai pamatuotam Kat. Bažnyčios mokslui. Kat. Bažnyčia pripažįsta, kad visa gamta ir patsai žmogus yra Dievo kūriniai. Taigi ji atsižvelgia į visas realybės jėgas, bet drauge mato jų laipsniavimą, vadinasi, nevienodą vertę. Iš to daro išvadą, kad yra reikalinga hierarchinė, harmoninga jėgų ir vertybių pusiausvyra: kiekvienai jėgai ar vertybei vieta, kuri jai priklauso, pagal principą „cuique suum".

3. — Nac. dažnai prikaišiodavo Kat. Bažnyčiai ir katalikams, Kad jie nepripažįstą kūno lavinimo, sporto, kūno sveikatingumo stiprinimo. Tuo nac. parodė, kad visai nenusivokia, kokia yra Kat. Bažnyčios pažiūra ir net aiškus nuostatas. Dar tada, kai pasaulyje nebuvo jokios nac. organizacijos ir sąjūdžio, jau Kat. Bažnyčia buvo įrašiusi savo bažnytinėje teisėje nuostatą apie tėvų prievoles savo vaikų atžvilgiu. Ten randame įsakyta: „Tėvai turi didžiausią prievolę, kiek galėdami, auklėti vaikus taip tikybiškai ir morališkai, taip fiziškai ir civiliškai ir net pasirūpinti laikinąja jų gerove" („Codex iuris canonici", can. 1113). Taigi matome, kad ir fizinis vaikų auklėjimas yra tėvams kat. Bažny-

čios įsakytas ir privalomas. O pop. Pijus XI savo enciklikoje apie krikščioniškąjį jaunuomenės auklėjimą sako: „Bažnyčia pilna teise palaiko literatūrą, mokslus ir meną, kiek to būtinai reikia, arba nors naudinga, krikščioniškam auklėjimui, ir visam jos uždaviniui — gelbėti sielas, tarp kitko, kurdama ir laikydama savo mokyklas ir įstaigas kiekvienoje mokslo srityje ir visokiame kultūros laipsnyje. Dargi nereikia manyti, kad vadinamasis fizinis auklėjimas būtų svetimas motiniškam jos auklėjimui, nes ir jis yra priemonė galinti krikščioniškam auklėjimui padėti ar pakenkti" (Imta iš „Pijaus XI enciklikos apie krikščionišką jaunuomenės auklėjimą", 8 p. 1930, Kaunas). Iš šitų autoritetingų Kat. Bažnyčios pareiškimų matyti, kad fizinis lavinimas bei auklėjimas turi pripažintą sau tinkamą vietą katalikų doktrinoje ir auklėjimo sistemoje. Ši vieta yra tuo tinkamesnė, kad fizinis auklėjimas yra įterptas į ištisinę auklėjimo sistemą šalip religinio, dorinio, protinio, asmeninio, šeimyninio, visuomeninio, profesinio, kultūrinio auklėjimo. Tuo būdu fizinis auklėjimas yra apsaugotas nuo kraštutinumų ir iškrypimų, kurių gana daug pasitaiko ten, kur fiziniam aulėjimiui priskiriama vyraujanti reikšmė.

4. — A. Hitler'io keliamas aikštėn pasitikėjimas savimi yra svarbus pedagoginis veiksnys, reikalingas kūrybiniam nusiteikimui ir aktyviam pasireiškimui. Bet visai kas kita pasidaro, kai A. Hitleris prie visai teisingo pasitikėjimo savimi prijungia šiauriečių rasės viršenybės ir pranašumo sąmonę, kuria turįs būti persiėmęs kiekvienas šiauriečių rasės asmuo. Šiauriečių viršenybe, kaip ji nac. suprantama, yra be jokio mokslinio pagrindo teigimas. Ir tiesiog žalingas teigimas, nes jisai skiepija auklėjamiems asmenims neteisingą savęs vertinimą, kitos rasės asmenų žeminimą. Čia, vadinasi, susiformuoja išdidumo kompleksas, kuris griauna tikrąją pedagoginių vertybių hierarchiją, skiepija savimylą, nesolidarumą ir tuo būdu ardo žmonių taikų sugyvenimą, kuris yra būtinas kultūringai pažangai.

Tiesa, germanų Fr. Nietzsche († 1900) niekino krikščioniškąją kultūrą, garbino antžmogį, save laikantį virš gero ir blogo, pripažino nulemiančiu pradu žmoguje valią, ne protą, laikė dorybėmis išdidumą, puikybę, širdies nejautrumą, niekino kantrybę, pasigailėjimą, nusižeminimą, laikė vergiją priklausančią prie kultūros esmės, siūlė išnaikinti visus silpnuosius, garbino karą ir teigė daug kitų tolygių dalykų, kurie nuosekliai atsiranda, Nietzsche'i paneigus Dievą, religiją, prigimtinę teisę ir visų savo veiksmų šaltiniu ir pagrindu pripažinus vien savo valią: aš taip

noriu (Cfr. prof. Dr. Ant. Maliauskis: „Etika“, I kn., bendr. dal. 46—64 p. 1935, Kaunas).

Fr. Nietzsche's gabumas rašyti, patrauklus stilius, išsireiškimų beatodairinė drąsa padarė, kad Vokietijoje Fr. Nietzsche's idėjos paplito ir su laiku pradėjo nešti vaisių. Tiesiog sunku atsispirti nepripažinti didelio gimininguma tarp Fr. Nietzsche's pažiūrų ir stambiųjų bruožų iš nac. ideologijos bei sąjūdžio. Teisingai taip apibūdina gilus etikos žinovas V. Cathrein Nietzsche's etikos ir, bendrai sakant, auklėjamųjų vertybių pažiūras tai yra didybės manijos moralė... Nietzsche nurodo daug gerbėjų ir šalininkų, ypač tarp pusinteligenčių ir jaunuklių... Apakinanti drąsa, su kuria jisai visa neigia ir išjuokia, kas kitiems yra garbinga ir šventa, turi savyje nesubrendusiems protams kažkokį patrauklumą“ (jo veik. „Moralphilosopie“ tom. I, psl. 170—171, Leipzig, Vier Quellen Verlag, 1924).

Nietzsche's teigimai neatsilaiko prieš kritiškąjį nagrinėjimą. Visų pirma. Ir svarbiausiais klausimais Nietzsche tik grynais teigimais tenkinasi, nei kiek nesirūpindamas savo teigimus paremti įrodymais. Tokio metodo mokslas nepripažįsta. Antra. Fr. Nietzsche buvo psichopatas: jisai keliolika metų sirgo proto pamišimu. Trečia. Nietzsche'i įvertinti pakanka atkreipti dėmesį į kai kuriuos jo pačio pasakymus: „Aš daviau žmonijai giliausią knygą, kokią ji turi, savo Zaratustrą“; „mano Zaratustra yra veikalas taip tolimas, taip gražus, jog reikia turėti savo gyslose dievišką kraują, kad suprastum jo paukštišką balsą“; „jei Dievas būtų, kaip aš iškęsčiau Dievu nebuvęs. Taigi nėra jokio Dievo“ (prof. A. Maliauskis, op. cit. 49 p.),

Nac. ir Fr. Nietzhche's kai kurių idėjų gimininguma, visai aišku, nekelia nac. prestižo. Nietzsche'i įvertinti pravartu paskaityti kun. J. Lomano knygos „Quo vadis, modernioji Europa?“ str. „Nietzsche ir modernioji civilizacija“ 125-141 p. 1932, Kaunas.

5. — Nac. keliamas reikalavimas, kad mokslas tarnautų tautos didybei jokiu būdu nesiderina su mokslui privalomu objektyvumu ir laisve. Mokslo uždavinys yra tiesa; nuo to uždavinio jam nevalia nukrypti, nepraradus savo reikšmės ir svarbos. Į ką galėtų pavirsti istorija, jei ją imtų tampyti, be atodairos į tiesą, įvairios politinės partijos ar politiniai valstybių sumetimai? Aišku, liktų tik istorijos karikatūra. Mokslo objektyvumo ir subjektyvumo, laisvės ir varžymų klausimais nuodugnus ir kritiškas paaiškinimas galima rasti Innsbruck'o univ. prof. J. Donat'o veikale „Die Freiheit der Wissenschaft“ (III Aufl. 532 p. Innsbruck,

F. Rauch). Nac. priskiriamas politinis antspalvis mokslui jau susilaukė užsienio mokslinkų nepasitikėjimą. Todėl nenuostabu, kad atsargesni asmenys mokslo srityje, pav. Kielio univ. prof. Bruno Petermann savo veikale „Das Problem der Rassenseele“ įvado VI p., primena užsienio nepasitikėjimą vokiečių rasistiniais raštais ir kviečia laikytis griežto kritiškumo.

6. — Kai pedagoginių vertybių viršūnėje nac. pastato šiauriečių rasės supratimą ir jos atjautimą, vadinasi, reikalauja pravesti jaunimo formavimą pagal sakytąsias rasizmo pažiūras, tai susidaro labai liūdnas vaizdas, klaiki situacija ir tiesiog pražūtinga perspektyva ateičiai: ko gero gali laukti iš lavinimo ir auklėjimo, kuris būtų varomas klaidingais principais, mokslo nepripažintais? Tiesa, kai kur pasitaiko, kad praktikoje taiso klaidingus principus, jų nuosekliai nepritaiko, kai mato liūdnas išdavas, bet pasitikėti vien praktinio taisymo procedūra yra permenkas užtikrinimas ir labai nežymus pagerinimas.

7. — A. Hitleris reikalauja, kad fanatizmas ir netolerantiškumas būtų vartojami kaip pedagoginės priemonės nac. sąjūdžiui palaikyti ir plėsti. Fanatizmas žmogų apakina: fanatikas, įsižiūrėjęs į vieną tašką, nebemato silpnų savo idėjos pusių, nesiorientuoja esamoje padėtyje, nesugeba bešališkai įvertinti kitokių pažiūrų, negu jo. Tokiu būdu fanatikas negali įgyvendinti tų sąlygų, kurios reikalingos mokslo ir kultūros pažangai. Visai teisingai mūsų mokslininkas prel. Al. Dambrauskas pritaikė sintetišką ir aforistišką išsireiškimą fanatikams „Šalin siauraprotystė“ (jo veik. A. Jakštas: „Mokslas ir tikėjimas“ 211 p. 1930, Kaunas „Žinija“).

Netolerantas nepakenčia kitokių, negu jisai. Žinoma, tiesos negalima lygiai statyti su klaida ir melu, kai gerai suprantama, kur tiesa, kur klaida. Todėl doktrinalinės tolerancijos arba abejutiškumo ar skepticizmo tiesai neturėtų būti. Tai visai aišku. Juk joks universitetas nesutiks, kad kaimo burtininkas dėstytų medicinos fakultete. Vadinasi, medicinos fakultetas daro skirtumą tarp pripažintos tiesos bei klaidos ir tik pirmąjai pripažįsta esimo teisę. Taip daroma visame kultūringame pasaulyje, kai tikrai žinoma, kur tiesa, kur klaida. Kitaip būtų, jei klausimas dar nebūtų moksliškai išspręstas; tikrai nežinia, kur tiesa, kur klaida

Visai kitas dalykas yra civilinė ar praktiškoji tolerancija, kurią aforistiškai išreiškia šv. Augustinas: šalinkite klaidas, mylėki- žmones. Žmogaus nuoširdus įsitikrinimas turi būti gerbiamas. Tokio įsitikrinimo išoriniai veiksmai, žalingi kitiems asmenims,

teisingai ir teisėtai gali būti neleidžiami, bet anojo įsitikrinimo asmuo negali būti varu verčiamas atsižadėti savo įsitikrinimo ar iš jo einančių veiksmų, kurie kitiems skriaudos nedaro. Šiuo reikalu garai sako Bruxelles'o Filosofijos instituto prof. J. Leclercq: „Civilinė tolerancija yra paprastoji praktiškoji tolerancija. Esant tikram nuostatui, kad tikėjimas negali būti jėga primetamas ir kad žmogus turi laisvai siekti savo tikslo, yra gyvas reikalas pripažinti šitą žmogaus laisvę“ (jo veik. „Leçons de droit naturel“ tom. II, p. 88, édit. II, 1934, Namur, Ad. Wesmael-Charlier). Šitaip dalykams esant, nac. skelbiamas ir pratikuojamas netolerantiškumas yra kultūrinio atsilikimo arba atžangos ženklas.

8. — Nac. yra susirūpinę motinystės globa, kaip gera priemone tautos prieaugliui patikrinti. Be abejo, motinystės globa yra geras dalykas, kultūringa priemonė. Tik, deja, čia įsibrauna viena stambi neigiamybė: nepaisoma, ar motinystė yra santuokinė ar nesantuokinė. Šisai skirtumas nėra mažmožis, bet kapitalinės reikšmės dalykas. Yra visai neabejotini socialiniai faktai, kad tautos ir valstybės egzistencijos patikrinimas pareina nuo skaitlingo prieauglio, kad naujos kartos tinkamas paruošimas gyvenimui yra normaliai galimas tada, kai ji yra kilusi iš pastovios šeimos, kad nepastovi šeima neturi skaitlingo prieauglio, kad palaido lytinio gyvenimo asmenys nėra vaisingi, kad į prostituciją viso kultūringo pasaulio žiūrima kaip į socialinę žaizdą. Šių faktų akivaizdoje nėra galima abejutiškai ir lygiai žiūrėti į motinystę santuokinę ir nesantuokinę. Nėra jokios abejonės, kad tik santuokinė motinystė, esanti pastovioje, tvirtoje šeimoje, yra geriausia tautai ir valstybei garantija.

Sukurti šeimai pagrindą sudaro moterystė. Ji yra Dievo įvestoji institucija. Jai irgi yra privaloma Dievo nustatytoji žmonėms tvarka, arba prigimtinė teisė. Be to, Dievas pozityviniu apreiškimu papildė prigimtinę teisę, tuo būdu moterystė yra tvarkoma prigimtinės ir Dievo apreikštosios teisės. Šitokia sintezė ir yra krikščioniškoje šeimoje, kaip tai gerai pastebi prof. J. Leclercq: „Krikščioniškoji šeimos doktrina yra pats charakteringiausias apreiškimo ir prigimtinės etikos sujungimas“ (jo veik. „Leçons de droit naturel“, tom. III, la Famille, p. 5, Namur, 1933).

9. — Sunormavusi moterystę, tuo pačiu ir motinystės klausimą, krikščioniškoji doktrina padarė logiškas išvadas, kurios liečia asmenis, esančius nesantuokoje. Katalikų doktrina iš šitų asmenų reikalauja seksualinio instinkto visiško suvaldymo, t. y., nesinaudojimo, arba visiškos skaistybės. Tiesa, šitas reikalavi-

mas nėra lengvutis, bet visai įmanomas, pasinaudojus priemonėmis, kurias numato geras auklėjimas, atremtas į higienos, drausmės, socialinės tvarkos, etinius ir antprigimtinius motyvus. Šito reikalavimo pamatuotumą gražiai ir nuodugniai nušviečia prof. J. Leclercq savo veikale „Leçons de droit naturel" tom. III, p. 125—198).

Kartais tenka išgirsti priekaištų visiškam seksualiniam susivaldymui. Tiek medicinos mokslas, tiek etikos mokslas ir gyvenimo faktai pakankamai įrodo, kad sakytasai priekaištas nėra pamatuotas. Čia pakanka paminėti kad ir mūsų garbingo fiziko prof. V. Čepinskio aiškus pasisakymas: „Tokios kompleksijos žmonėse pasireiškia savotiška kompensacija: kitaip neišaikvoti seksualiniai hormonai stiprina jų aukštesnės rūšies emocijas ir daro jų protavimą įvairesnį ir tobulesnį. Pvz., galima manyti, kad absoliutiniai abstinentai sekso atžvilgiu buvo Leonardo da Vinci ir Newtonas. Tai seka iš jų gyvenimų aprašymų ir iš jų pačių išsireiškimų lytinės meilės ir lytinių santykių klausimais... Mes žinome, kad kūnu ir siela jie buvo sveiki, buvo didelio masto genijai ir išgyveno itin ilgą amžių" (Imta iš žurn. „Židinio" XXVII tom. 194 psl. 1938 m. Nr. 2. Kaunas).

Yra labai rimtų davinių manyti, kad asmuo, iki santuokos išsilaikęs visiškame seksualiniame susivaldyme, galės sukurti šeimą, kuri bus sveikatingesnė, pastovesnė, geriau patarnaus religiniams tikslams ir tautos bei valstybės gerovei.

Žinoma, reikia rūpintis ir nelaiminga motinyste, bet ypatinga globa turi būti skirta santuokinei motinystei.

10. — Nac. pedagoginiame darbe priskiria šiaurinės rasės grynumo išlaikymui didžiausią svarbą, lyg, rodos, nuo rasės viskas pareitų. Tikrovėje netaip yra: gyvenime daugiau pareina nuo auklėjimo, negu nuo asmens rasės. Tokios nuomonės yra ne tik pedagogai, bet yra ir biologų. Štai, pav., žymus biologas W. Johannsen, autorius žymaus veikalo „Elemente des exakten Erblichkeitslehre" (II Aufl. 1913, Jena) taip atsiliepia apie auklėjimo svarbą: „Gero auklėjimo svarba bus ne mažesnė, bet didesnė, jei bus tinkamai suprasta, kad auklėjimas keičia ne rasę, tai yra genotipinį pagrindą, bet tik asmeninėms savybėms daro įtakos... Kur genotipinis pagrindas eina ranka į ranką su geriausiu auklėjimu, ten bus išgaunamos aukščiausios asmeninės kvalifikacijos... Didelei vidutinybių masei auklėjimas turi nulemiančią reikšmę; tame glūdi bendrai imamo auklėjimo didžiausia

svarba" (Cit. imta iš prof. Fr. Rüsche: „Blut und Geist" 121 p. 1937, Paderborn, F. Schöningh).

11. — Pedagoginės gairės, išvestos iš rasizmo, nerodo, kad jose būtų atsižvelgiama pedagoginiame darbe į du svarbius dalykus, būtent, teisybės ir gailestingos meilės ugdymą. Tuo tarpu šiedu dalykai, būdami bendro pobūdžio, yra nepaprastai svarbūs: juk jie yra pagrinde mūsų santykių su kitais asmenimis, organizacijomis, tautomis, valstybėmis, yra pagrinde mūsų pažiūrų ir nusiteikimų. Neveltui kat. socialinės doktrinos gilus žinovas Toulouse'os univ. prof. Ferd. Cavallera teisybę ir gailestingąją meilę („Charité") pavadino kat. socialinės doktrinos principais (Cfr. jo veik. „Précis de la doctrine sociale catholique" II édit. 62 p. 1937, Paris, Spes).

Sakytąją mintį apie teisybės ir gailestingosios meilės svarbą ir santykius daugiau paryškino Milwaukee arkivysk. S. A. Stritch socialinės akcijos kongrese sakydamas: „Mes apsiribosime, pabrėždami dviejų nepaprastai svarbių dorybių reiklą mūsų socialiniuose ir ekonominiuose santykiuose. Pirmoji iš jų yra teisybė ir antroji — gailestingoji meilė. Pabrėždami socialinę šių dorybių svarbą, mes kartais kalbame apie socialinę teisybę ir socialinę meilę. Atkreipti akį į eilę, kurioje mes minime šias dorybes, kadangi tikroji meilė turi eiti paskui teisybę, o ne eiti pirm jos. Žmonės savo socialiniuose santykiuose neturi daryti iš meilės, ką jie privalo daryti iš teisybės reikalavimų" (Imta iš mėnr. „Catholic Action" 1938 m. Nr. 6, p. 12. Washington, D. C.).

12. — A. Hitleris tarp pedagoginių idealų iškelia ir atsakomybės jausmo ugdymą. Šitas atsakomybės iškėlimas yra pamatuotas ir teisingas. Atsakomybė turi būti atsidėjus skiepijama visiems be atodairos asmenims, kurie tik yra valstybėje. Deja, nac. kalba apie atsakomybę, kuri privaloma piliečiams iš atžvilgio į valdžią, bet nematome, kad atsakomybė būtų skiepijama valdžioje esantiems žmonėms iš atžvilgio į piliečių visumos reikalus. Juk aišku, kaip ant delno, kad Vokietijos valstybės vyriausybės asmenys turi palaikyti savo piliečių tautinius įsitikrinimus ir jausmus, vadinasi, vokiškuosius. Iš čia eina visai analoginė pareiga Vokietijoje palaikyti savo piliečių krikščioniškus įsitikrinimus ir jausmus. Tuo tarpu ten matome ką kitą: švietimui vadovauti paskirtasai A. Rosenberg, aršus antikrikščionis, visomis jėgomis eina prieš vokiečių tautos krikščioniškuosius įsitikrinimus. Dvasiškija iš tikybos pamokų šalinama, kryžius iš mokyklos šalinamas, visa daroma krikščioniškiems įsitikrinimams išrauti ir

fantazijos kūrybai—tautinei religijai, neopagonizmui įvesti. Kokia teise savo asmeniškas pažiūras A. Rosenberg bruka krikščioniškajai vokiečių tautai? Kur čia yra bent menkiausias atsakomybės jausmas? Atsakomybės jausmas reikalauja ko kito, negu vadovautis savo nuožiūra.

13. — Kai vokiečių rasistai savo nacionalsocialistines idėjas sieja su tautos ir valstybės reikalais ir ima švietimo bei auklėjimo srityje persekioti katalikus bei protestantus, nenorinčius pripažinti nacionalsocializmo religinių bei etinių paklaidų, kaip neištikimus tautai bei valstybei, tai toks elgesys ir turimos galios piktnaudojimas yra be galo neteisingas ir skaudus dalykas. Juk patys gyviausi faktai smerkia tokį nac. elgesį. Prieš kelias dešimtis metų vokiečių tauta ir valstybė buvo krikščioniška, galinga, kultūringa. Apie ją skambėjo šūkis „Germania docet". Jokio rasizmo net pėdsakų tada nebuvo. Vadinasi, krikščionybė netrukdė Vokietijai būti galinga, kultūringa, imponuoti mokslu kitiems kraštams, netrukdė katalikams ir protestantams būti ištikimais piliečiais savo valstybei ir tautai. Kai dabar nac. savavališkai rasizmą su visomis savo paklaidomis sieja su tauta bei valstybe, kai katalikai bei protestantai visai pamatuotai neigia rasizmo paklaidas ir neopagonizmą, tada katalikai ir protestantai nac. apšaukiami neištikimais tautai bei valstybei. Tai tiesiog į akis durianti neteisybė ir didžiausia skriauda pačiai vokiečių tautai bei valstybei, nes ištikimus piliečius vadina priešais ir dirbtiniu būdu kursto piliečius prieš valstybę, tuo būdu trukdo taikų sugyvenimą, reikalingą produktyviam darbui ir kūrybai.

Iš pačios istorijos juk nac. galėjo pasimokyti, kad pagoniškoji Romos imperija nors ir žiauriausiu būdu persekiojo krikščionybę, tačiau jos neįveikė, bet pati žlugo, nes kiekviena neteisybė ardo žmonių gyvenimą. Nac. galėjo iš istorijos pasimokyti, kad buvo atsiradusių daug herezijų, tačiau jos nenugalėjo Kat. Bažnyčios, bet pačios dažniausiai žlugdavo. Argi nac. gali rimtai manyti, kad krikščionys atsižadės pačio Dievo paskelbtojo teisingiausio kilniausio, palaimingiausio ir kultūringiausio mokslo ir priims fantastiškas rasistų pažiūras, priešingas tikrajam mokslui? Niekas, rimtai ir kritiškai galvojąs, negali taip manyti. Jeigu rasistų bus bergždžios pastangos primesti neopagonizmą, tad kam reikalingi tie persekiojimai, sielos kančios, kurios yra skaudesnės, negu materialiniai trūkumai ir nepritekliai?

14. — Vokietijos katalikai gerai suprato, kaip daug švietimas ir auklėjimas pareina nuo religingų mokytojų, nuo religinės dva-

sios mokykloje, nuo pasiaukojimo dvasios, todėl didelėmis piniginėmis aukomis ir asmeniniu darbu bei pasiaukojimu sukūrė tūkstančius katalikų mokyklų, kad jaunimas būtų katalikiškoje dvasioje auklėjamas. Nac. trumpu laiku visa tai sugriovė, daug kur svetimas mokyklų patalpas pasisavino, rūpestingai paruoštas ir išmokslintas mokytojų vienuolių mokslines jėgas pašalino, palikdami pašalintąjį personalą jo pačio likimui. Nesunku numatyti, koks bus jaunimas, kuris išeis rasistinę mokyklą ir gaus rasistinį auklėjimą. Žinoma, pradžioje dar stipriai veiks krikščioniškoji tradicija ir taisys rasistinio auklėjimo klaidas ir ydas, bet vėliau, jei rasistinė mokykla patvertų ilgesnį laiką, pasireikštų aiškesni rasistinio auklėjimo vaisiai. Tikrai būtų nac. gera pamoka, jeigu rasistiniai mokyklų reformatoriai galėtų susilaukti grynai savo auklėjimo vaisių. Tada jie patys išsigąstų, kaip išsigando Rusijos komunistai, kurie, pirmiau suardę šeimos pastovumą, sunaikinę jos auklėjimą, paskiau pamatę bezprizornikų eibes, sudarančias socialinį pavojų, griebėsi atstatyti šeimos pastovumą.

15. — Labai skaudu girdėti, kad nac. plačiai naudojasi spauda pulti krikščionybę, ginti nacionalsocialistinį tikėjimą, propaguoti savo idėjas, kad tuo tarpu tokios laisvės neduoda katalikams. Štai pavyzdys. Hitler'io jaunimo vado Baldur von Schirach'o laikrastis „Wille und Macht" rekomenduoja jaunimui skaityti K. H. Faber'io knygą „Politischer Katholizismus, das Werk der Jesuiten und Ultramontanen, ein Feind jeder staatlichen Ordnung". Laikraštis pabrėžia, kad toje knygoje esąs aprašomas jėzuitų ordino įsikūrimas, išplitimas, moralė, kad ten griežtai iš esmės kritikuojama katalikų doktrina, išpažintis, celibatas ir t.t Kitas laikraštis „Das schwarze Korps", SS reicho vadovybės savaitinis organas, 1938 m. gruodžio mėn. paskutiniame numeryje rašo apie jėzuitus, visaip juos koneveikdamas ir savo rašinį baigia išvada: „Nėra galima baigti išskaičiuoti jėzuitų piktadarybių; pasistengkime dar palaukti, iki mūsų kantrybė išsisems. Atrodo iš tikrųjų reikalinga, kad mes imtumėmės ginti tikinčiuosius prieš kai kuriuos sielų ganytojus, kad tikintieji galėtų pasilikti gerais vokiečiais. Niekas negali reikalauti iš valstybės, kad ji maitintų savo nedegamose spintose bestuburines gyvates" (Abi žinios iš L'Osservatore Romano" Nr. 4 iš 1939. I. 5).

Iš šitų faktų matome, kad Hitler'io jaunimo vadas aiškiai varo antikrikščionišką propagandą. Į Hitlerio jaunimo organizaciją yra 1936. XII. 1 d. įstatymu verčiamas stoti visas jaunimas; ki-

tokios jaunimo organizacijos yra uždraustos. Iš čia matome, kaip yra piktnaudojama jaunimo organizacijos vado galia.

Istorijos mokslui yra gerai žinomas šv. Ignotas Loyola, Jėzuitų ordino įkūrėjas, gerai žinoma jėzuitų ordino istorija, mokymo bei auklėjimo sistema, jėzuitų mokslininkų nuopelnai mokslui, kultūrai, Kat. Bažnyčiai. Lietuvos istorija pažįsta jėzuitus ir dabartiniai lietuviai jau penkiolika metų pažįstame Lietuvoje veikiančius jėzuitus. Galima kartais būti kitokios nuomonės apie vieną ar kitą taktikos klausimą jėzuitų veikime, kaip tas pat gali būti ir kituose ordinuose, bet cituotasai laikr. „Das schwarze Korps" atsiliepimas apie jėzuitus yra pasibaisėtinas šmeižtas, kuris gali atsirasti tik fanatikų ir nemokšų dvasioje. Toks mūsų kad ir šiurkštus, pasakymas nėra nei perdėtas, nei neteisingas.

Akivaizdoje tokio nac. puolimo prieš katalikus Vokietijoje, kokia spaudos laisve gali naudotis katalikai? Spaudos biuras Kipa iš Luzern'os praneša, kad Vokietijoje yra dar oficialiniai diecezijų organai ir keletas žurnalų bepasilikę, vadinasi, toleruojami, bet ir jiems suvaržymai vis didėja. Neseniai „Reichspressekammer" uždraudė dėti recenzijas knygų, kurios nėra griežtai religinio turinio. Be to, yra žinoma, kad nevisada leidžia dėti popiežių enciklikų ištraukas, vyskupų ganytojiškų laiškų santraukas (Cfr. „L'Oservatore Romano" Nr. 4 iš 1939. I. 5). Kaip matome, belieka iš spaudos laisvės vien šešėlis: nebeleidžiama net recenzuoti, pav., apysakos, ar ji tinka religiniu bei doroviniu atžvilgiu. Paneigtas net ir elementariausias dėsnis „audiatur et altera pars". Vadinasi, nac. paneigta, kas kultūringų kraštų net konstitucijose yra įrašyta kaip pagrindinis dalykas: žodžio ir spaudos laisvė. Toksai suvaržymas su laiku paaiškės kaip kultūrinio gyvenimo Vokietijoje stabdis, nes šviečiamasai ir auklėjamasai jaunimas daug kur pasiges gairių, kurios geriau apsaugotų jį nuo gresiančių pavojų ir tinkamiau paruoštų gyvenimo darbui bei pasiaukojimams.

16. — Pedagoginių vertybių eilėse randame ir taiką. Iš tikrųjų. Juk taika reikalinga šeimoje, santykiuose su kaimynais, organizacijose, tautoje, valstybėje, tarptautiniuose santykiuose. Taika yra reikalinga kaip sąlyga, kad būtų galimas bendradarbiavimas. Auklėti jaunimą taikingumo dvasioje yra labai svarbu: deja, nac. iškeliamose pedagoginėse gairėse to nerandame. Nac. nusiteikimas prieš protingą pacifistą prof. Fr. W. Foerster'į yra piktas. Karingumo dvasia stropiai nac. skiepijama jaunimui. Gal nepripuolamas yra pavadinimas laikraščio, kurį leidžia Hitler'io jaunimo vadas Baldur v. Schirach, būtent, „Wille und Macht" —

valia ir jėga. Atrodo, kad valia ir jėga sintetizuoja dabartinio vokiškojo jaunimo oficialinę auklėjimo kryptį. Vadovautis valia ir jėga yra baisus dalykas. Kokiu principu vadovaujasi plėšikai? Ar yra bent koks saugumas mažesnei valstybei, jei didžiosios valstybės vadovautųsi valios ir jėgos principu? Kas beliktų iš teisės, jei ji savo principais paskelbtų valią ir jėgą? Valia ir jėga, jei jos būtų pakeltos į vyraujančius principus, padarytų žmonių sugyvenimą negalimą ir būtų tikra pražūtis žmonijai.

Gerai yra Pijus XII paskelbęs savo gyvenimo bei veikimo motto: per teisybę į taiką.

17. — Nac. elgesys su enciklopedijomis, išėjusiomis dar prieš nac. atėjimą į valdžią, ir su kitais mokslo veikalais rodo, kad nac. nepakenčia kritiško, moksliško, objektyvaus nagrinėjimo, jeigu jisai nesiderina su nac. pažiūromis. Matomai, nac. reikalauja, kad mokslas eitų pagal politinę nac. liniją ir pagal jų rasistines pažiūras. Kiek panašu į Rusijos komunistus, tik metodai ne tokie žiaurūs ir kraštutiniai. Tačiau nac. turėtų suprasti kad nevalia klaidai panaudoti valstybės galios, autoriteto ar suvereniteto. Čia jiems vertėtų prisiminti, ką juristas prof. Marcel de la Bigne de Villeneuve yra teisingai pasakęs: „Suvereniteto sąvoka nėra joks sinonimas savivaliai ar omnipotencijai, tad ji neišskiria apribojimo. Nieko nėr, mums atrodo, proto atžvilgiu absurdiškesnio, doros atžvilgiu klaidingesnio ir socialiniu atžvilgiu pražūtingesnio, kaip suvereniteto pretekstu įvesti visuotinį ir įvairialytį valstybės despotizmą“ (jo veik. „Traité général de l'Etat“ tom. I, p. 492. Paris, Sirey, 1929). Toksai totalizmas ir despotizmas mokslo srityje yra dar žalingesnis ir pavojingesnis, negu kur kitur.

* * *

Rasizmo problema apima rasistų pažiūrų išdėstymą ir jų įvertinimą. Pati problema gan plati, nes ji, kaip matėme, paliečia biologijos, filosofijos, religijos, teisės, pedagogikos mokslus.

Iki šiol mokslinėje Europos ar Amerikos literatūroje visai nėra jokio veikalo, kurs apimtų visą rasizmo problemą. Čia yra padarytas pirmasai bandymas. Darbas, aišku, buvo labai nelengvas,

Išdėstant rasistų pažiūras, buvo stengtasi paremti jas citatomis iš pirmutinių šaltinių, kad būtų išvengta priekaišto, jog rasistai to neteigią.

Įvertinant rasistų pažiūras, buvo irgi stengtasi pavartoti daug citatų, kuriose pasireiškė atitinkamos srities specialistų pažiūros rūpimais klausimais.

Rasizmo problema apžvelgta gana suglaustai, nes turimasai laikas neleido išsiplėsti. Bet manau, kad ir suglausta apžvalga parodė rasizmo problemos aktualumą ir reikšmę, kurią gali turėti kultūros plėtotei ar žlugdymui.

Literatūra rasizmo problemai:

M u c k e r m a n n, Hermann: Grundriss der Rassenkunde. II Aufl. 128 p. 1935, Paderborn, F. Schöningh.

H a n k i n s, Frank H. professeur de Sociologie à l'université de Northampton: La Race dans la civilisation. Une critique de la doctrine nordique. 332 p. 1935, Paris, Payot.

M o n t a n d o n, George, prof. d'etnologie à l'école d'anthropologie: La Race, les Races, mis au point d'etnologie somatique. 299 p. 1933, Paris, Payot.

L e s t e r, P. et M i l l o t, J., prof. à la Faculté des Sciences de Paris: Les Races humaines. 223 p. 1936, Paris, A. Colin.

Ž i l i n s k a s, J. prof.: Lietuvių protėviai. 144 p. 1937. Kaunas, Spaudos Fondas.

P. L o u i s - M a r i e, prof. à l'Institut Agricole d'Oka: Hérédité. Manuel de Génétique. 473 p. 1936. Institut d'Oka (Canada).

C a u l l e r y, M., prof. à la Sorbonne: Les conceptions modernes de l'hérédité 312 p. 1935, Flammarion.

V i a l l e t o n, L., prof. à la Faculté de Médecine de Montpellier: L'origine des êtres vivants. Illusion transformiste. XVIII édit. 395 p. Paris, Plon.

P e t e r m a n n, Br., prof. an der Univers. Kiel: Das Problem der Rassenseele. 230 p. 1935, Leipzig, Barth.

R ü s c h e, Fr., prof. an der Phil. Theol. Akademie in Paderborn: Blut und Geist. 171 p. 1937, Paderborn, Schöningh.

F e d e r, Gottfr., Dipl. Ing.: Das Programm der N. S. D. A. P. und seine weltanschaulichen Grundgedanken. 60 p. 1938, München, Eher.

H i t l e r, A., Mein Kampf. 782 p. 1933, München, Eher.

S o m b a r t, W., prof. an der Univ. Berlin: Vom Menschen. Versuch einer geistwissenschaftlichen Anthropologie. 463 p. 1938, Berlin, Buchholz.

G o n z a g u e de R e y n o l d: Tragiškoji Europa. Vertė Stočkus. 3 dal. viso 521 p. 1938, Kaunas, Sakalas.

A n a s t a s i, Anne, prof. Columbia univ.: Differential Psychology. 615 p. 1937, New York, Macmillan.

L e f è v r e J., Directeur du Laborat. de Bioénergétique: Manuel critique de Biologie. 1048 p. 1938, Paris, Masson.

K a f k a, G., prof. an der Univ. München: Handbuch der vergleichenden Psychologie. 3 Bde (526 + 513 + 515 p.) 1922, München, Reinhardt.

Capitan, L., prof. à Paris: La Préhistoire. III édit 223 p. 1931, Paris, Payot.

Schmidt, W., Dr. prof. Wien: Ursprung und Werden der Religionen. 296 p. 1930, Münster i. W. Aschendorff.

Schmidt, W., Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie, 338 p; 1937, Münster i. W. Aschendorff.

Dovydaitis, Pr., prof. Kaunas: str. „Šių dienų mokslo persiorientavimas kai dėl žmogaus dvasios prigimties praeity ir dabarty“ žurn. „Soter“ 1930 m. 1—18 p. Kaunas.

Messer, A., prof.: Psychologie. V Aufl. 382 p. 1934, Leipzig, Meiner.

Lomanas, J., kun.: Sielos problema. 258 p. 1937. Kaunas, Šv. Kazimiero Draug.

Lomanas, J., kun.: Quo vadis, modernioji Europa. 252 p. 1932, Kaunas, Tiesos Kelias.

Planck, M., prof. Berlin: Religion und Naturwissenschaft. II Aufl. 32 p. 1938, Leipzig, Barth.

Kneller, K. Al.: Das Christentum und die Vertreter des neueren Naturwissenschaft. 523 p. 1912, Freiburg i. Br. Herder.

de Launay, L., de l' Académie des Sciences: L' Eglise et la Science. 238 p. 1936, Paris, Grasset.

Leclercq, J., prof. à Bruxelles: Leçons de droit naturel, 4 vol. (462 + 453 + 498 + 634 p.) 1933—37. Namur, Wesmaels-Charlier.

Cathrein, V., Moralphilosophie, VI Aufl. 2 Bde (638 + 798 p.) 1924, Leipzig, Vier Quellen.

Petraschek, K. prof. München: System der Rechts philosophie. 428 p. 1932, Freiburg i. Br. Herder.

Del Vecchio, G. prof. à Rome: Leçons de philosophie au droit. III éd. 377 p. 1936, Paris, Sirey.

Del Vecchio, P.: Justice, Droit, Etat. 1938, Paris, Sirey.

Güenechea, I. N. prof. univ. Gregorianae: Principia iuris politici, vol. I, 325 p. 1938, Roma. Univ. Gregoriana.

Kolekt. veikalas: Le But du Droit: Bien commun, justice, sécurité 179 p. 1938, Paris Sirey.

Du Pasquier, Cl. prof. à l'univ. de Neuchatel: Introduction à la théorie générale et à la philosophie du Droit. 373 p. 1937, Paris, Sirey.

Lagrange, P. M. J.: L' Evangile de Jésus-Christ, XII-éd 656 p. 1930 Paris, Lecoffre

Cavallera, Ferd. prof. à Toulouse: Précis de doctrine sociale catholique. II éd. 428 p. 1937, Paris, Spes.

Dabin, J. prof. à l'Univ. de Louvain: La philosophie de l'ordre juridique positif. 791 p. 1929, Paris, Sirey.

Hölscher, Em. Er.: Sittliche Rechtslehre. 2 Bde (352 + 372) 1928, München, Kösel.

Haurion, M. prof. à Taulouse: aux sources du droit. 191 p. 1933, Paris, Bloud.

De la Bigne de Villeneuve, M.: Traité général de l'Etat. 2 vol. (626 + 339 p.) 1929—31, Paris, Sirey.

Grunwald, G. prof. Braunsberg: Philosophische Pädagogik. 374 p. 1917 Paderborn, F. Schöningh.

Msgr Bressolles, Robert, d'Harcourt, Yves de la Brière, A. de Lapparent, E. Seillière. Racisme et christianisme. Volume publié par l'Institut Catholique de Paris, 1939, Flammarion, 211 p.

Spaudos žymesnės klaidos

				Atspausta:	Turi būti:
8	pusl.	1 eil.	iš virš.	Millt'o	Millot'o
10	pusl.	8 eil.	iš ap.	ontropologas	antropologas
23	pusl.	16 eil.	iš virš.	Lauvain	Louvain
23	pusl.	13 eil.	iš ap.	antologijos	antropologijos
25	pusl.	11 eil.	iš virš.	septeme	système
27	pusl.	4 eil.	iš ap.	Conscrousness	Consciousness
28	pusl.	14 eil.	iš virš.	didį	dydį
31	pusl.	9 eil.	iš ap.	privalus	privatus
33	pusl.	19 eil.	iš ap.	er	et
43	pusl.	9 eil.	iš ap.	dievas	Dievas
51	pusl.	15 eil.	iš ap.	Rozenberg	Rosenberg
54	pusl.	19 eil.	iš ap.	sakant	esant
55	pusl.	8 eil.	iš ap.	40	30
62	pusl.	8 eil.	iš virš.	Radbruck'ą	Radbruch'ą
63	pusl.	3 eil.	iš ap.	Djuvasa	Djuvara
69	pusl.	6 eil.	iš ap.	išraišką	išraiška
73	pusl.	1 eil.	iš ap.	kad	tad
77	pusl.	13 eil.	iš virš.	Antropologie	Anthropologie
78	pusl.	6 eil.	iš ap.	laidžioti	landžioti
92	pusl.	8 eil.	iš virš.	Monatsheft"	Monatshefte"

Turinys

AUTORIAUS LEIDINYS